CUVÂNT ÎNAINTE

La 10 septembrie 1938 Mihail Sebastian nota în ''Jurnalul'' său*:

''Agnia Bogoslava (care o joacă pe Agneş - şi spune cu foarte mult haz ce le câteva cuvinte pe care le are de spus) intră cu timiditate în loja de unde eu şi Sică urmărim repetiţia.

- Domnule director, vă rog să insistaţi pe lângă domnul Sebastian să mai scrie câteva replici şi pentru mine. Am aşa de puţine...

- Bine, bine... glumeşte Sică. O să-l rugăm să-ţi scrie un cuplet.''

Urmărind alături de Sebastian repetiţiile la ''Jocul de-a vacanţa'', Sică Ale xandrescu, directorul Teatrului Comedia, ştia că interpreta care cerea să i se m ărească rolul, deşi tânără, obţinuse deja un mare succes pe scena Teatrului de revistă ''Alhambra-Excelsior'', cu melodia lui Ion Vasilescu ''Glasul roţilor de tre n''. Şi Sebastian consemnează, în continuare, cât l-a impresionat ''copilaria''

---

* Mihail Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, *Humanitas, Bucureşti, 1996*

actriţei, pasiunea ei, dorinţa de a lucra mai mult, remarcând că ''teatrul e poat e singurul loc unde oamenii nu fug de muncă, ci dimpotrivă, o caută cu tot dina dinsul.''

Personaj episodic în ''Jurnalul'' lui Mihail Sebastian, Agnia Bogoslava, inte rpreta de la premieră a lui Agneş şi autoarea de azi a acestei cărţi-mărturie, es te beneficiara unui portret foarte exact, realizat de un dramaturg înzestrat cu d arul de a schiţa din numai câteva ''tuşe'' bine surprinse, caracterul unui person aj. În cazul nostru - un personaj real din lumea teatrului bucureştean de altăda tă. În portretul pe care i-l face Sebastian, regăsim şi tinereţea inocentă a celei care răscolise Bucureştiul anului 1936, cu *''Glasul roţilor de tren''*, şi dârzenia a ctriţei alungată din teatrul românesc ca evreică şi care devine, în anii de războ i, vedeta mult adulată a *Baraşeumului*, cu un şlagăr de neuitat menit să redea speranţa în demnitatea umană - *''Sunt manechin doar din cârpe şi paie / Dar n u mi-e frică de vânturi şi ploaie...''*; regăsim în acest portret şi pasiunea pentru teatru care o face să realizeze din nimic un personaj de anvergură suprarealist ă - cântăreaţa în zdrenţe dintr-un spectacol cu piesa lui Maxim Gorki *''Azilul de noapte''*, unde i-a avut ca parteneri pe ''monştrii sacri'' ai teatrului românesc M orţun, Storin, Bulfinschi, Vraca şi Tony Bulandra; regăsim, în fine, şi curajul de a fi întruchipat pe o scenă israeliană, într-o limbă pe care nu o ştia, pe *''Soţia e vreică''* a lui Brecht. Toate aceste personaje laolaltă, şi încă multe altele pe car e cititorul va avea surpriza să le descopere în paginile ce urmează, ne dezvălui e un artist dăruit cu vocaţie, dar şi un om atent la oameni şi la tot ce se întâmp lă în jurul lor, un om care s-a înfruptat din viaţă, împărtăşindu-se deopotrivă di n bucurii şi din necazuri.

Ceva îmi spunea, atunci când mă hotărâsem să o vizitez pe Agnia Bogoslava în apartamentul ei din Yaffo, că aveam să dau peste o ''comoară''. Ca întotdeaun a în aceste cazuri am luat cu mine un aparat de filmat. Numele ei mi-era famili ar din copilărie. Locuiam, pe vremuri, nu departe de *Baraşeum*, şi părinţii mei s e duceau deseori la teatru de unde se întorceau acasă cu melodiile nemuritoare ale lui Jeny Şmilovici sau ale Agniei Bogoslava, care ne întreţineau speranţele î ntr-o lume mai bună. Acum, la peste 60 de ani distantă, mă pregăteam să mă confrunt cu o legendă a copilăriei mele. ''Legenda'' avea chipul unei doamne aj unsă la vârsta senectuţii, cu o ''coroană'' de păr alb, ochi vii, tot timpul veselă şi dispusă să povestească. O comoară de amintiri. ''E suficient să apeşi pe un b uton ca ele să iasă la iveală'' îmi spune. Ascultam (şi aparatul înregistra):

''Eu sunt un om care a trecut prin viaţă fluierând. Probabil că asta e şi pu terea mea de-a exista. Toate tragediile pe care le-am trăit, foamea, bătăile, si ngurătatea pe care o trăiesc cu mare linişte, bucuroasă că sunt aici, toate aste

a sunt datorită firii mele. N-am făcut avere, n-am făcut nici un efort ca să dem onstrez. Nu. Mi-am trăit viaţa, am umblat prin ea. Am intrat aici, am ieşit de ai ci, am intrat dincolo, cu acelaşi zâmbet, cu aceeaşi bucurie, cu aceeaşi plăcere, iubindu-i pe oameni.''

La întrebarea - care este cea mai frumoasă amintire pe care o aveţi după o viaţă închinată scenei? - răspunsul a venit prompt:

''Cea mai frumoasă amintire o păstrez ***Baraşeumului****. E adevărat. Am a vut succese alături de mari actori ai scenei româneşti, dar bucuria plină, <<o c omoară plină cu galbeni>>, a fost* ***Baraşeumul****.''*

Adică, acolo, şi atunci, în anii grei ai tinereţii, când a lansat cunoscutul şl agăr: *Şi s-au dus ca vântul / ocolind pământul...*

La sfârşitul vizitei am convins-o pe interlocutoarea mea să încredinţeze u nui magnetofon memoriile ei. Şi aşa s-a născut această carte. Sarcina editorului i n-a fost decât aceea de a păstra farmecul oral al mărturiilor. Căci este o bucur ie să o asculţi pe Agnia Bogoslava povestindu-şi viaţa de pe scenă şi viaţă de p e scena vieţii. Ascultaţi-o!

Costel SAFIRMAN

Dedic această carte copiilor mei, nepoţilor şi strănepotului meu Nathan

ORAŞUL CU MIROS DE MERE

Stau singură în casa mea de pe malul Mării Mediterane. Eu cu gândurile mele. De la fereastră nu văd marea, dar o simt mereu în apropiere. Ştiu că und eva, departe, dincolo de nemărginitul ei, se află locurile copilăriei şi tinereţii me le. Pe ecranul televizorului din faţa mea urmăresc, zi de zi, spectacolul fascinan

t al lumii de azi. Privesc cu uimire la tot ce se întâmplă în acest nou mileniu. Tr ag adânc aer în piept şi las gândurile să zboare spre alte timpuri, spre o altă lu me, lumea mea. Despre ea aş vrea să vă vorbesc.

Şi aş începe cu anii copilăriei, în sfârşit, cu ce pot să-mi aduc aminte din vremurile acelea.

Cred că aveam vreo trei ani şi jumătate, poate patru. Îmi amintesc că m ă aflam într-o casă în care erau mulţi copii. Vreo opt. Făceau o gălăgie de nede scris, se băteau, mâncau, vorbeau idiş, ruseşte. Mama lor - tanti Roza - îi muşt ruluia, câte unul mai plângea. Ţin minte că în casa aceea venea unchiul meu. E ra un om blând, grăsuţ, rozaliu la faţă, foarte plăcut, vesel. Se învârtea printre copii, parcă le spunea nişte glume, în orice caz erau veseli şi râdeau. Râdeau în tr-una. Printre ei, eu eram cea mai mică. Şi mă apropiam de omul ăsta blând, care nu ţipa niciodată. Probabil că simţeam nevoia unei protecţii. Eram puţin ca m

speriată. Şi nu ştiam dacă cineva din lumea asta era mama sau tatăl meu. Ştia m însă că el este UNCHIUL. Unchiul Itzhac. Itzhac Berlinble, am aflat apoi că a şa îl chema. Nu o ştiam decât pe tanti Roză, care avea mereu necazuri, era ciuf ulită, alerga tot timpul, mai lua pe câte unul de urechi, se mai ducea la bucătăr ie, mă rog, era o asemenea agitaţie de parcă era război.

Într-o zi unchiul mi-a spus:

-Acum te speli pe mânuţe, te îmbracă tanti Roza şi-ai să mergi cu mine la plimbare.

M-a luat de mână şi m-a plimbat pe nişte străzi largi, cu nişte trotuare m ari. Era o zi de toamnă caldă. Pe unde treceam mirosea a mere, era aşa un iz c are venea de undeva, din nişte pivniţe parcă. Erau nişte porţi şi dincolo de ele erau nişte adâncituri de pământ. Acolo erau pivniţele astea. Dacă te uitai înăun tru, vedeai lăzi cu mere şi mirosea atât de frumos. Nu-mi venea să plec de-aco lo de frumos ce mirosea. Şi nu erau nici copii, era o linişte deplină. Şi noi merg eam aşa, ţinându-ne de mână, pe străzile acelea, şi întâlneam alte şi alte pivniţ e, cu alte mere şi parcă tot oraşul mirosea a mere. Mi se părea că urbea se înv ăluise în ceaţă, o ceaţă cu miros de mere. De atunci, ceaţa îmi aduce totdeaun a aminte de oraşul ăsta - mai târziu aveam să aflu că se numeşte Chişinău - pe care l-am parcurs, în acea zi de toamnă, cu unchiul meu, Itzhac Berlinble.

Tot mergând aşa, am ajuns în dreptul unei uşi. Unchiul a sunat şi am intr at într-o casă mică, la parter. Unchiul Itzhac îmi spusese de pe stradă:

- Te duc la o doamnă foarte drăguţă, care are o casă frumoasă, cu canap ele, cu perne, cu perniţe mici, şi de perniţele astea sunt agăţaţi nişte struguri c oloraţi, verzi. Are şi un ursuleţ şi e o doamnă foarte drăguţă, iar tu ai să te sim ţi foarte bine, şi ai să te joci cu ea, şi o să te ducă la

plimbare, şi o să mergi la cinematograf. Să vezi ce bine o să fie, vrei?

- Da, am zis eu.

Când s-a deschis uşa, ne-a întâmpinat o doamnă micuţă, plinuţă, foarte f rumoasă, cu un păr negru strălucitor, cu o faţă albă, nişte ochi mari, negri, car e s-a bucurat grozav când ne-a văzut:

- Vai Itzic, ce drăguţ din partea ta. Ai adus-o?

- Da, ţi-am adus-o, o cheamă Ghenia, poţi să-i spui Agnia. E foarte cumi nte, e foarte drăguţă. Şi să-i dai tot ce vrea ea. Că ea-i cuminte şi nu cere. Să- i dai să se bucure, să-i fie bine. Vrei Agnia?

- Vreau, am zis eu.

Eram uluită. Totul mi se părea extraordinar. Parcă visăm, ceva mai frumo s nu văzusem niciodată până atunci. Pentru că la unchiul meu acasă nu erau co voare pe jos, nu erau canapele, nu erau perne. Erau opt copii care se băteau în tre ei, care mâncau pâine cu colţ cu tot, care clefăiau, care mă dădeau deopart e, încolo şi încoace. Eram un ţânc, nu-mi mai aduc aminte decât că mă împing eau de parcă le-aş fi stat în drum. Iar aici eram numai eu şi doamna Lunia - aş a o chema pe noua mea gazdă. Ei bine, unchiul meu Itzhac Berlinble a plecat şi m-a lăsat acolo, în acel ''palat'' extraordinar.

N-a trecut mult timp şi într-o zi doamna Lunia mi-a arătat că are în curte un cazan, şi că în cazanul ăla fierbea, ce fierbea? Fierbea magiun de prune. Ea, săraca, de fapt pe urmă am aflat, nu prea era gospodină, dar îi plăceau dulciuri le. Şi cine ştie cine a învăţat-o să facă într-un cazan marmeladă, magiun cum s e zice. Făcea un foc cu surcele şi atunci când magiunul clocotea ea venea şi înv ârtea cu un băţ mare tot conţinutul din cazan. Dar ce mi-a luat mie ochii mai m ult erau stropii de magiun fierbinte care începeau, la un moment dat, să sară di n cazan. Mult mi-a

plăcut mie aventura asta cu care începeam, în fapt, aşa-zisa mea copilărie.

Prima poznă am făcut-o chiar a doua zi. A doua sau a treia zi, nu-mi mai aduc aminte... Între timp, ea m-a spălat, m-a îmbrăcat cu nişte rochiţe, la înce put cam mari, pe urmă mi-a găsit unele mai mici, mi-a pus şi nişte ghetuţe, di n care picioarele mele ieşeau pentru că aveam picioarele mici şi ea pregătise p entru fetiţă (pe care probabil o cumpărase), nişte ghete, dar nu ştia ce măsur ă. De-a lungul vieţii mele, până când mi-am cumpărat pantofi cu propriii mei b ani, mi-aduc aminte că am purtat întotdeauna ghete mai mari, care aveau înău

ntru jurnale ca să fixeze piciorul, fiindcă mama - aşa cum aveam s-o chem mai târziu - îmi cumpăra ghete mai mari, ca să dureze mai mult. Şi până îmi creşte a piciorul, le umpleam cu hârtie de ziar, ca să mi se pară viaţa mai caldă. Mai a les iarna era foarte important. Vara mai mergeam şi cu picioarele goale. Dar iar na băgăm multe jurnale în ghete. Şi era chiar foarte bine. Era cald.

Dar să mă întorc la prima poznă pe care am făcut-o. Mama dorme a. Eu m-am sculat şi-am început să umblu şi să cotrobăi prin casă. M-am jucat cu ursuleţul. Era vânt afară şi s-a deschis uşa. Şi, deschizându-se uşa, am văz ut cazanul din curte. Focul era stins. Şi atunci m-am dus să văd ce este înăuntr u. Şi am văzut cazanul plin cu marmeladă. Şi un băţ. Am scos băţul şi am înce put să-l ling. Şi iar îl băgăm în cazan, şi iar lingeam. Şi iar îl băgam, şi iar îl lin geam. Şi aşa foarte multă vreme am tot lins mereu, până când am obosit şi a m simţit că mi-e somn. Şi am pus capul jos, lângă cazan, şi am adormit. Când m-am trezit, eram plină de marmeladă pe mâini, pe picioare, pe rochie, peste t ot. Iar mama care striga:

- Vai de mine, s-a îmbolnăvit copilul.

Fiindcă burta mea se umflase, mă apăsa; nu ştiam ce aveam dar îmi adu c aminte că am mâncat cât am putut de mult din cazan, tot lingând băţul.

Doamna Lunia avea un teatru, un fel de cinematograf în care se prezenta u tot felul de numere de cabaret. Oraşul, Chişinăul din vremea copilăriei mele, aparţinea pe-atunci românilor. Pe străzi puteai vedea multă ofiţerime, foarte m ulţi soldaţi, era o mişcare continuă. Mama, doamna Lunia, mă lua cu ea la teatr u, şi stătea cu mine pe scaun, în banca întâi, să vizioneze diversele numere car e urmau să fie prezentate pe scenă chiar în seara aceea. Eu eram fascinată de ce vedeam. Muzică, tot felul de clovni, unii care făceau scamatorii, unul care fă cea gimnastică şi cânta în acelaşi timp din trompete, alţii umblau pe biciclete, b iciclete din alea înalte de pe care săreau, le întorceau pe dos, în timp ce făceau tot felul de figuri. Între timp, cânta muzica. Când mă întorceam acasă, îi fredon am mamei toate cântecele acelea minunate pe care le auzeam acolo. Şi Lunia era extaziată de copilul pe care îl cumpărase şi care cânta aşa frumos, care se juca cu ursuleţul, care mai spărgea câte o farfurie, care mai primea din când în când şi câte o palmă, uneori chiar mai multe. Nu prea avea însă răbdare la min e, se pare. Dar eu mergeam cu ea la teatru şi asta era tot, căci în felul ăsta, cr ed, pentru ea timpul trecea mai uşor iar când veneam acasă, îmi dădea ceva d e mâncare. Bucătărie nu prea avea şi nici de vreo mâncare gătită în casă nu îm i amintesc să fi fost. Cumpăra, probabil, din oraş. Îmi dădea cârnaţi, pâine, bo mboane, marmeladă, ceai - avea un samovar care fornăia frumos - multe ceaiu ri. Eu făceam ce făceam şi îmi umpleam burta. Nu, că mi-o umpleam, dar mi-o umflam. Toată copilăria am petrecut-o cu burta umflată.

Aşa au trecut câţiva ani, nu ştiu câţi. Puţini, probabil. Când am avut vreo şase ani, ne-am urcat în tren şi

am venit la Bucureşti. Aici, mama a fost angajată cântăreaţă la un restaurant d e pe Calea Văcăreşti, colţ cu Udricani, un restaurant care se chema *Făgădău*. N e cazaserăm pe strada Udricani colţ cu Olteni, la hotelul *Egipt*, la etajul II, cam era 11. Stăteam aici cu mama mea, care era foarte anturată. Veneau tot felul d e domni care o luau să facă repetiţii, a luat contact şi cu un pianist, cu un violo nist. Ea nu ştia deloc româneşte. Mai târziu a mai învăţat câte ceva, dar român eşte n-a vorbit bine niciodată. Cânta, era frumoasă, avea o voce mare şi avea succes. Cânta tot felul de cântece ruseşti, şi poate unele idiş, şi punea, din cân d în când, şi câteva cuvinte româneşti în text. Pentru că aşa era idişul din Rom ânia, avea şi cuvinte româneşti (mai târziu aveam să aflu că avea şi cuvinte eb raice). Dar ea era simpatică, era frumoasă. Şi tot aşa, n-avea prea multă răbda re cu mine. Pleca seara la local, pe mine mă culca, eu dormeam, ea venea pe l a vreo 3 sau 4 dimineaţa. Iar de mâncare îmi aducea ce mai rămânea prin rest aurant. Câte o jumătate de cotlet sau - ştiu eu - o murătură sau un castravete acru, câte o jumătate de chiftea, uneori aducea salată de boeuf într-o cutiuţă. Şi aşa, în fiecare dimineaţă, aveam ce mânca.

Mama LUNIA

Cam aşa îmi duceam viaţa, prin anii aceia, când am sosit cu mama, la Bu cureşti. Până când un prieten de-al ei, a sfătuit-o să mă dea la şcoală. Şcoala s e numea *Instrucţiunea Goldfarb*. Era o clădire fastuoasă, mare, cu multe clase. Mi-a plăcut să mă duc la şcoală, dar nu mi-au plăcut colegele pentru că, neştiin d româneşte, ele îşi băteau joc de mine. Mă enervau, mă duceam la toaletă şi plângeam acolo, să nu mă vadă nimeni. Eram mandră şi izolată. Şi, din când în când, mă înfuriam. Când mă înfuriam şi mă ironiza cineva - îmi spuneau *cucu-cucu*. Pe mine mă cheama atunci Cuculevici, după numele Luniei. Râdeau de m ine că mă cheamă aşa. Ca să mă răzbun, mai trăsneam pe câte

una. O plezneam sau îi trăgeam una în cap. Mă simţeam foarte umilită şi foarte intimidată de aceste eleve care îşi băteau joc de mine.

Pe directoarea noastră o chema doamna Cuziner. Ea avea un nepot pe ca re îl chema Hannibal. Fetele care erau la liceu - era o şcoală cu curs primar şi li ceu, o şcoală la care nu se plăteau taxe - aşteptau la prima recreaţie, la ora 9, să-l vadă pe Hannibal, care era un bărbat frumos, înalt, şi care pleca cu o servi etă sub braţ, foarte important, la serviciul lui. Fetele chicoteau de plăcere, căci era un băiat frumos. Aveam două profesoare surori, pe care le iubeam pentru c ă erau blânde şi drăguţe cu mine. Parcă ştiau că eu n-am pe nimeni acolo...

Mult mai târziu, prin clasa a doua, am învăţat să mă apropii de prima me a colegă, pe care o chema Rozica Welt. Tatăl ei era portar la hotelul *Royal*. Era o fată bogată, n-avea mamă. I-a fost milă de mine. Nu numai că i-a fost milă, dar eu eram foarte zglobie şi isteaţă, şi m-am împrietenit cu ea. Cu timpul, am învăţat cât am învăţat româneşte. Eram o elevă bună, mai ales la istorie, la ma tematică şi la religie. La religie aveam ca profesor un rabin - dl. Halperin - care ne povestea despre noi că suntem evrei şi chiar începusem să citesc o carte de învăţat ebraica: *''Aba ba''* [Tata vine]. Mi-aduc foarte bine aminte când am citit pentru prima oară cuvintele astea.

Mama căpătase între timp un contract de cântăreaţă la Bazargic. Înainte de acest contract, ajunsese să cânte pe Calea Dudeşti, la un restaurant care se chema *La trei peşti*. Restaurantul ăsta avea un chelner, nenea Solomon. Era un bătrânel mititel şi foarte blând, cu părul alb, care din când în când venea să o i a pe mama la restaurant. Cred că era amorezat de ea, era atât de frumoasă, d e falnică şi el, un bătrânel drăguţ. A chemat-o la el acasă, unde stătea cu neva sta lui, Tanti Debora, o femeie vajnică, înaltă, ca un

bărbat, şi care avea pe frunte o tăietură, o adâncitură, ca o felie scoasă dintr-u n pepene verde. Se povestea că, în timpul războiului, ea pleca la ţară şi aducea de acolo ouă, brânză, smântână. Cumpăra de la ţărani şi le aducea la Bucureşt i, ca să le vândă. Şi, se pare că odată au pândit-o nişte hoţi, au urmărit-o, au b ătut-o, ea s-a zbătut, că era puternică şi atunci ei i-au tras cu toporul în cap şi i -au făcut o gaură. I-au luat toate merindele şi au fugit. Ea şi-a pus amândouă mâinile pe cap, şi-a strâns capul între mâini şi a luat-o la goană spre oraş. Şi a fugit, a fugit până a dat de o farmacie. Se făcuse dimineaţă, se deschisese far macia, a intrat şi farmacistul când a văzut-o s-a îngrozit:

- Vai de mine, ce ai păţit?

- M-au atacat hoţii şi mi-au tăiat capul.

- Ce să-ţi dau? Uite ia o sticlă de iod, spală-te frumos, şi pune-ţi câte o pi cătură, două, ca să te dezinfectezi.

Ea a luat sticla, a fugit şi, când a ajuns acasă, şi-a turnat toată sticla de i od în cap. A simţit o durere îngrozitoare, a urlat, dar nu s-a lăsat. Cu timpul, ra na s-a vindecat, dar i-a rămas o gaură în frunte, cum am spus, ca o felie de pe pene.

Am iubit-o tare mult pe tanti Debora, era aşa de drăguţă. Ea stătea în Cr ucea de Piatră[1]. Acolo, nişte domnişoare cu nişte cămăşuţe scurte, stăteau în p oartă şi strigau:

- Micuţule, vino încoace, vino drăguţul meu să te pup, vino, haide că n-o să-ţi pară rău, hai, costă numai un pol.

Eu nu înţelegeam, dar mi se păreau foarte nostime. Trăiau în nişte cămăr uţe mici, iar tanti Debora le făcea curăţenie. Ea locuia într-o odaie mare, unde avea o sobiţă cu lemne în care susura focul.

---

[1]. Cartier rău famat al Bucureştiului în perioada dintre cele două războaie.

Era toamnă, îmi aduc aminte, iar când mama mea a trebuit să plece la Bazargi c, m-a lăsat la tanti Debora pentru o lună-două, cât se ducea ea să cânte ca să câştige nişte bani. Între timp, tanti Debora mi-a pregătit un pat curat, cu cearc eaf şi cu o pernă mare, în care mă afundam. Îmi spala sorţul, îmi apreta gulera şul cu funduliţă, eram foarte mândră. Îmi făcea o mâncărică, o tocăniţă cu pru

ne, de care îmi aduc aminte şi acum, era aşa de bună, niciodată în viaţa mea n -am mâncat cu atâta poftă. Dimineaţa îmi făcea cicoare cu lapte, şi pâine cu un t, şi pe urmă îmi dădea două felii de pâine şi un măr să plec la şcoală cu ele. Er am foarte fericită şi mă simţeam în siguranţă. Aveam familie, aveam cui să spu n bună dimineaţa, aveam cui să mă destăinui şi aveam - în fine - pe cineva car e să aibă grijă de mine.

SINGURĂ PE LUME

Probabil însă că nu era scris acolo, în destinul meu, ca fericirea asta să d ureze. Într-o bună zi, a apărut aşa, ca din senin, unchiul meu Itzhac Berlinble. După ce a stat de vorbă cu nenea Solomon şi cu tanti Debora, mi-au făcut o va lijoară şi am plecat la el acasă. Şi foarte curând, de acolo, am plecat cu toţii, o să vă miraţi, tocmai în Italia, la Roma. De fapt, nu înţelesesem bine de ce treb uia să fiu luată de la şcoală, de ce trebuise să plec cu unchiul meu. Nu-l văzuse m de multă vreme, dar îl ţineam minte. Ştiam că e unchiul meu. Tanti Debora mi-a spus:

- Du-te, mamă dragă, du-te, o să ne vedem noi, are să vină mama ta şi o să te ia înapoi, dar deocamdată du-te cu unchiul tău, du-te unde te duce el.

Şi aşa am plecat, ne-am urcat în tren, împreună cu toţi copiii. Nu-i ştiam prea bine, nu-mi mai aduceam aminte de ei, îl ştiam doar pe unchiul meu şi pe tanti Roza, nevasta lui. Roza era slăbuţă, muncea de dimineaţa până seara fără a scoate o vorbă, iar el, unchiul meu, aşa cum vă spuneam, era puternic, rotof ei, blond, frumos, şi dădea ordine. Mă rog, era ca la harem.

La Roma am stat multă vreme. Acolo am aflat că unchiul meu avea aface ri. Era un fel de bijutier, el revindea nişte bijuterii pe care le procura un asociat al lui, pe nume

Ataţki, un fel de gazdă de hoţi care locuia în Basarabia. Unchiul meu avea un at elier unde se prelucrau bijuteriile furate, pe care le cumpăra la preţuri mai mici şi le vindea la preţuri mai mari. Probabil că situaţia lui în Bucureşti devenise ca m jenantă, din cauza unor afaceri nu tocmai curate şi atunci a fost nevoit să pl ece.

La Roma, tot aşa îmi aduc aminte de o casă mare, cu pături multe, cu găl ăgie. Venise şi sărbătoarea de Purim[1]. În cartierul ăsta evreiesc în care stătea unchiul meu la nu ştiu cine, temporar, în gazdă, era mereu carnaval. Îmi amint esc de o tavă cu multe prăjituri, *fludn, umăntaşn, ştrudel*[2], tot felul de bunătăţ i, cu care mă trimitea tanti Roza la o prietenă a ei, după colţul străzii, nu depar te de casa unde locuiam. Eu aveam, cred, 8-9 ani. Pe drum, mai ciupeam din c âte o prăjiturică, mă opream şi mâncăm o bucăţică de ştrudel, o bucăţică de fl

udn. Doamne ce bunătăţi! Ajungeam la destinaţie şi predam tava, acoperită cu un ştergar alb curat, sub care se mai aflau prăjiturile rămase.

În atmosfera asta de sărbătoare, timpul se scurgea parcă mai repede. Pâ nă într-o zi când, nu ştiu de ce, a trebuit să ne facem repede bagajele şi să ple căm la gară. Ne-am urcat din nou în tren şi am pornit-o înapoi, spre Bucureşti.

Ajunşi la Bucureşti, unchiul meu a închiriat o casă pe strada Cotită, nu de parte de hotelul *Egipt*, unde stătusem cu mama, la început. Stăteam acum într -un apartament la etajul I. Era o stradă liniştită. Îmi aduc aminte că, într-o zi, a venit mama şi unchiul meu n-a primit-o. N-a primit-o pentru că el nu a vrut s ă mă mai dea înapoi. Mama a început

---

[1]. Purim - sărbătoare evreiască ce constituie un prilej de mare bucurie: copiii p rimesc cadouri, familiile îşi trimit unele altora prăjituri, se dau reprezentaţii cu piese satirice, oamenii se maschează etc.
[2]. Prăjituri tradiţionale care se trimit membrilor familiei, prietenilor şi celor nev oiaşi în timpul sărbătorii de Purim.

să plângă, să ţipe la el, a fost o ceartă grozavă, în timp ce eu eram într-o altă odaie, închisă, n-aveam voie să vorbesc nimic şi nu înţelegeam de ce...

Şi mama a plecat fără mine. În fine, a mai trecut ceva vreme. Obişnuiam să stau la fereastră şi să mă uit afară. Ce-am văzut eu într-o zi de la fereastra aceea? Am văzut-o pe mama care îmi făcea semne, se plimbă pe stradă în dre ptul casei noastre şi îmi trimitea bezele cu degetele. Aş fi vrut să cobor. Ea se t ot plimba şi avea în mână, îmi aduc aminte, o pălăriuţa roşie. Îmi arăta pălăriu ţa şi parcă îmi spunea:

- Uite, am cumpărat pălăriuţa asta pentru tine, vino jos să ţi-o dau dragă Agnia, vino jos.

Desigur că există un destin, căci m-am pomenit înapoi la mama. Eram în braţele ei, ea plângea în hohote, iar eu cu pălăriuţa pe cap. Nu mai înţelegeam nimic. Cum am ajuns înapoi la mama şi unde era unchiul? Probabil că el a treb uit să dispară din nou, fiind urmărit de poliţie. Şi aşa ne-am despărţit pentru to tdeauna, pentru că de-atunci n-am mai ştiut nimic despre restul familiei mele. Eram cu mama care, de fapt, nu era mama mea. Eram o fetiţă care nu mai ave a nici un fel de rădăcină ca să ştie de unde se trage, cine sunt părinţii ei. Aşa a m aflat, pe ocolite, şi fără prea mare certitudine, ca ambii mei părinţi ar fi muri t de tifos exantematic în aceeaşi săptămână. Eram singură pe lume. Cu o cuco ană binevoitoare care mă creştea, dar era o străină.

Şi aşa, viaţa mea a continuat ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, ca şi c um n-aş fi fost în Italia, ca şi cum nu m-aş fi despărţit de şcoală. M-am reîntors tot în clasa a II-a. Mergeam la şcoală, veneam acasă, mama continua să joace,

să cânte pe Calea Dudeşti, la o cârciumioară care se chema *La trei peşti*. La cârciuma asta o recomandase nenea Solomon, care era chelner acolo. Era o câarciumă ţinută de

doi bătrâni, un cuplu, despre care se spunea că sunt foarte bogaţi. Acolo era mâncare bună, era şi o cântăreaţă şi, probabil, un violonist, un acordeonist, o balalaică... era vesel. Până într-o dimineaţă, când poliţia a descoperit că aceşti doi cârciumari bătrâni fuseseră asasinaţi în timpul nopţii. Mi se pare că pe urmă s-au făcut investigaţii şi au găsit pe unul din criminali, îl chema Brandabur. Ce oroare, ce măcel! Bătrânilor li s-au tăiat urechile ca să li se scoată cerceii, degetele ca să li se scoată inelele, mă rog, o oroare. Poliţia a găsit cârciuma plină de sânge şi, prin urmare, s-a terminat şi cu lucrul mamei mele, şi al lui nenea Solomon. Rămăseseră cu toţii fără slujbă şi se punea din nou problema găsirii unor mijloace de subzistenţă.

A început o viaţă foarte grea. Mama a vândut ce mai avea prin casă din ce adusese când venise cu mine din Basarabia. Avea o pereche de cercei vechi cu nişte pietre, despre care spunea că sunt briliante, dar cei care voiau să cumpere spuneau că pietrele nu sunt prea ''clare''. Mama şi-a dat seama că nu putea să ia un preţ bun, şi se tot tocmea. Pe de altă parte, sâmbăta sau duminica, când nu aveam şcoală, mă lua cu ea şi mergeam la Cafeneaua Artiştilor, care era pe vremea aceea pe Bulevardul Elisabeta. Acolo, veneau tot felul de artişti de cabaret, de circ, de operetă, de teatru, care n-aveau slujbă. Era mare şomaj, se pare.

Uneori, mama mai primea câte un ajutor de la un prieten pe care-l avea de pe vremea când cânta la *Făgădău*. Îl chema Gabriel. Atunci când venea pe la noi, îmi dădea bani şi mă trimitea să cumpăr bomboane. Mama rămânea cu el, se pare că fusese marele ei amor. Şi, într-adevăr, şi el o iubea, dar totul era pe ascuns, pentru că, după câte am înţeles, mama lui nu trebuia să afle de legătura lor. Se pare că el se trăgea dintr-o familie de evrei spanioli mândri şi mama lui se temea ca băiatul să nu facă o mezalianţă. În

concepţia ei, el trebuia să-şi găsească o fată cu zestre, cu care să întemeieze o căsnicie de rangul lui. Şi bineînţeles că până la urmă mama lui aflase de amorul cu femeia asta ''desfrânată'', care juca la cabaret, şi i-a făcut băiatului o scenă, a făcut o criză de inimă, era să moară. Fratele lui a venit la mama şi i-a spu

s: ''Trebuie să-l laşi, să-l goneşti, pentru că noi o pierdem pe mama noastră şi este o mare tragedie''. El continua, totuşi, să vină pe ascuns. Mama mea era di sperată, şi am văzut-o de multe ori plângând, nenorocită de amorul ăsta al ei.

Între timp eu mă duceam la şcoală fără cărţi, fără caiete, fără mâncare, mă duceam ca vai de capul meu, dar mâncam la prânz la o cantină. Cel puţin ş tiam un lucru - că trebuie să aştept prânzul să mănânc la cantină.

De învăţat, învăţam foarte bine. În afară de geografie, unde era imposibil să mă uit pe o hartă sau să desenez. Nici n-aveam pe ce. Toate caietele mele e rau nişte zdrenţe, cărţile erau vechi, mi le dăduseră, nu ştiu de unde, profesoar ele cărora le era milă de mine, îşi dădeau seama că eram, de fapt, un copil fără familie. Dar devenisem un copil rău. Pentru că n-aveam cu cine să vorbesc, cui să mă destăinui, n-avea cine să mă mângâie. Mama era necăjită, era nervoasă, o enervam, mă bătea de mă snopea. Ea mă bătea, eu tăceam. Eram a draculu i, plecăm de-acasă, nu veneam decât seara. Eram un copil nenorocit şi trist.

Au fost şi unele momente în care viaţa mea a luat o întorsătură mai lumi noasă. Mama era prietenă cu o familie, domnul şi doamna Telegărescu. Ei locui au pe undeva pe Dudeşti, pe la şcoala *Ciocanul*, într-un cartier de case noi, und e aveau un apartament format dintr-o cameră şi o săliţă mai lungă. Ne duceam acolo duminică la prânz, gazda punea masa frumos, cu feţe de masă, cu pahar e, cu furculiţe. Nu văzusem aşa ceva la mama acasă. Noi aveam bucătăria într-o magazie. Şi aveam un primus. Acolo se

gătea. Îţi luai mâncarea în farfurie şi veneai în bucăţica acea de curticică cu far furia, cu lingura şi mâncai. Aşa că nu văzusem până atunci o masă pusă. Domn ul Telegărescu, care se ocupa cu d-ale scrisului, publicase o carte, unde povest ea care erau realizările guvernului nostru, în frunte cu Regele Carol al II-lea. Ti tlul cărţii era: *Avem un suflet, un Dumnezeu şi un Rege*. Şi cartea asta trebuia vândută. Cineva trebuia să meargă la diferite fabrici sau instituţii şi s-o vândă. Cartea costă 40 de lei. 10 lei reveneau celui care o vindea şi 30 erau pentru dl. Telegărescu. Pe copertă era fotografia Regelui Carol al II-lea, mărită şi deci cân d te duceai cu cartea, aveai şi fotografia regelui în faţă. Funcţionarii la care te prezentai, dacă erau binevoitori, întrebau cât costă, îţi dădeau 40 de lei, şi aşa mergeai din prăvălie în prăvălie, prin birouri, la instituţii, ca să vinzi cartea şi s ă câştigi un ban. Asta a fost primul meu job. Aşa am început să câştig şi eu un ban.

Mi-aduc aminte că ne mutaserăm în ''Fundătura a doua raion'', aproape d e Vitan. Acolo închiriase mama un apartament. Urcai pe o scară exterioară şi in trai într-o cameră. De acolo, dădeai într-o bucătărie, aveam şi bucătărie de dat a asta, în care, tot aşa, aveam un godin pe care fierbea un ceainic, iarna mai al es. Jos, la parter, stăteau într-o căsuţă mică, nişte bulgari, care se înrudeau cu Grigore Dinicu, celebrul violonist, dar cu care nu se vedeau. Stătea şi el undev a tot în cartierul ăsta, dar într-o casă mai onorabilă, mai mare. Familia asta de

bulgari punea masa în curte, o masă mică, pe care apăreau nişte mâncăruri ex traordinare. Plămâni de vacă, ficat de vacă prăjit în ulei cu ceapă. Mirosurile m ă îmbiau şi mă uităm cu mare poftă la ei. Ei atunci mă chemau jos şi îmi dădea u câte o bucăţică de plămân, cu o bucată de lipie. Ah ce bun era! Mâncau la ma sa asta mică, rotundă, stând turceşte, în jurul

ei, pe jos. O viaţă fericită, pe care o invidiam din tot sufletul.

Peste drum, aveam nişte vecini pe care îi întâlneam când ieşeam pe străd uţă, în ''Fundătura a doua raion''. O pereche. Ea era cocoşată, tânără, şi bărbat ul ei avea un cioculeţ şi cred că era vânzător la o prăvălie pe Dudeşti. Erau foar te drăguţi şi veseli, am făcut cunoştinţă şi m-au invitat la ei. Şi acolo, la ei, i-a m cunoscut şi pe prietenii lor. Era unul Avram şi unul Ilie, doi băieţi de prăvălie, care n-aveau serviciu. Şi ne-am împrietenit. Ne întâlneam câteodată după mas ă, gazdele ne făceau câte un ceai şi stăteam de vorbă. Alcătuiam deja un mic g rup de prieteni. Într-o zi, le-am povestit băieţilor despre propunerea domnului Telegărescu de a-i vinde cărţile, mărturisind că eu nu prea ştiu cum să procede z. Atunci ei m-au sfătuit cum să fac. Cum nu aveau nici o treabă, au mers şi ei cu mine. În felul ăsta am prins curaj. Şi am pornit la lucru. Nu era uşor. Arătam cartea cu Regele Carol câte unui portar mai încăpăţânat şi, după îndelungi parl amentări, ne lăsa să intrăm în fabrică să ne facem treaba. Eu eram foarte timid ă pe vremea aceea. Dar cu băieţii ăştia, care ştiam că sunt lângă mine, că sunt prietenii mei şi că mă ajută, treceam peste orice fel de obstacol. Şi în felul aces ta cred că am vândut, în epoca aceea, cel puţin 15 cărţi. Deci am câştigat 150 de lei pe care, bineînţeles, i-am adus acasă. Sigur că nu i-am câştigat deodată. Treptat, treptat, am ajuns să aduc un ban în casă.

Cu timpul, am aflat că prietenii ăştia ai mei făceau parte dintr-un club sio nist şi mi-au propus şi mie să merg cu ei acolo, că poate ne înscriam cu toţii, în tr-un sfârşit, să plecăm în Palestina. Eu nu ştiam prea bine despre ce este vorb a, dar acolo spuneau că e o ţară extraordinară, unde curge lapte şi miere. Cânt au nişte cântece în ebraică, eu nu înţelegeam, dar erau nişte cântece în care se vorbea de *halav* şi *dvash*[3]. Erau aşa de entuziasmaţi de clubul din care

---

[3]. În ebraică - lapte şi miere.

făceau parte încât, într-o bună zi, m-au luat cu ei în oraş şi m-au dus acolo. Cl ubul se afla undeva pe lângă Negru-Vodă, pe strada Carol 81, parcă aşa ceva, unde era o clădire mare, cu multe camere şi în fiecare cameră era o altă grupa re care-i pregătea pe tineri să plece. Era *Hashomer Hatzair*, era *Herzlia*, era *Da gania* şi *Brit Trumpeldor ''4''*.
Fiecare odaie avea tinerii ei, care se adunau, în fiecare seară şi vorbeau despre cum o să fie când or să plece în Palestina. Fiecare vorbea în felul lui. Eu am tre cut prin toate camerele, din curiozitate, şi am dansat toate horele. Până la urm ă, m-am fixat la *Brit Trumpeldor*. Aici era preşedinte domnul Shapira, un tânăr cam de vreo 30 de ani, era însurat, avea o nevastă pe care o chema Raia, o ru soaică frumoasă care venea acolo şi dansa cu toţi băieţii. Dl. Shapira era foarte serios, un domn cu ochelari, care povestea în cuvinte alese despre speranţa de a ajunge să facem o ţară a noastră, să nu mai fim persecutaţi, o ţară acolo, în Palestina.

Pentru mine era o oază, era ceva minunat, se vorbea de perspective, în fi ecare seară ni se povestea despre viitorul nostru. Erau nişte băieţi serioşi, care ştiau şi istorie şi religie, care ştiau că vor pleca, vor munci, vor ajunge nişte oa meni liberi. Printre ei, unul - Iosef Arie. Era un băiat timid, cu ochelari, plin de coşuri, care se ataşase de mine. Era bun şi vorbea tare frumos. Stăteam până seara târziu aici, unde îşi avea sediul organizaţia asta, şi învăţam cântece în eb raică. Eu aveam voce şi cântam întruna. Şi pe urmă, el mă conducea acasă. Şi, sigur, drumul era lung, lung, şi tot îmi povestea, şi tot îmi vorbea despre cum v om trăi noi în Palestina. Şi când ajungeam acasă, mă despărţeam de el, dar câ nd să intru în casă, uşa încuiată. Mama nu mă mai lasă să intru.

''4''. Numele unor organizaţii sioniste ce activau în România.

- Du-te acolo unde ai fost până acum. De ce nu te-au oprit acolo să dorm i? Du-te, eu nu te mai primesc.
- Mamă, te rog frumos.
- Nimic, nu te primesc.

Uşa încuiată. Stinsă lumina, gata. Care a fost micul meu noroc? Lipită de came ra noastră era o alta, unde locuiau doua muncitoare care plecau la 5 dimineaţ a, să lucreze la o fabrică. Eram moartă de oboseală, bani de autobuz sau de tra mvai nu aveam. Nici n-aveam nevoie. Mergeam pe jos şi pentru că era foarte i nteresant ce-mi povestea acest Iosif Arie, despre cum se poate trăi şi cum a tr ăit el în familie, despre mama lui, despre surorile lui. Băiatul era din Cernăuţi, avea educaţie evreiască, eu habar n-aveam de nimic. Ei, şi mă culcam atunci p e prag, era acolo un preş, eram slabă şi mică şi încercam să dorm până se trez

eau lucrătoarele. Atunci mă trezeau şi mă luau la ele în cameră şi-mi spuneau: ''Uite, dormi tu aici că noi mergem la lucru, dormi până se scoală mama ta şi p e urmă o să te ia, că doar n-o să te zvârle pe stradă''. Intram la ele în cameră şi voiam să mă culc pe jos. ''Nu, culcă-te în pat'', îmi ziceau şi îmi făceau patul şi aşa, zdrobită de oboseală, mă culcam acolo şi reuşeam să dorm câteva ore. Aveam 15 ani.

Vremea trecea, iar eu la şcoală nu mă mai duceam. A trebuit să încep să câştig, să ajut în casă. Vecinele astea ale mele, care erau lucrătoare la fabrica de mătase *Venus*, mi-au propus să merg cu ele, căci acolo se căutau muncitoar e. Şi aşa am ajuns să lucrez la fabrica *Venus*, la secţia de ş*puluri*. Erau 10 tubu ri care adunau firele de pe nişte mosoare aflate dedesubtul lor. De pe aceste tu buri, firul de mătase trecea la război, la altă secţie, care ţesea materialul propri u-zis, metrajul de mătase. Din păcate, firele de mătase erau de multe ori putre de şi se rupeau, şi-n cazul ăsta maşina învârtea repede-repede. Atunci trebuia

oprită şi legate din nou firele rupte. Munca asta se făcea în acord şi am constat at, cu timpul, că tot legând mătasea de pe şpuluri nu dădeam un randament pr ea mare. Din cauza asta, în mai multe secţii din fabrică au izbucnit greve. Şi at unci, m-am pomenit că mă duc degeaba la fabrică, că nu puteam să mă apuc d e lucru, căci era grevă. Se lucra în două schimburi: cel de dimineaţă, de la 5 di mineaţă la 2 după amiază, şi cel următor, de la 2 la 11 noaptea. Eu lucram în p rimul schimb. Mă sculam dimineaţa la 4, îmi luam jumătatea de franzelă şi sticl a cu lapte pregătită, nu mâncam acasă nimic ca să nu o deranjez pe mama car e dormea şi plecam la lucru, pe întuneric, până în str. Triumfului, unde era fabri ca. Plecam la lucru cu oasele cam rupte de oboseală pentru că veneam târziu d e la cluburile acelea sioniste şi nu prea apucam să dorm. La sfârşitul săptămâni i aduceam acasă banii obţinuţi de pe urma muncii depuse. Dar produceam puţi n, nici nu eram îndemânatică şi firele erau şi putrede, se rupeau, deci randame ntul meu, ca şi al altora, era destul de mic. Când aduceam banii mama mă într eba cum de sunt atât de puţini.

- Tu nu mi i-ai adus pe toţi, tu ascunzi banii pe care îi câştigi.

Spre ruşinea mea, se ducea la fabrică să mă controleze. Din pricina asta n-o iubeam, eram jignită în cinstea mea, pentru că eu aduceam toţi banii acas ă. Şi dacă am văzut că mă face de ruşine, că n-are încredere în mine, atunci n u m-am mai dus la fabrică. Spuneam că mă duc dar mă duceam la o prietenă p e care o cunoscusem atunci, nu-mi mai aduc aminte cum. Prietena mea se nu mea Frederica. Era o fată înaltă, cu părul castaniu, cu ochi mari, căprui şi mela ncolici, purta două codiţe până la şale, era cu vreo 4-5 ani mai mare decât min e şi a devenit, în timpul acela, cea mai bună prietenă a mea. Era dactilografă la o bancă, programul ei era de la ora 9. Casa ei fiind în drumul

spre fabrică, mă opream la ea. Maică-sa era lenjereasă, dar se ocupa şi cu spăl ătoria. Se scula cu noaptea în cap şi începea să lucreze. Era mică de statură, c ât o vrăbiuţă, şi tot atât de vie şi harnică. Iar tatăl ei era portar, nu ştiu unde. Doi oameni mititei, necăjiţi, care o adorau pe fiica lor şi o iubeau foarte mult şi pe prietena ei, biata Agnia, Anuţa, cum mă chema pe mine atunci. Veneam obo sită, flamandă şi când ajungeam la ei, pe la 6 dimineaţa, îmi făceau cafea cu la pte, îmi dădeau pâine cu unt şi o sculau şi pe Frederica, ca să meargă la birou. Frederica ştia că trebuie neapărat să aduc bani în casă, şi că la fabrica unde luc răm situaţia nu prea era grozavă. Asta se întâmplă cam prin '31, lucrurile merg eau din ce în ce mai prost, se apropia greva din '33. Atunci ei i-a venit ideea să propună la bancă la ea să se angajeze o practicantă care să ducă scrisorile.

Aşa m-am pomenit practicantă la Banca *Buy et Compagnie*, o bancă parti culară. Patronul Băncii era domnul Buy, soţul artistei de cinema Pia Igiroşanu. M-au angajat, dar nici aici nu aveam să fac prea mulţi purici. Descoperisem în curtea Băncii un dud încărcat cu fructe. Banca neavând prea mult de lucru, eu mă ''stabilisem'' în copac şi mâncam dudele dulci şi zemoase, cu mare poftă. A poi, când plecam să duc scrisorile Băncii, uitam că am degete pătate de fructel e negre şi murdăream plicurile albe şi frumoase, pe care Banca le trimitea clien ţilor săi. M-a chemat directorul şi m-a rugat să nu mai viu, că sunt prea tânără pentru a avea răspunderea unor scrisori atât de importante. De altfel şi Banca s-a desfiinţat, la scurt timp după aceea. Nu prea erau în regulă... Şi a trebuit s ă caut altă slujbă.

Am lucrat apoi la fabrica de ciorapi *Adesgo*. Se spălau ciorapii în mai mult e ape cu oţet şi lucrătoarele, printre care mă număram şi eu, trebuiau să întind ă ciorapul pe un mulaj de sârmă, făcut pe forma piciorului. Probabil

că totul era conectat la curent electric, căci scoteai ciorapul de pe formă uscat şi gata călcat. Numai că ieşeau aburi din ciorap în timpul uscării. Şi începusem să tuşesc. Ori eu eram foarte slabă. Aveam vreo 36 de kilograme. Şi atunci, da că am văzut că tuşesc aşa de rău, nu m-am mai dus la fabrica asta. Am găsit a poi o alta. Pe Calea Rahovei era una unde se confecţionau uniforme de jandar mi. Aici am lucrat un timp, am început să câştig ceva mai bine şi începusem să fiu, deci, mai veselă. Mama era mai mulţumită. Făceam mai multă treabă acas ă, spălăm rufe, măturam, spălam pe jos, dormeam cu mama în pat şi parcă ne înţelegeam mai bine.

''ACADEMIILE'' MELE DE ARTĂ

Dacă Dondy Friedman, băiatul actorului Solomon Friedman[1], n-ar fi fost vecin cu mine, n-aş fi ajuns pe scenă; în orice caz nu atât de repede.

Într-o bună dimineaţă, deschizând fereastra ca să scutur cârpa de praf şi cântând de mama focului, vecinul m-a remarcat. Era un băiat de 18 ani (eu av eam 15), cu ochii căprui, cu gene lungi şi negre, un băiat cam melancolic, tăcu t, delicat şi... îndrăgostit. Eu însă, habar n-aveam. Mă jucam pe stradă cu mulţi prieteni, toţi băieţi, şi mă comportam şi eu ca un băiat. Mă duceam cu ei la cin ematograful *Rex*, de pe Calea Dudeşti, fermecată de primele filme sonore. Film e cu Martha Eggert şi cu Jan Kiepura[2].

Îmi plăceau atât de mult,încât învăţam pe dinafară toate cântecele Marth ei şi încercam s-o imit, dar fără să-mi dau seama. Se pare că o imitam întocma i. Cel puţin aşa mi-a spus Dondy. Şi l-am crezut! Pentru că era mai

---

[1]. *Solomon Friedman* (1889-1980) - împreună cu fratele său Pincu, conducea o trupă de teatru idiş; mai târziu a fost actor al Teatrului Evreiesc de Stat din Iaş i.

[2]. *Martha Eggert* (1912) şi *Jan Kiepura* (1902-1966) - cuplu de cântăreţi care ş i-au câştigat celebritatea în filmele muzicale germane din anii '30. În anii '40 a u emigrat în Statele Unite, unde au cunoscut o scurtă perioadă de succes pe Br oadway.

mare şi mai umblat. Se plimbă chiar şi prin centrul oraşului şi deh... era fiu de actori - părinţii lui jucau la grădina de vară *Campoducci*.

Într-o sâmbătă după masă, când mă duceam să joc hora la *Hashomer Ha tzair*, pe Negru Vodă, Dondy m-a pândit şi a intrat în vorbă cu mine. M-a condu s o bucată de drum şi mi-a împuiat capul cu tot felul de complimente: că am o voce splendidă, că am talent, că sunt drăguţă etc., etc. Faptul că descoperise c ă am o voce asemănătoare cu a Marthei Eggert mi l-a făcut pe Dondy mai simp atic. Îmi închipui că trebuie să fi fost foarte ''draguţă'', cu părul meu vâlvoi şi cr eţ, peste care era trântită o beretă roşie. Aveam un cap cât o fructieră, cu fruct e cu tot. Desigur, dacă aş fi trăit în America, aş fi avut poate ocazia să fiu auzit ă de Samuel Goldwin, cu... leul, sau de Minelli. Dar trăind în cartierul evreiesc din Dudeşti, destinul mi l-a trimis numai pe Dondy Friedman. Era totuşi o ocazi e.

Am început să mă întâlnesc cu Dondy mai des. Mă învaţa cum să ţin o no tă lungă, respirând adânc, sau cum să nuanţez un cântec; într-un cuvânt, ''con

servatorul'' l-am absolvit, cântând pe străzile strâmte ale cartierului evreiesc, p e străzile mai puţin umblate, unde puteam să-mi dau drumul la voce fără să at rag atenţia.

După ce mi-am făcut un ''repertoriu'' de două-trei cântece în limba germ ană (pe care n-o înţelegeam, dar... aşa cânta Martha), am primit prin Dondy o invitaţie la un muzicant care urma să deschidă un teatru de operetă, ca să fac o ''auditie''!

''Muzicantul'' era de fapt un contabil, care lucra la o mare întreprindere m etalurgică. El era de acord să-şi investească toate economiile, cu condiţia să i s e permită să dirijeze viitorul spectacol.

Dirijorul-contabil cauta tinere talente. Dondy, bineînţeles, m-a recomand at călduros şi m-a adus la

audiţie. Casa era pe strada Epureanu. În casă mirosea a portocală prăjită şi a o ţet.

Dirijorul - domnul Simon - era un domn înalt, subţire, cu tâmplele argintii şi foarte distins. Semăna cu Chamberlain. S-a aşezat la pian, a început să facă game şi m-a îndemnat să-l urmez. Părea că nu are mare încredere în mine. Ast a din pricina fizicului meu, cred. Cât despre mine mi se părea foarte simplu să trec dintr-o gamă într-alta. Se pare că aveam o voce de mare întindere. De la s oprană de coloratură până la contralto. Domnul Simon a rămas foarte impresio nat şi m-a întrebat dacă ştiu vreun cântec.

I-am cântat la repezeală cântece de-ale Marthei, pe care le ştiam pe dina fară. Tot repertoriul ei din două sau trei filme! A rămas încremenit auzind o voc e atât de puternică într-un trup atât de firav şi, mi-a propus pe loc, un ''contrac t''. Aveam să interpretez rolul principal din opereta *Surica, doctoreasa iscusită*. Nu auzisem de o asemenea operetă. Dar ce importanţă avea? Eram angajată, ş i încă în rolul principal. Am plecat de la dirijor beată de fericire. Cât despre Don dy, nu îşi mai încăpea în piele.

A doua zi, urma să mă prezinte directorului de scenă. Acesta era Zalman Roitman (fratele lui Iosif Chişinevschi, cel care a fost mai târziu, între anii 1945 -1957, lider comunist). Zalman era un bărbat frumos care se pricepea foarte bi ne la teatru. Fusese sufleur la teatrul din Vilna şi, de câte ori venea trupa în tur neu în România, îl reangajau şi pe el. Era un om tăcut, modest, blând, cu obraj ii îmbujoraţi. Cunoştea o mulţime de repertorii şi putea oricând să aleagă o pie să potrivită pentru orice ansamblu. Din păcate, atunci, ca şi în zilele noastre pu ţini tineri se îndreptau spre scena idiş. Actorii teatrului idiş erau mai toţi vârstni ci, jucau rar şi, ca să se întreţină lucrau în tot timpul anului ca tâmplari, credito ri, cizmari sau electricieni. Vara însă, când soseau vedetele din Vilna,

din Polonia sau chiar din America, şi se căutau actori şi interpreţi pentru compl etarea distribuţiei, meseriaşii deveneau ''artişti''! Media de vârstă era de peste 50 de ani iar părul, adesea alb, nu-i împiedica să joace roluri de prim amorez.

Aveam 16 ani. Vârsta mea li se părea fenomenală. Actori cu renume şi cu talent şi chiar actori fără renume şi mai săraci în talent, dar bogaţi în ani, s-au simţit deodată datori să mă înveţe tainele meseriei. Regizorul şi dirijorul - cont abil se străduiau să facă din Surica, doctoreasa iscusită - personajul pe care-l i nterpretam - o femeie fatală. Impresionaţi, probabil, de vocea mea, ei nu ved eau că femeia fatală era de fapt un ''baieţoi'' (aveam 34 de kg.), cu un trupuşo r neted ca scândura, cu un cap cât o baniţă şi cu mâini şi picioare rahitice.

Piesa vorbea despre fiul unui măcelar care, în loc să-şi ajute tatăl la tăiat ul şi vânzarea mezelurilor, se ocupa cu tot felul de mici ''gheşefturi''. Apare însă Surica, de care fiul măcelarului se îndrăgosteşte nebuneşte şi... totul se aranje ază. Interpreta pentru Surica exista, dar de unde să scoţi un fiu de măcelar, tâ năr? Directorii îl căutau cu înfrigurare. În sfârşit, într-o bună zi, am fost anunţa tă că l-au găsit. Visam să întâlnesc un tânăr frumos, de care să mă îndrăgostes c cu adevărat. Citeam pe atunci despre asemenea întâmplări ''miraculoase'' în r evistele *Pardon, Furnica* sau *Rampa* şi-mi imaginam că şi eu fac parte din lume a strălucitoare a vedetelor.

De altfel, directorii mei îmi dădeau toate motivele să mă cred şi eu o ade vărată vedetă. Erau foarte atenţi cu mine. Vineri seara mă invitau la *Café Ster n*, în centrul Caii Văcăreşti. Ne aşezam la o masă şi beam ceai din farfurioare mari şi adânci, de ''porţelan''. Beam ceai cu covrigi săraţi, după care jucăm lot o. Uneori îmi ieşeau toate numerele de pe tăbliţă; atunci, ceilalţi clienţi aplauda u cu entuziasm. Le

părea bine ca o domnişoară atât de drăguţă câştiga. Căci nu găseai prea multe domnişoare în acea cafenea...

În sfârşit, a venit şi ziua în care aveam să-l cunosc pe partenerul meu. Îl chema Dudl. Unii îi spuneau Dudl ''der şiker'', alţii Dudl ''der pişer''[3]. Era un băr bat de vreo 45-50 de ani. Era puţin şaşiu şi congestionat la faţă, probabil din p ricina băuturii. Era cântăreţ. Cânta în corul Operei şi la înmormântări. Cimitirul Filantropia era vast, cu alei largi. Iarna, în cimitir, băteau vânturile şi trebuia să ai o voce rezistentă şi mai ales puternică, să poţi cânta rugăciunile cu care se c onducea mortul până la locul de veci. Dudl mi-a povestit că toţi cântăreţii sunt ''băutori''. Altfel îmi imaginasem eu partenerul de care trebuia să mă ''amoreze

z''. Bietul Dudl era cam bătrân şi mirosea a amoniac, dar când începea să cânt e, totul în jurul lui se metamorfoza. Vocile noastre se îmbinau minunat. Mai co mplicată era nepotrivirea fizică. Eu eram fără sâni şi fără şolduri, iar el, slavă D omnului, avea şi sâni şi şolduri şi în plus mai avea şi de trei ori vârsta mea. Îmi făcuse mama o rochie de ''crêpe de Chine'', roşie ca focul. Ştiam textul pe dina fară. Nu ştiam idiş, aşa că nu înţelegeam prea bine ce spun. În schimb, cântam clar toate textele cântecelor care erau de fapt în germană, limbă pe care nu o c unoşteam deloc. Dar cântam fără nici o jenă. Între timp, la mine acasă, prieten ii erau morţi de curiozitate, de emoţie şi mai ales de mândrie. Aveau o prietenă ''vedetă''! Apăruse şi un afiş cu numele meu în cap. Îşi cumpăraseră cu toţii bil ete. Premiera trebuia să aibă loc la ''Casa de Ajutor a Zugravilor''. Emoţia era mare în tot cartierul Dudeşti. Cel mai emoţionat era prietenul meu Lazăr. În di mineaţa premierei, venise cu un mare pachet de bunătăţi: scrumbie, halva, sar ailii, fructe, ba chiar mi-a dat de înţeles că mă

---

[3]. În idiş: *Dudl der şiker* - Dudl beţivul, *Dudl der pişer* - Dudl pişăciosul.

aşteaptă o surpriză, la spectacol. M-am gândit că voi primi, probabil, şi un fru mos buchet de flori.

După ce a depus toate bunătăţile pe masă, Lazăr a rugat-o pe mama să-i dea voie să pună un alt pachet greu, sub pat. Era grăbit şi nu putea să-l ducă a casă la el. Mama, bineînţeles, a fost de acord. Îi plăcea Lazăr mai mult decât c eilalţi prieteni ai mei. Mie însă, îmi era la fel de drag ca şi ceilalţi. Am plecat la t eatru cu trei ore înainte de spectacol. Trebuia să învăţ să mă machiez. Să fiu fr umoasă şi bine fardată. În fine, s-au aprins luminile în sală. Publicul a început s ă se instaleze. Eram gata fardată şi pieptănată. Numai părul meu creţ nu voia deloc să stea, dar colegii îmi spuneau că arăt foarte bine. Şi... a început uvertu ra.

Domnul Simon era în smoching, fericit şi plin de importanţa momentului. Îşi vedea visul cu ochii. Eu intram dezinvoltă pe scenă, mă duceam cu o sacoşă să cumpăr carne şi Dudl stătea după tejghea şi cânta:

Ich bin a butcher einer/ Ich hac fleiş un beiner/ Veibaleh kimen zu mir arein/ I nghe leiber, fete brist/ marăh beindaleh omzist/ Ir vet fin main fleiş zufrieden s ein!''4''.

Aplauze furtunoase au răsplătit frumuseţea vocii lui Dudl. Se apropia şi intrarea mea în scenă. Am intrat: am auzit rumoare în public şi... m-am zăpăcit! M-am uitat speriată în sală. Era întuneric absolut! Şi mă gândeam: ''De ce o fi atât de întuneric?!''. Deodată am auzit:

- Ce este cu tatăl tău? N-a venit astăzi la prăvălie?
- Hei! Am strigat eu, asta trebuia să o spun eu.

Publicul nu a realizat că mă încurcasem şi că Dudl, care avea experiență scenic ă, m-a salvat.

Am continuat să joc şi să cânt din ce în ce mai sigură pe mine. Dirijorul î mi zâmbea încântat, iar publicul

---

''4''. În idiş: ''Eu sunt măcelar / Eu tai carne şi oase / Femeiuştile vin la mine în ăuntru / Ficaţi albi, piepţi graşi / Oscioare cu măduvă de pomană / Fiţi mulţumi ţi de carnea mea''.

aplauda fiecare cântec. Era o plăcere să cânt în duet cu Dudl. Era un cântăreţ p lin de sentiment şi un partener perfect. Păcat că nu mă puteam uita la el. Nici nu-mi dădeam seama dacă se uita la mine sau în altă parte, atât de şaşiu era! La sfârşitul actului am ieşit ameţită. Colegii erau înduioşaţi până la lacrimi. Stăt useră în culise şi mă urmăriseră cu admiraţie. Eram atât de tânără!

''Chiar dacă nu e cine ştie ce talentată, spuneau ei, în schimb are o voce caldă şi mai ales puternică. Poate să se măsoare cu Dudl!''. Am intrat în cabin ă, unde ne îmbrăcam cu toţii. Pe măsuţa mea trona un superb coş cu trandafir i, roşii ca focul, cu o carte de vizită de la cel mai elegant magazin de flori din c artier, pe care scria: ''Succes! Iubire! Lazăr!''. Mi s-a părut un gest de mare no bleţe şi mi-am zis că poate că... ar trebui să mă mărit cu el!

Reveria mea a fost brusc întreruptă de Zalman, regizorul, care mi-a strig at din uşă:

- Anuţa, vino, am să-ţi spun ceva important!

''Aha!, mi-am zis eu, probabil că a venit cineva important, să mă angajez e!''. Am ieşit cu un aer misterios din cabină, ferm convinsă că mă aşteaptă cev a grozav. Grozav, a fost! Pe culoar mă aşteptau doi bărbaţi mari şi ososi, poso morâţi şi încruntaţi. S-au uitat la mine cu dispreţ:

- Eşti Anuţa Cuculevici, zisă şi Agnia Bogoslava?
- Da, eu sunt! am răspuns, puţin speriată.
- Mişcă-te şi hai cu noi.
- Unde? i-am întrebat îngrozită.
- Faci pe nebuna? Ce, nu ştii ce-ai făcut?

Am înlemnit. Nu-mi vorbise nimeni aşa. Niciodată! Nici măcar la fabrică, când o dată am încurcat toate şpulurile de mătase. Zalman l-a chemat pe dirijor. Acest a s-a apropiat de unul din cei doi ''ososi'' şi i-a strecurat ceva

în mână. Agentul a devenit ceva mai amabil. Mi-a aruncat o privire cruntă şi s-a îndreptat spre ieşire. Eu am rămas încremenită. L-am auzit pe Zalman:

- Hai Anuţa, toată lumea în scenă! Şi... am intrat buimăcita să joc actul d oi. Jucam fără să-mi dau seama cum. Chiar partea comică devenise dramatică. Şi când am atacat şi cântecul: ''Oare m-am născut dintr-o piatră? Oare n-am a vut niciodată mamă!!?'', am izbucnit în plâns! Publicul nu auzise niciodată aces t cântec binecunoscut, cântat cu atâta inimă! Dar... numai eu ştiam de ce îl cân t cu atâta durere.

Am fost răsplătită cu aplauze furtunoase, de credeam că se dărâmă teatr ul. Eu n-aş mai fi vrut să plec de pe scenă, ştiind ce mă aşteaptă. Dacă ar fi fos t după mine, aş fi luat spectacolul de la început. Mă simţeam în siguranţă pe sc enă. Dar... cortina a căzut, iar eu m-am întors în cabină, unde am găsit-o pe mama cu ochii umflaţi de plâns. Strângea lucrurile mele din cabină.

- Ce s-a întâmplat, mămico? De ce plângi?

- Cum să nu plâng? În timp ce tu erai plecată la teatru, a fost poliția la n oi! A răsturnat toată casa căutând banii!

- Ce bani, am întrebat eu îngrozită.

- Banii pe care i-a furat Lazăr, de la percepţie! A spart casa de bani cu o gură de lup şi a ascuns banii la noi! Erau în pachetul pe care l-a pus sub pat! P oliţiştii ne-au răsturnat toată casa. Lazăr a mărturisit că eşti concubina şi comp licea lui.

- Vai de mine, mamă! Să nu-l crezi! Nu e adevărat.

Mama m-a privit bănuitoare.

- Nu contează ce cred eu! Totul e să te creadă cei de la poliţie.

Strânsese deja lucrurile şi am pornit-o amândouă spre ieşire, unde ne aştepta duba poliţiei. Coşul cu trandafiri a rămas în cabină.

La poliţie, am coborât pe scări, la subsol. Am ajuns într-o sală mare, împ ărţită în două celule. Într-una din celule erau câţiva bărbaţi în lanţuri, care stăt eau în picioare. În cealaltă despărţitură, mare de tot, pe un pat enorm din fier, dormeau cu gura deschisă nişte femei grase şi cam ofilite. Unele, mai tinere şi chiar frumoase, dormeau pe jos. Altele stăteau turceşte pe podea, în faţa patul ui şi fumau. Femeile ne-au înconjurat, curioase. Mama a început să povesteasc ă ce ni s-a întâmplat. Erau nişte fete pline de suflet. Şi-au dat imediat seama c ă n-am nici o vină. Aveau experientă şi au învăţat-o pe mama să ceară ca să fi u consultată de medicul legist. În celulă, pâlpâia o lumină gălbuie. Un singur be c lumina toată această lume nefericită. Îmi părea bine că nu se vede cât sunt d e murdară pe faţă. Plânsesem şi eram mânjită de fard. Nu apucasem să mă sp ăl măcar, după premiera în care avusesem, se pare, mare succes!

Înainte de a urca la etajul unde se află medicul legist, am cerut voie să mă spăl pe faţă la robinetul din curtea prefecturii. ''Consultaţia'' făcută de medi cul legist, care a constatat că sunt virgină, a fost dovada nevinovăţei mele. Nu ştiusem ce înseamnă o asemenea ''consultaţie'' ... dar spre ruşinea şi umilinţa mea, am aflat! Cu această ocazie, chiar comisarul s-a convins de adevărul spus elor mele şi şi-a dat seama că nu sunt ''concubina'' lui Lazăr. Cât despre neferic itul Lazăr... a dispărut pur şi simplu. O fi făcut puşcărie. Păcat de el, avea doar 18 ani. Fără îndoială că i-o fi fost ruşine să mă revadă, după ce s-a eliberat. Şi-o fi dat seama că mi-a stricat bucuria debutului.

Totuşi era debutul meu şi sigur că nu-l voi uita niciodată.

HIP! HIP! URA, MACABI !

Întâmplarea asta a făcut mare vâlvă în cartier la mine. Oamenii erau indi gnaţi de tot ce mi s-a întâmplat. La fel şi colegii mei ''de teatru'', domnul Şmilo vici şi domnul Sadigursky[1]. Dar asta n-a însemnat că nu aveau pentru mine un sentiment de admiraţie. Dimpotrivă, începuseră chiar să mă stimeze. Era o dov adă că sunt o fată cuminte şi că n-am legături din astea amoroase, ştiu eu, cu băieţii cu care eram prietenă... ca băieţii..

Unul din oamenii minunaţi pe care mi i-a trimis destinul în acest moment a fost maestrul Schwartzman[2]. Dacă nu l-aş fi întâlnit atunci, într-un moment decisiv pentru mine, probabil că nu aş fi ajuns actriţă.

Locuiam pe strada Cantemir şi mă duceam destul de des la *Macabi*[3], pe t erenul ''Ciocanul''. De fapt, eram cam îndrăgostită de Leib Marcovici. Era cel m ai tânăr jucător de la *Macabi* şi era supranumit ''copilul cu picioare

---

[1]. *Ş. Şmilovici şi Benjamin Sadigursky* - actori de limbă idiş cunoscuţi în epocă.
[2]. *Haim Schwartzman (1897-1982)* - unul din cei mai importanţi dirijori şi com pozitori de muzică evreiască din România.
[3]. *Macabi* - după numele lui Iuda Macabeul, vestit conducător al răscoalei evrei eşti din sec. II î. Ch. ; nume de echipe, terenuri şi întreceri sportive evreieşti.

de aur''. Leib locuia pe strada Traian cu tatăl lui, care era camionagiu.

Eram o puştancă, dar îmi aduc aminte destul de bine de celebrii jucători Alecu Rozenfeld, Anibal Marcovici, Leonte Zilberman şi mai ales celebrul Pipa, fi gură legendară, care umplea terenul nu numai cu pasele lui minunate, dar şi c u înjurăturile la adresa jucătorilor. Astfel am învăţat de la vârsta cea mai fraged

ă, cele mai iscusite şi cele mai complicate înjurături din viaţa mea.

Eram nelipsită la meciurile de pe terenul *Macabi.* Fie strecurându-mă pe l ângă garduri, fie reuşind să ajung chiar înăuntrul terenului. Nu era uşor! Căci c u trei-patru ore înainte de meci, începea marele iureş din cartierul evreiesc. Lu mea venea puhoi din străzile Văcăreşti, Epureanu, Calea Dudeşti, Labirint, Trai an şi Nerva Traian etc. Şi afară de asta, mai soseau şi autobuzele arhipline din alte cartiere căci pentru evreii din Bucureşti, meciurile echipei *Macabi* erau ''ale lor''!

Bineînţeles că tribunele şi peluzele se umpleau foarte repede, chiar cu tre i-patru ore înainte de meci. Întârziaţii se mulţumeau şi cu un loc în vreun copa c sau pe câte un gard, ca să poată vedea, chiar de departe şi dintr-o poziţie ma i puţin comodă, desfăşurarea partidei.

S-a vorbit destul de puţin de meciurile care au marcat epoca glorioasă a l ui *Macabi*. E vorba despre echipa de juniori în care au jucat: Zigu Walter, Gică Karniol zis ''oase blonde'', Marcel Horovitz zis ''Turcu'', Albu, Marcel Blum şi Alfr ed Solomon, zis ''Balerina'', care şi-a încheiat cariera de fotbalist pe câmpurile de bătălie din Siria, luptând în cadrul armatelor franceze. Mai târziu, a devenit un apreciat reporter la *Paris Match*. Pe baza acestor personalităţi s-a format ap oi celebra garnitură a echipei *Macabi,*în care avea să strălucească idolul meu, L eib!

Deşi Leib era deja ''un nume'', cunoscut, apreciat şi iubit, era de o modestie făr ă margini. Vorbea foarte puţin şi privea în jos.Eu eram destul de timidă. Când îl întâlneam, îl salutam şi se obişnuise cu mine, căci ştia că-l admir şi bineînţeles că-i făcea plăcere. Odată, l-am întâlnit şi părea grăbit. Se ducea, zicea el, la ca sa Iuliu Barasch (devenită mai târziu cunoscutul *Baraşeum*), unde era o repetiţi e de cor. Probabil că avea şi el vreo drăguţă pe acolo, căci avea mare succes la fete. L-am întrebat dacă poate să mă ia şi pe mine. M-a privit mirat şi, zărind o licărire de tristeţe dar şi de speranţă în ochii mei, probabil că i s-a făcut milă şi mi-a spus resemnat: ''Bine, hai!''.

Ajunşi la sală, m-a aşezat pe un scaun şi... a plecat să-şi vadă de ''trebur ile'' pentru care venise. Nici nu s-a mai uitat la mine. În schimb, maestrul Schv artzman m-a remarcat.

Cunoşteam aproape toate cântecele care se cântau în cartier şi pe care le auzeam din nou, cântate pe mai multe voci, la repetiţiile acestui cor. Maestrul, observând că îngânam odată cu corul cântecele, m-a întrebat într-o pauză dacă nu mă interesează să cânt şi eu în ansamblu, dacă am voce. Voce aveam, slav ă Domnului, un pogon! Ureche, ce să mai vorbim. Maestrului i-am fost imediat simpatică şi ceea ce n-am putut uita niciodată, m-a invitat chiar din prima sear ă la el acasă, la masă. Probabil că arătăm tare nemâncată şi... oricum era vine ri seara. Am cunoscut-o atunci şi pe soţia lui, Sonia, frumoasă şi falnică precu m o regină. Am întâlnit deci, pentru prima oară în viaţa mea, un muzician. Şi c

e muzician! Ce dragoste de cântec! Cât entuziasm pentru folclorul idiş! Şi cât d e modest!

Era foarte agitat înaintea oricărei apariţii în public. Avea o ureche absolut ă şi putea să noteze imediat, după ureche, orice melodie fredonată de cineva. Fără greş! Admiraţia mea pentru el era fără margini. Uneori, asistam

la repetiţiile lui cu orchestra. Era vară şi în grădina *Teatrului Nou* de pe Calea V ăcăreşti, soarele ardea ca focul. Maestrul venea îmbrăcat curat şi, pe cap, cu o pălărie de pai. Pălărie *à la Maurice Chevalier*. Când se enerva, descoperind câte un muzicant care cânta fals, îşi scotea furios pălăria şi muşca câte o bucată din ea. Dar pălăria nu avea gust prea bun, probabil, şi atunci începea să scuipe. În tâmplarea făcea că scuipa cam în direcţia muzicantului cu pricina. Aşa că nu se ştia prea bine dacă scuipa paiele sau pe muzicant. Era un om bun şi nu-i plăce a să se certe. Când nu avea pălăria pe cap vedeam cum i se făcea măciucă păr ul lui cel roşu, ca o flacără. Nu-şi dădea seama de nimic! Era atât de transporta t! Era un fenomen, ca şi maestrul Ion Vasilescu.

Deşi faima lui Ion Vasilescu era mult mai mare decât cea a lui Schwartzm an, erau egali ca muzicalitate. Schwartzman insă, era ca un diamant pur, încrus tat într-o montură prea modestă pentru valoarea lui!

De la el am învăţat dragostea pentru cântecul idiş. Mai târziu, când deve nisem cunoscută pentru repertoriile mele franţuzeşti şi ruseşti, reveneam cu dr ag pe Calea Văcăreşti, să cânt în idiş sub bagheta maestrului. Sincer vorbind, p e atunci idişul meu cam lăsa de dorit. Şi totuşi destinul a vrut, ca într-o bună z i, să ajung în ''Compania Solomon Friedman''.

După ce m-a văzut în *Surica, doctoreasa iscusită*, Solomon a hotărât să mă angajeze. A fost primul meu contract adevărat! Primul spectacol era progra mat să se joace la Galaţi, la una din cafenelele de lângă gară. Dar mama nu vo ia, pentru nimic în lume, să mă lase să plec singură în turneu şi... au trebuit să o ia şi pe dânsa! Solomon era mult prea generos şi prea cumsecade pentru un director de teatru. Frieda, soţia lui, era destul de plictisită de această ''cumsecă denie''. Era sentimentală şi...

romanţioasă. Când am cunoscut-o, avea deja 45-48 de ani dar juca roluri de fe tiţă. Partenerul ei, Zighi Stern, avea 20 de ani, iar eu, care aveam 17, o interpr etam... pe mama ei. Cafeneaua gălăţeană în care trebuia să jucăm era destul d

e mică. Publicul era gălăgios, spectatorii vorbeau tot timpul ''de-ale lor'', ceea c e pe noi ne enerva. În sfârşit... După vreo cinci spectacole nu prea faimoase, F rieda s-a îmbolnăvit. Ca să nu pierdem salariul care se plătea la fiecare spectac ol, am intrat eu în rolul Friedei. Dar cine să o joace pe mama ei? Am rugat-o p e mama să mă înlocuiască. Mama a acceptat. Mă auzise repetând şi mă gânde am că o să ştie să zică măcar câteva vorbe ''de legătură'', ca să continuăm spe ctacolul. În sfârşit, ne-am urcat pe scenă (spectacolul se juca la 5 după-amiaz ă) şi am început să jucăm. Eram destul de inconştientă la vârsta aceea aşa că puteam intra în orice rol fară să am emoții. Când a venit rândul mamei să intre în scenă... ia-o de unde nu-i. Trebuia să intre prin uşa din dreapta. Dar nu era acolo. În schimb am descoperit-o în partea opusă a scenei. Se ţinea cu amândo uă mâinile de un scaun şi nu voia nici în ruptul capului să înainteze pe podium. Ba, mai mult decât atât, a început să se certe cu mine, în ruseşte: ''Ce m-ai ad us aici cu cabotinii ăştia? Ăsta e teatru? În cafenele?''.

Şi aşa s-a terminat spectacolul nostru de la Galaţi, spre marea mea ruşin e (pe care mi-o făcuse mama)!

Nu aveam bani să ne întoarcem cu trenul, la Bucureşti; patronul, furios, n-a vrut să ne plătească. A trebuit să recurgem la ajutorul Comunităţii Evreilor, care ne-a dat, cu acordul primăriei oraşului Galați, foi de drum. Astfel am ajuns înapoi acasă.

Mi-am dat imediat seama: cu teatrul nu merge chiar aşa uşor. Fiind ''cap ul familiei'' şi trebuind să am grijă de ''pâinea noastră cea de toate zilele'', m-a m dus din nou să

lucrez la fabrica de mătase. Curând, la fabrică s-a declanşat iar o grevă şi eu a m rămas din nou pe drumuri.

Nu ştiam încotro să mă îndrept ca să pot câştiga şi eu ceva. Înainte de a deveni ''artistă'', cântasem în corul pe care îl dirija mestrul Haim Schwartzman, la casa Iuliu Barasch. Maestrul mă aprecia şi îmi dădea uneori şi mie solo-uri d e interpretat, la Templul Coral, unde se plătea, pe loc, după ce cântai. Întrerup sesem această activitate din pricina turneului de la Galaţi. Acum insă nu mai av eam nici o ocupație, aşa că am revenit şi la cor, şi la Templu.

Acolo, la cor, am cunoscut unul din compozitorii la modă pe atunci în carti erul Văcăreşti-Dudeşti, pe domnul Alexandru Zoteanu, care era un tânăr subţir el, cu nişte ochi foarte frumoşi albaştri şi cu părul negru. Era slab, timid şi foart e bine crescut. Îi plăcea cum cântăm şi chiar m-a poftit la el acasă să-i ascult c ompoziţiile. Locuia cu părinţii la nişte oameni foarte binevoitori. S-a aşezat ime diat la pian şi mi-a cântat diversele lui compoziţii. El, de fapt, era îndrăgostit d e o fată, Clara, şi îmi vorbea întruna, plin de tandreţe, despre dragostea lui. Mi e îmi făcea plăcere Eram foarte ataşată, nu ştiu dacă eram amorezată de el, da r îmi făcea plăcere să-l întâlnesc, era un om delicat, drăguţ, muzical, şi chiar a vea o compoziţie care se chema ''Dulce eşti, dragă-mi eşti, dar tu nu eşti pentr

u mine/ Un sărut e orice început, vreau la fel să încep cu tine/ Dulce eşti, drag ă-mi eşti/ Dar o sărutare incă nu mi-ai dat/ Nu te mai codi, fie ce-o fi, un sărut nu e pacat''.

Prietenia noastră a fost aşa frumoasă, el era aşa de mândru de simţul me u muzical încât într-o zi m-a luat în vizită la un prieten de-al lui pe care îl admir a foarte mult - ''un pictor, zicea el, mai tânăr decât mine'' (eu cred că el, Alexa ndru Zoteanu, avea vreo 22 de ani). Şi m-a dus pe Calea Văcăreşti nr. 4, într-o casă în care stătea o doamnă cu părul alb, întinsă pe o canapea, care mi-a dat bună ziua şi

m-a poftit în camera de alături unde erau prietenii lui. Unul dintre ei era Jules P erahim (Puiu pentru prieteni). Am dat mâna cu el şi m-a trecut un fior din cap până în picioare. N-am înţeles ce s-a întâmplat cu mine. M-am aşezat într-un c olţ, n-am scos o vorbă. Eram fascinată de privirea, de atitudinea, de felul lui de a fi. În casă la el era Geo Bogza, era Paul Păun, era Zola (aşa îi spuneam noi p oetului Gherasim Luca, care avea să sfârşească, peste ani, în apele Senei), Şes to Pals, Miron Radu Paraschivescu (Lucicu îi spuneam pe vremea aceea) - nişt e oameni pe care îi întâlneam pentru prima dată, nişte intelectuali, poeţi. Erau suprarealişti. Eu eram uluită, intram într-o lume de vis, pe care n-o înţelegea m, şi în plus, era Puiu Perahim, de care m-am îndrăgostit pe loc.

Sandu Zoteanu era foarte mândru de prietena lui Agnia Bogoslava, care e ra deja o ''actriţă''. Ei se uitau la mine ca la o profesionistă, ca cineva care lucr easză, cu toate că şi ei scriseseră, Zola publicase deja o carte, Perahim făcea de sene la *Cuvântul liber,* erau acolo o mulţime de oameni care se ocupau cu liter atura. Venise şi Aurel Baranga*''4''*, care tocmai terminase medicina, era doctor şi se pregătea să se însoare. Era o lume absolut nouă pentru mine, o lume boe mă.

Desigur, nimeni nu avea bani în această societate, nimeni nu câştiga, nim eni nu era salariat sau aşa ceva, fiecare, ''ciocănea'', cum spuneam noi, aşa, p e undeva, câte o sutică-două. Nimănui nici nu-i trecea prin minte să discute de spre bani sau, Dumnezeule mare, despre bunuri sau despre bogăţii.

Dar eu trebuia să-mi văd de-ale mele. Activitatea de coristă nu mă satisf ăcea. Visam să joc cu adevărat, să fiu o artistă cunoscută, nu o simplă coristă l a maestrul

---

''4''. *Aurel Baranga* (1913-1979) - viitorul dramaturg, a fost activ, la începutul carierei sale literare, în grupări de avangardă.

Schwartzman. Aşteptam ocazia; şi a venit, având chipul rubicond al lui Leo S. Strassberg. Directorul teatrului *Jigniţa* era pe vremea acea dl. Kremnitzer. El m ă văzuse în ''*Surica*'' şi-i rămăsesem în minte că o fetiţă slăbănoagă, de 34 kg., cum eram pe atunci. Între timp insă, mă îngrăşasem... aveam 36! Tocmai de o asemenea parteneră avea nevoie marele comic austriac Strassberg. Mâncău di n fire şi foarte pofticios, lui Strassberg îi plăcea să povestească pe scenă anecd ote despre mâncare. Eu trebuia să-l întreb îngreţoşată: ''Cum adică? Ați mânca t supa în care se afla o muscă?''. Mic şi rotund ca o minge, Strassberg răspund ea că supa a fost grozavă iar musca delicioasă, şi faţa i se umplea de o mare fe ricire. Contrastul dintre fetița numai piele şi oase şi grăsuţul domn Strassberg e ra probabil foarte comic, de vreme ce spectatorii râdeau cu atâta poftă! Directo rul teatrului era mulțumit şi-mi plătea gajul în fiecare seară. Primeam doar câți va bănuţi.

Dar cât eram de fericită... Jucam cu pasiune şi eram convinsă că sunt cu totul dăruită scenei. Şi apoi, se întâmplase şi un fapt nou în viaţa mea. După s pectacol, seară de seară, pe scările Morgăi, vis-à-vis de teatrul *Jigniţa*, mă aşte pta Perahim.

Era vară, se deschideau grădinile. Eu aveam un mic angajament, spunea m câteva vorbe, la Teatrul *Izbânda* de pe Calea Văcăreşti. Într-o bună zi, m-am pomenit cu un angajament de la domnul Negrescu, un negustor care îşi încerca norocul organizând turnee teatrale. Auzind că eu aş şti să cânt bine şi în român eşte, mi-a propus un contract, să plec în provincie cu o trupă în care vedetele e rau Elena Zamora, tenorul Brună, şi doi actori comici - Kanner şi Pizone (cu Nic uşor Kanner, textier şi interpret, aveam să mă întâlnesc de multe ori de-a lung ul carierei mele). Bineînţeles eu eram angajată cu mama, pentru că eram mino ră, şi mama nu-mi dădea voie să plec fără ea. Probabil că era ceva de capul m eu de vreme ce impresarului i-a convenit să plătească incă o persoană în plus. Și, iată-mă o

actriţă cu valoare, pentru care se acceptau anumite clauze speciale de contrac t. Spectacolul - de care nu prea îmi mai amintesc - n-a prea avut succes şi dec i, după un scurt voiaj în provincie, ne-am înapoiat cu toţii la Bucureşti.

Primul lucru pe care l-am făcut, a fost să dau fuga pe strada Văcăreşti nr. 4 la noii mei prieteni. Ei s-au bucurat să mă vadă, deh, o actriţă tânără care a f ost în turneu cu Zamora, o cântăreaţă de operă destul de celebră pe vremea ac eea. Iar eu eram fericită că revin în casa aceea, în care aveam să-l revăd pe Pe

rahim.

Între timp, prietenul şi confidentul meu Zoteanu, s-a îmbolnăvit. El de fa pt era bolnav de plămâni şi, în vara aceea, care era când ploioasă când arzătoa re, a făcut o reşută foarte gravă şi s-a prăpădit. A fost o mare lovitură pentru mine, o mare pierdere. Bunul, inteligentul meu prieten atât de elegant, de bine crescut, nu mai era. A fost primul care m-a stimat ca actriţă. Am fost la înmor mântarea lui şi mi-am pierdut cumpătul. Am plâns, am urlat, nu ştiam că mă p ot dezlănţui astfel pentru un om de care mă simţeam atât de mult legată. Noii mei prieteni chiar crezuseră că este, de fapt logodnicul meu, căci el ştia să mă recomande atât de călduros, cu atâta entuziasm. Pierdeam atunci pe cel care, pentru prima dată, m-a pus în valoare ca om şi ca artist.

Când ne-am întors de la înmormântare, la care au participat, bineînţeles, toți prietenii lui, deci şi Puiu Perahim, m-au luat acasă la ei. Atunci Perahim m-a ținut în brațe pentru prima oară, ca să pot plânge pe umărul lui. Toată tandre ţea lui, în tristeţea aceea, era atât de mare şi mi-a făcut atât de bine, că am ui tat de ce plâng şi am fost fericită că sunt în braţele lui, cu toate că el nici nu se gândea la altceva decât să mă consoleze. Atunci incă nu-şi dădea seama că îl i ubeam atât de mult. Aveam 16 ani şi el avea 18. Era primul meu amor.

MAJESTIC! TIC! TIC!

Dar viaţa merge înainte. Cariera mea îşi urma cursul. După turneul cu Ele na Zamora, am primit propunerea de a juca într-o operetă care, se spunea, era scrisă exact pentru vocea mea. Opereta se numea *Mamzelle Nitouche*, o operet ă celebră pe vremea aceea, aparţinând compozitorului francez Hervé, de care e u habar n-aveam. Un actor de la Craiova, Manu Nedeianu[1], s-a prezentat la mi ne acasă şi mi-a propus să vin să joc la Craiova. Am întrebat-o pe mama ce pă rere are. Nu-mi puteam permite să fac nimic fără ca ea să fie de acord, deşi nu eram în relaţii foarte bune. Avea altă mentalitate, altă fire, nu ne-am înţeles, di n păcate. Toată copilăria mea am suferit din cauza acestei neînţelegeri.

Mama a fost de acord, bineînţeles, după ce s-a discutat şi despre bani, cu condiţia ca ea să meargă cu mine la Craiova. Şi aşa am debutat în rolul princip al din opereta *Mamzelle Nitouche*. Spectacolul se juca în grădina unei berării, u nde se mâncau mititei şi se bea bere şi în timpul ăsta se jucau operete, reviste, vodeviluri. Aşa era tradiţia pe vremea aceea în România. În Craiova jucaseră a ctrițe

---

[1]. *Manu Nedeianu* - mai târziu arstist emerit, director al Teatrului Naţional din Craiova.

celebre care erau vedete la Tănase, cum ar fi Natalița Pavelescu, Violeta Ionescu. Trupa în care apăream eu acum era mai modestă, ceea ce explică într-un fel cum de s-au încumetat să recurgă la o tânără necunoscută ca mine dar care avea o voce frumoasă. Dirijor era Victor Predescu, iar la tobă era un băiat pe care îl chema Ghiţă, cu care m-am împrietenit repede, în primul rând pentru că era foarte modest. Tocmai se eliberase din armată şi era tuns chilug.

Exista pe vremea aceea un obicei la astfel de spectacole, de care poate numai cei de o generaţie cu mine îşi mai aduc aminte. În timp ce se desfăşura spectacolul, se obişnuia ca o actriţă care apăruse în actul I şi nu mai avea ce juca în actul II, să se plimbe printre spectatori făcând chetă. Ce însemna chetă? E a pleca de pe scenă, adică din culise, cu o muscă vie în mâna stangă, făcută pumn, şi în mâna dreaptă cu o farfurie cu care se îndrepta spre fiecare masă şi spunea - ''Bonsoir'', şi oamenii îi puneau 5 sau 10 lei în farfurie. Mergea cu cheta asta în toată grădină, strângea banii şi pe urmă se înapoia în culise, unde o aştepta directorul. În faţa lui, ea trebuia să deschidă pumnul şi să-i arate musca zburând. Adică n-a putut să fure bani. Aşa încredere aveau directorii în actriţe pe vremea aceea, în provincie.

Spectacolele cu această operetă se desfăşurau într-o atmosferă foarte nostimă. Închipuiţi-vă cum sunau cupletele şi ariile operetei în abur şi miros de mititei, cum ne aplaudau mesenii care se aflau în faţa halbelor de bere. Era un soi de comuniune intre clienţii berăriei şi artişti, care le sporeau primilor cheful de a petrece. Era obiceiul timpului să mergi seara la grădină să mănânci ceva şi să vezi şi un vodevil sau o operetă. Iar succesul actorilor nu se lăsa aşteptat.

Ei bine, într-una din serile astea, au venit la grădină să bea o bere şi să se mai distreze doi tineri, Stroe şi

Vasilache. Se pare că le plăcusem foarte mult. După spectacol, mi-au trimis vorbă printr-un răvaş, că mă invită a doua zi să mă întâlnesc cu ei la doamna poetesă Elena Farago[1], la care ei erau în vizită. A doua zi după amiază, m-am înfiinţat la doamna Elena Farago, pe care o cunoşteam dinainte, căci mai jucasem la Craiova. Şi m-am întâlnit cu Stroe şi Vasilache, care printre glume şi complimente - ah, cât de tineri eram atunci! - mi-au spus că vor face un teatru. Că plec aseră de la *Alhambra,* că au închiriat o sală în pasajul *Comedia* şi că vor deschide acolo un teatru care se va chema *Majestic* şi unde se vor juca reviste. M-au întrebat dacă vreau să mă angajeze la ei, dacă sunt de acord. Şi eu am fost de acord. Şi aşa am făcut primul meu contract, pe o întreagă stagiune, la Stroe şi Vasilache, în anul 1933.

Iată deci că aveam un scop în viaţă. Eram deja o actriţă. Mi-am luat rămas bun de la prietenii din Craiova. Printre ei era Sandu Zamft, care era fiul celui

mai mare librar din Craiova (el s-a numit apoi Sandu Assan şi a fost secretarul literar al Teatrului Municipal, pe vremea Doamnei Bulandra). În drum spre Bucureşti, am făcut un mic detur la Turnu Severin, unde l-am văzut pe prietenul meu Ghiţă. Era foarte amorezat de mine, aşa că l-am recompensat plimbându-mă cu el toată noaptea înainte de a începe adevărata mea carieră artistică.

Şi iată, s-a făcut şi toamnă şi am început repetiţiile la Teatrul *Majestic.* Eram cu toţii tineri, dornici de afirmare, repetam într-o atmosferă de voie-bună şi speranţă: Nicolaide, Jana Costea, Tilda Radovici, Stroe şi Vasilache, Agnia Bogoslava. Se ridica cortina şi se cânta:

---

². *Elena Farago* - poetă simbolistă, personalitate cunoscută în lumea boemă a Craiovei din acel timp.

''*Majestic-tic-tic-tic-tic,/ eşti mic, dar şic/ Majestic-tic-tic-tic-tic/ cât un pitic/ nu ştiu cum dar tu din prima seară/ mi-ai lăsat un of la inimioară/ Majestic-tic-tic-tic/ un bun amic/ Majestic-tic-tic-tic-tic/ după tipic / îți vom fi credincioşi de-astă seară / Majestic-tic-tic-tic / eşti mic dar şic / tic-tic-tic-tic-tic*''.

Teatrul se afla în centrul Bucureştiului, într-o altă lume, cu alţi oameni. Era acolo Puiu Maximilian, fiul lui Vladimir Maximilian³. Era ofiţer pe vremea aceea şi, fiind prieten cu Stroe şi Vasilache, le făcea versuri pentru revistele montate la *Majestic.* Vasilache era însurat cu pictoriţa Marcela Cordescu (sora ei, Floricica, măritată cu poetul Eugen Jebeleanu, mi-a făcut mai târziu un frumos portret care se află, probabil, la unul din fiii mei). Eu stăteam pe vremea aceea pe Calea Dudeşti. Puiu Perahim venea câteodată, seara, să mă ia de la teatru. Spectacolele se terminau târziu în noapte şi, până ajungeam acasă, se făcea 2 sau 3. Mergeam pe drum ţinându-ne de mână, vorbeam, ne mai opream, spuneam versuri, cântam, în fine trăiam atunci un timp romantic.

Cariera mea evolua, lucrurile mergeau înainte, se desfăşurau de la sine. Am făcut o dată o comparaţie cu alte colege ale mele din timpurile acelea. Toate erau preocupate să-şi menţină locul, să facă faţă concurenţei, invidiilor. Eu n-am cunoscut acest sentiment. Jucam teatru, dar visam la lumea mea de acolo, de pe Calea Văcăreşti, de pe Calea Dudeşti, la băieţii suprarealişti. Ei au scos o revistă care se chema ''Pula'', pe care i-au trimis-o lui Nicolae Iorga, drept care vreo trei dintre ei au fost arestaţi. Şi, sigur, toate

---

³. *Vladimir Maximilian* - actor de operetă ajuns după război actor de frunte al *T*

eatrului Naţional din Bucureşti.

lucrurile astea le trăiam intens. Eram mereu cu gândul la dramele noastre evrei eşti din cartier.

La teatru veneam fară să am vreo grijă. Gărdescu*''4''*, atunci tânăr coleg la teatrul lui Stroe şi Vasilache, îmi făcea aşa-zise omagii, îmi cumpăra o prăjit ură de la Cofetăria Anghelescu. Şi mă întreba: ''Ce prăjitură cumpără astăzi do mnişoara Agnia?''. Şi eu spuneam: ''Ca de obicei, o savarină, mulțumesc''. Ca m aşa se desfăşura viaţa noastră profesională din vremea aceea. Lumea venea buluc la teatru să se distreze. Râdeam în spectacolele noastre de cei care se du ceau la băi, lumea se amuza de comediile cu Nicolaide şi Gărdescu. Era un teat ru minunat iar noi eram lansați şi aveam, seară de seară, un succes nemăsura t.

La *Majestic* era regizor de culise un tânăr înalt. Îl chema Mihai Zirra. Era f oarte simpatic, cultivat, foarte gentleman, din familie bună. Din când în când, î mi aducea o cafea la cabină. Era politicos, mereu pe lângă mine, curtenitor şi, până la urmă, a început să-mi facă mici aluzii, mici declarații. Că el îşi doreşte o zână cu care să stea în casa lui, să fie fericit, că îşi doreşte o soție. Eu mă uit am la el, aveam 18 ani cred, mă uitam la el şi zâmbeam. Mi se părea comic au zind pe cineva care-mi vorbea de căsătorie. Eu n-aveam nici casă, locuiam cu mama mea într-o odaie şi o săliţă, eram bucuroasă că aduc leafa acasă, dorme am cu ea în pat. Când adormea, scoteam radioul, era un radio cu căşti, care av ea aşa, ca un fel de bulgăre de cărbune, pe care învârtindu-l prindeam tot felul de posturi şi ascultam muzică toată noaptea. Veneam acasă, mă spălam şi mă băgam în pat cu mama, care dormea deja. De unde să-mi treacă mie prin cap să stau cu cineva? Şi apoi, dacă mă gândeam la cineva, acela era Puiu Perahi m, amorul meu secret. Pentru el existam!

''4''. *Nicolae Gărdescu* - cunoscut actor comic, afirmat pe scenele teatrelor de r evistă, comedie şi operetă.

Mihai Zirra era din Ploieşti, tatăl lui fusese cândva directorul Vămilor, era unicul copil al unor părinți destul de bătrâni şi era prieten cu Vasilache. Erau din acelaşi oraş. Sigur că atunci când Stroe a făcut teatru împreună cu Vasilache, l-au angajat şi pe Zirra. Eu nu-l cunoşteam. Zirra îmi tot făcea mici avansuri, găseam în cabină câte ceva de la el, câte un ziar, câte o floricică într-un pahar, era foarte atent cu mine... Astfel că situaţia devenea din ce în ce mai penibilă. El era nenorocit, slăbise, nu dormea nopțile, îmi aținea calea. Dacă venea cineva să mă ia, ne urmărea de undeva din umbră, fără să spună nimic. Umbla nenorocit şi disperat. Toată lumea îl compătimea. Mi-era milă de el şi mă simţeam prost în toată treaba asta. Mă gândeam, cum să mă mărit aşa, hodoronc-tronc, cu cineva care îmi era simpatic, îmi era drag, dar...? Cum ar fi fost să le povestesc prietenilor mei de pe Calea Văcăreşti, care duceau o existență atât de non-conformistă, că mă căsătoresc. Mi-ar fi râs în nas. Nici nu se punea problema. Pe de altă parte, situaţia mea de-acasă devenise foarte complicată. Să dormi cu mama, o deranjezi şi pe ea, ți-e greu şi ție. Crescusem, eram mare, nu mai încăpeam în pat, n-aveam o cameră, nu aveam nimic, mi-era foarte greu. Şi tot gândindu-mă şi gândindu-mă, într-un târziu, după toate insistențele, mi-am zis că poate ar fi bine să plec de-acasă şi să mă mărit cu Zirra. Aşa, în toată inconştienţa mea de la 18 ani şi jumătate.

Între timp teatrul, care mergea foarte bine, intră în vacanţă şi se făceau mari mişcări între marile teatre de revistă. Teatrul *Alhambra*, condus de Nicolae Vlădoianu şi Nicuşor Constantinescu, s-a mutat din Sărindar, de lângă restaurantul *Modern*, într-o sală nouă în spatele Poştei, devenind *Alhambra-Excelsior*. Teatrul dispunea aici de o sală cu instalaţii tehnice noi, cu scenă în mişcare, cu trape care coborau şi urcau. Se făceau schimbări în revistă

românească. Cât fusese Tănase, revista avea decorurile şi costumele de la Paris. Adică era lux, erau pene, ştrasuri, pe când aici, la *Excelsior*, făcuseră tot felul de inovații tehnice, aduseseră noi instalaţii de lumini, efecte noi, în fine, ceva cu totul neobişnuit până atunci în România. Deci s-au investit foarte mulţi bani şi s-a dat sfoară în țară că se angajează, prin concurs, elemente vocale, dansatoare, gimnaste - oameni cu tot felul de însuşiri artistice, până în 20 de ani. Zirra, care făcuse Conservatorul şi îi cunoştea pe toţi actorii, mi-a spus la un moment dat ''Te duci la *Alhambra* să te angajezi, îţi trebuie un teatru de revistă mai mare, cu perspective, cu roluri mai importante. Ăsta e cel mai mare teatru de revistă. S-ar putea să devii o mare vedetă. Aici e un teatru de tineret, băieţii, Stroe şi Vasilache, se întorc şi ei la Tănase, pentru că nu mai pot ţine teatrul acesta''. L-am ascultat pe Zirra. El era rodat în lumea asta artistică a Bucureştilor pe care eu nu o prea cunoşteam.

Şi, într-o bună dimineaţă, destinul m-a trimis la domnul Ion Vasilescu. El era în holul teatrului din spatele Poştei. Pe scenă şi în jurul scenei se băteau cui e, se puneau covoare, se montau reflectoare, se făceau probe de lumină. Dom nul Vasilescu, un domn slăbuț cu părul aproape alb, făcea game, singur, la pia n. M-am apropiat de el.

- Am venit să vă întreb ceva domnule.

- Da, domnişoară, te ascult.

- Eu ştiu să cânt şi am fost în trupa lui Stroe şi Vasilache până acum. Pro babil că o să închidem stagiunea şi am vrut să vă întreb dacă n-aveţi nevoie de cineva care să cânte.

- Să cânte? Dumneata ştii să cânți? - s-a uitat el la mine. Eram slabă, av eam 40 de kilograme.

- Bine, stai jos. Ia să vedem. Şi a făcut aşa nişte încercări la pian. La, la, la, la, la, la, la, la...

- A, zic, e foarte frumoasă melodia asta.

- Da e o melodie foarte frumoasă, trebuia să o cânte Mia Apostolescu, da r e o melodie care a rămas liberă, dumitale iți place? Ai putea s-o cânți? Ia să a ud, poţi să cânți după mine?

Şi am cântat după el *Glasul roților de tren*. Mi-a dat o fițuică cu un text p e care l-am descifrat şi l-am cântat. Apoi el mi-a spus:

- Extraordinar. Cum s-a nimerit? Eu am venit întâmplător, nu trebuia să v in astăzi la teatru şi Dumnezeu mi-a trimis o zână, o adevărată zână.

Eu am încremenit.

- Cum te cheamă?

- Agnia Bogoslava, am spus eu pierdută.

- Bine dar ai o voce nemaipomenită, un timbru cald, suav. Ai să cânți cân tecul ăsta.

... Cam aşa arată toate întâmplările din viața mea, din cariera mea teatra lă timp de 60 de ani.

A doua zi am venit la teatru, m-am dus la birou şi am semnat un contract cu tot felul de clauze. Nici nu ştiam să citesc un contract, ştiam numai că voi a vea un salariu de 3000 de lei pe lună. Pe vremea aceea, la *Alhambra* jucau nişt e ființe din astea căzute parcă din cer: Silly Vasiliu, Lulu Nicolau, Virginica Pope scu, Margareta Marian, nişte splendori, nişte femei care aveau fiecare câte un prieten, fie subsecretar de Stat, fie director la nu ştiu ce mare întreprindere, fie Ministrul Comunicațiilor. În cabinele lor se bea şampanie, se mâncau icre negr e, se primeau regulat coşuri impresionante cu flori şi aveau ca salarii 60000, 8 0000, 50000 de lei pe lună.

Eu, bineînţeles, habar n-aveam. Dar eu repetam şi cântam *Glasul roților de tren*. La repetiții, toată trupa se oprea şi asculta în timp ce eu cântam. Dirij orul Ion Vasilescu făcuse orchestrațiile. El dirija din fosă şi cu ochii

gata să mă mănânce nu alta, de fericire. Cât despre mine, eu cântam acolo, un cântec, aşa cum le cântam pe toate. Nici mai mult, nici mai puțin. Era un cânte c frumos, melodios, îl cântam cu plăcere, nu era nimic special. De aceea n-am î nţeles de ce apariția mea la Teatrul *Excelsior,* în anul 1936, a fost cel mai mare succes de revistă a timpului. Erau unii spectatori care veneau numai la actul II, la ora când ştiau că se joacă tabloul în care apare Agnia Bogoslava, care cânta *Glasul roților de tren*. După ce cântam eu, plecau. Ei nu veneau la teatru decât pentru asta. Nu-i interesa restul revistei, deşi toate numerele erau minunate: b alete, lux, tehnică, o revistă foarte modernă. Ei bine, cel mai mare succes l-a a vut această biată copilă îmbrăcată cu o ie, cu nişte pantofi negri aduşi de acas ă. *Glasul roților de tren*. Mi-aduc aminte că după premieră a fost convocat tot c olectivul de actori la teatru şi s-au dat diverse premii. Am luat şi eu unul pentr u succesul obținut. Domnul Vlădoianu mi-a înmânat plicul. Eu am mulțumit, to ată roşie de bucurie şi de confuzie. Am deschis plicul numai după ce am ieşit di n teatru. Era o scrisorică: ''Felicitările noastre şi la mai mare''. Şi înăuntru era 1000 de lei. Întreagă. Astăzi, când scriu aceste rânduri, mi se pare o nimica to ată, dar atunci lucrurile acestea aveau o foarte mare importanţă, erau extraord inare pentru mine. Mie ruşine că m-am lăudat atâta cu succesul meu de atunci. Am făcut-o nu pentru a mă lăuda, ci ca să arăt care era atmosferă creată pe vr emea aceea în jurul unui cuplet interpretat de o fetiţă îmbrăcată într-un costu m național vechi, găsit undeva, în garderoba teatrului *Alhambra*, şi care înnobil a tot teatrul anului acela 1936.

Viața noastră, a actorilor, îşi are momentele sale amuzante de care ne a mintim uneori cu plăcere. Culisele teatrului sunt pline de poveşti. Iată una care îmi vine acum în memorie. După ce am terminat angajamentul de la

Alhambra-Excelsior, am jucat într-o piesă cu Timică, Silvia Dumitrescu, Silvia F ulda şi Geo Maican. Se chema *Kontuşovka Palace.* Acțiunea se petrecea într-un hotel cu acest nume şi eu jucăm o tânără amoreză. Eram, în piesă, într-un am or nebun cu Geo Maican. Mie nu-mi plăceau rolurile de domnişoare inocente şi frumoase, preferam roluri mai interesante, dar aşa era piesa. Silvia Dumitrescu era nevasta lui Timică şi era la fel de îndrăgostită de el ca la început. Ea fusese în balet la Operetă, unde juca Leonard, iar Timică interpreta partiturile comice. După fiecare spectacol, Silvia îl aştepta pe Timică la intrarea artiştilor. Se spun

e că într-o seară ea aştepta, ca de obicei, la uşă, plângând, atât era de amorez ată, şi tocmai trecea pe acolo Leonard, marele amorez al tuturor femeilor din a cel timp, şi o întreabă pe Silvia: ''De ce plângi dragă, mă iubeşti?''. Ea îi răspun de ''Nu pe dumneavoastră, pe Timică''. Ei bine , nu-i fusese lui Leonard să aud ă de multe ori aşa ceva. Ceea ce n-a împiedicat-o, peste ani, să fugă din Româ nia cu un italian care-i făcea curte şi de care s-a îndrăgostit. Timică a fost distr us, căci o iubea. Bineînţeles că italianul a lăsat-o baltă şi ea s-a întors înapoi. Ş i Timică, acest minunat actor, bun şi cumsecade cum era, a iertat-o. În ceea ce mă priveşte, eu îl adoram pe Timică. Pe cât era de drăguț, admiram la el capac itatea de a interpreta psihologi şi profesori universitari deşi era un analfabet. Af lându-mă pe scenă alături de el, îmi uitam câteodată replicile. Era atât de aute ntic, surprinzător, firesc. Juca în acest spectacol un personaj escroc, mincinos, cu care n-avea nici o legătură în viață. Nu-mi venea a crede. Timică venea la r epetiție ca un funcționar la birou. În momentul în care îşi lua textul în mână, se transforma, ca prin minune, în personajul pe care trebuia să îl joace, să-l creez e. L-am văzut venind zgribulit în diminețile de iarnă. Întârzia câteodată. Îşi lua la repezeală textul, îl deschidea la pagina

respectivă şi devenea, într-un minut, Lordul Beconsfield, să spunem, din nu şti u care piesă, spre marele respect al colegilor, care înlemneau uitându-se la el. Sau în Doolittle din *Pygmalion* de Bernard Shaw, în 5 minute era atât de beat p e scenă, încât oamenii care aranjau decorul se dădeau de o parte să nu cadă p este ei. Când închidea caietul în care îşi scrisese rolul, redevenea acelaşi funcți onar corect, serios şi fără comentarii.

JIDANII LA PALESTINA

Şi aşa a trecut anul 1936, apoi au venit anii '37, '38. Ca să mă întorc la Z irra, trebuie să spun că el era pe vremea aceea crainic la Radio. Numele meu în cepuse să capete o anumită faimă şi eram deseori chemată la Radio. Zirra era un om modest. Poate şi datorită succeselor mele începuse şi lui să-i meargă m ai bine. Intrasem în casa familiei Zirra din strada Ştirbei Vodă cu o valijoară în mână şi mă instalasem în camera lui Mihai. Viața se desfăşura normal, fără ca vreo umbră să se abată asupra noastră. Familia Zirra era o familie onorabilă da r nu era înstărită. Aveam momente când mă simțeam vinovată că venisem aşa, cu mâinile în buzunare, fără să am posibilitatea să le uşurez cu ceva traiul.

Pe măsură ce timpul trecea, deveneam şi eu mai cunoscută şi mai solicita tă. Începusem chiar să câştig destul de bine şi mă bucuram să pot face, cu ban ii câştigați, o serie de transformări în casă, care acum era şi a mea. Începutul cu î

ncetul, ajunsesem să câştig mulți bani: discuri, reclamă, piese la Radio, festival uri. Ba, la un moment dat, am avut posibilitatea, datorită lui ''Leul'' Mugur[1], dir ectorul teatrului radiofonic, să fac în aşa fel ca Mihai să fie angajat ca regizor la această redacție, care căpătase atunci o mare

---

[1]. Profesorul Gheorghe Mugur era denumit ''Leul''.

importanţă. Mihai era un om tandru şi cald. Îmi lasa dimineața, alături de pat, î n fiecare zi, când o scrisoare de amor, câteodată un mic cadou, şi îmi alcătuise chiar şi o carte plină de cuvinte frumoase şi poezii, scrise special pentru mine. Nu-mi părea rău că am acceptat să mă căsătoresc cu el, cu toate că-l iubeam p e Perahim, dar ştiam că nu puteam să mă mărit niciodată cu el. Eram prea săr aci. De multe ori, mi-era dor de atmosfera din casa Perahim şi mă duceam în C alea Văcăreşti nr. 4, ca să mai aflu câte ceva despre vreun scriitor sau un nou e veniment cultural. Tânjeam după o astfel de atmosferă pe care nu o regăseam în casa Zirra. Aici, în schimb, se pregăteau tot felul de lupte politice căci socrul meu era ''lupist''[2] şi era desigur împotriva lui Maniu sau a lui Mihalache.

Eu nu aveam nici un fel de interes pentru politică. Eram foarte bună priet enă cu familia socrului meu, ei locuiseră la Iaşi şi acum se mutau la Bucureşti. Mai ales cu Socrate Zirra, unul din verii lui Mihai, care venise la Bucureşti să se însoare cu o fată săracă basarabeancă, ceea ce constituia o mezalianţă în ment alitatea familiei. În casă veneau mulți ofițeri, prieteni de-ai lui Mihai, care mă a dmirau şi erau mândri când ieşeam împreună la restaurant, după câte un spect acol în care avusesem succes.

Jucam pe vremea aceea la Teatrul *Comedia*, care făcea parte din asociaţi a teatrală *SCITA*[3]. La început am avut o apariție în prima piesă a lui Mihail Seb astian *Jocul de-a vacanţa* (o interpretam pe servitoarea Agneş), alături de Leny Caler, George Vraca, Mişu Fotino, Marcel Anghelescu. În anii '37, '38 fusesem î n diferite turnee cu Leny Caler, câteodată o înlocuiam pe Nora Piacentini în dive rsele roluri pe care le juca cu Mircea Şeptilici.

---

[2]. *''lupist''* - membru al Partidului Național Țărănesc, care împărtăşea ideologia doctorului Nicolae Lupu.

[3]. *SCITA* - asociaţie teatrală cu caracter de trust, iniţiată şi condusă de regizor ul Sică Alexandrescu şi de finanţatorul Puiu Bereşteanu.

Amintirea cea mai puternică pe care o păstrez din anii aceia este legată insă de spectacolul *Azilul de noapte* de Maxim Gorki, montat la Teatrul *Regina Maria*. Si că Alexandrescu, directorul nostru, m-a chemat la el în birou şi m-a rugat să vi n în fiecare dimineaţă la teatru să fac legătura dintre regizor şi actori. El ştia că eu vorbesc ruseşte, iar regizorul rus care punea spectacolul în scenă nu vorbea nici o altă limbă. Îl avea pe Maxim Gorki în trup şi în suflet. Dar nu se putea înţ elege cu actorii. Nu era un lucru lesne să faci ca indicaţiile lui să ajungă la acto rii români. Totuşi, a reuşit să le imprime ceva anume, în aşa fel încât personaje le să capete o autenticitate slavă. Desigur, acest lucru s-a datorat şi faptului că în distribuția spectacolului se aflau câţiva monştri sacri ai teatrului românesc di n anii '37 - '38. Rar ți-era dat să-i vezi adunați laolaltă pe aceeaşi scenă şi în a ceeaşi seară, pe un Bulfinschi, un Morţun, un Vraca, un Jules Cazaban, pe Willy Ronea, Eugenia Zaharia, Tanţi Cocea, Fifi Harand, Beate Fredanov, Toni Bulandr a (ah, ce baron fantastic a jucat el în acest spectacol). Eu eram, printre ei ca o pasăre în codru. Mă jucam cu toţi, stăteam pe genunchii lor şi îi rugam să spun ă poveşti. Mă gândesc şi azi cu evlavie la aceşti actori minunaţi, alături de care am avut şansa să joc. Îmi aduc aminte mai ales de Vraca, mai apropiat de acto rii tineri şi cu care mă împrietenisem. Era un om calm, liniştit, bun, înţelegător şi îşi purta frumusețea ca şi cum nu i-ar fi aparţinut, era ceva independent de e l. Toată lumea îi vorbea unui frumos şi femeile erau atrase de frumuseţea lui. Mi-aduc aminte, că peste ani, se răspândise printre actori o anecdotă: se spun ea că, fiind invitat să devină membru de partid, a fost chemat la o şedinţă la ca re toată lumea îl tot lăuda. La un moment dat s-a auzit o voce din sală:

- Am auzit că dumneavoastră aţi avut relaţii cu Regina Maria.

Atunci Vraca şi-a ridicat genele lui lungi, s-a uitat în ochii ''tovarăşului'' şi i-a sp us:

- Deh, ce să fac, m-a iubit.

Un alt mare actor - Toni Bulandra, un om extrem de delicat, de politicos, un Domn, suferea pe vremea aceea de un amor pe care îl avea pentru o colegă de-a mea,Elvira Petreanu, un amor interzis, care le-a produs multă suferinţă (î n turneu se închidea deseori în cabină, bea şi plângea până adormea). Morţun suferea de reumatism şi-l ungeau cu *Daiacol*, până şi azi mai am în nări mirosu l de tinctură de iod. El era foarte slab, ca un schelet şi era într-o continuă rivalit ate cu Bulfinschi care avea un cap mare şi o burtă respectabilă, dar era un extr aordinar dansator. Când plecam cu spectacolul în turneu, mă invita la dans. Eu

eram foarte flatată, eram un copil pe lângă ei. Făcusem în acest spectacol o co mpoziţie despre care s-a vorbit mult. Regizorul - în nenumăratele discuţii pe ca re le-am avut cu el în timpul repetiţiilor, când trebuia să le traduc actorilor indic aţiile lui - îmi spunea că însuşi Gorki şi-ar fi dorit un asemenea personaj, fără t ext, care să cânte un cântec dezolant. Jucăm o cântăreaţă în zdrenţe, bandajat ă la cap cu un fel de şal şi care se acompania la harpă. Îi ţinea isonul un copil c u şapcă, tot în zdrenţe, care făcea tot timpul din gură *estam-tam-tam, estam-t am-tam...* În timpul ăsta eu cântam:

''Marusia a luat otravă şi a dus-o la spital/ şi acolo la spitalul doi doctori ş i o soră stomacul i-au tăiat/ Marusia, ah Marusia, deschide ochii tăi/ Marusia î mi răspunde: nu pot căci am murit/''.

La premieră, în ropote de aplauze, o parte din spectatori râdeau, alţii plâ ngeau. Mai păstram, poate, în subconştientul meu unele amintiri din copilăria mea

rusească. Cine ştie! După un spectacol a venit în cabină să mă felicite maestrul Ion Manolescu şi mi-a spus: ''Am să aduc clasa mea de la Conservator să vadă cum interpretezi dumneata un personaj tragicomic''.

Când ne-am întors la Bucureşti din turneul cu *Azilul de noapte*, începuse să bată un vânt de nebunie. Pe străzi defilau tineri îmbrăcaţi în cămăşi verzi. L egionarii! Cântau despre ''sfânta tinereţe legionară'', despre ''căpitanul'' lor, de spre ''moartea legionară'', despre ''sfânta misiune faţă de Dumnezeu şi Ţară'' şi -i înjurau pe ''jidani''.

Oraşul era plin de ofiţeri nemţi, în uniformă. Şeful guvernului, Armand Că linescu, fusese asasinat de legionari. Am simţit nevoia să-l văd pe Perahim, să- mi ''explice'' el ce se întâmplă, să înţeleg... Am alergat în Calea Văcăreşti. Pera him nu era acasă. Mama lui era disperată. Fusese concentrat şi nu se ştia nimic despre el.

Am aflat adresa regimentului şi am plecat, căutând în mintea mea numel e vreunuia dintre ofiţerii cunoscuţi, care veneau la Zirra în casă. Mă gândeam s ă mă rog de vreunul dintre ei să-l scoată pe Perahim, ca să-l duc acasă. Şi... m i-am adus aminte de colonelul Strâmbu, a cărui nevastă juca uneori cărţi cu so acra mea. Am dat un telefon şi am întrebat de colonel. Din fericire era acasă. I- am spus că am un prieten, pictor, concentrat în regimentul 2 Vânători ''Regina Elisabeta'' şi l-am rugat să intervină ca să i se dea drumul, pentru că mama lui era pe moarte!

Colonelul Strâmbu mă văzuse jucând la teatrul *Alhambra* şi era înnebunit după *Glasul roţilor de tren.* N-a fost greu să-l conving. S-a urcat în maşină şi, î n drum spre regimentul în care era concentrat Perahim, a trecut să mă ia şi pe mine de acasă. Am ajuns la regiment exact când suna stingerea. Sosirea unui c olonel la o asemenea oră târzie a stârnit o mare tulburare. Din locuri diferite au început să sune trompetele, anunţând evenimentul acela neaşteptat. Colonelul

a intrat direct într-un birou, în timp ce eu

aşteptam afară, în luxoasa lui maşină. Nu ştiu cum au decurs lucrurile, dar m-a m pomenit cu Perahim, alb ca varul, mergând în urma colonelului. Ajuns în dre ptul maşinii, colonelul a deschis uşa şi mi-a spus:

- Iată, draga mea. Ţi l-am scos! Unde să vă las?

- Unde vrei! Unde ţi-e mai comod în drum, dragă, am spus eu liniştită.

Am ieşit din regiment şi, la prima cotitură, am auzit vocea lui Perahim, ca re era aşezat în spate:

- Să trăiţi, dom' colonel, permiteţi-mi să cobor! Şi... a coborât, nu înainte de a-mi arunca o privire pe care am înţeles-o foarte bine, şi care spunea: ''Du- te dracului!''. Cred că m-a înjurat cel puţin o săptămână, după care întâmplare a a intrat în amintirile noastre caraghioase. Mai târziu, Puiu mi-a povestit că a t ranspirat teribil în maşina colonelului, până să iasă din curtea regimentului. Şti a cât de neobişnuit era să fii scos din regiment de către un colonel. Mie insă mi se păruse normal! Nu ştiam incă ce timpuri trăiam. Cert e că mama lui a fost fe ricită când l-a văzut acasă.

Situaţia mea artistică era foarte bună, după numai şapte ani de profesie, aveam un contract pe 5 ani semnat cu Sică Alexandrescu. Semnasem un contr act foarte avantajos, cu un salariu nevisat de mine şi cu perspectiva de a juca câteava roluri mari. Într-un cuvânt, deveneam o actriţă importantă în asociaţia *SCITĂ*. Eram într-o stare de mare bucurie, poate pentru că eram cu toţii foarte tineri şi ne simţeam bine împreună. Am fost distribuită într-o nouă piesă, *Iones cu G. Maria''4''* alături de Leny Caler, Ninetta Gusti, Nora Piacentini, Jules Caza ban, Marcel Anghelescu. Am plecat cu acest spectacol să jucăm în provincie şi am trăit din plin bucuriile vieţii de turneu. Nora Piacentini, italiancă de origine, era un om delicat, gata oricând să se

---

''4''. Piesa *Ionescu G. Maria* de Tudor Muşatescu şi Sică Alexandrescu, după Fo dor Laszlo, pusă în scenă de Sică Alexandrescu.

amuze, să râdă, deşi avea o continuă predispoziţie melancolică. Era căsătorită cu Mircea Şeptilici. Mai toate nopțile ei erau albe, nu prea dormea, avea coşma

ruri, încercase cândva chiar să se sinucidă. Peste un timp, după ce jucaserăm împreună în acest spectacol, a mai încercat o dată. Şi a reuşit. Pe Ninetta Gusti am iubit-o mult, cred că a fost singura mea prietenă din teatru. Era veselă, nepăsătoare şi săracă lipită pământului. Locuia împreună cu mama ei într-o mansardă. Ne povestea că avea un cocoş care o scula, o ciupea, mă rog tot felul de întâmplări vesele cu această pasăre. Eram deci într-o perioadă benefică, aveam roluri, repurtam succese, viaţa îşi urma cursul ca o cavalcadă de momente vesele, totul avea haz, totul îmi producea bucurie. Cu atât mai mare mi-a fost mirarea când, într-o seară, venind la teatru - aveam spectacol cu *Ionescu G. Maria*, am găsit uşa de la intrarea artiştilor închisă. Era un lucru neobişnuit. Am bătut cu putere în uşă şi, într-un sfârşit, în locul portarului, s-au ivit în uşă doi dintre colegii mei, frații Șerbănescu, îmbrăcaţi în cămăşi verzi, cu curelele în diagonală. Păreau că nu mă cunosc. Se uitau peste umărul meu. Mi-au spus că în seara aceea nu se mai joacă şi că... în general, evreii nu au ce să mai caute în teatru.

- Au fost anulaţi ca actori!

- Cum aşa, anulaţi? - am întrebat eu.

- Uite aşa! mi-au răspuns. A apărut o lege care va fi publicată mâine, în toate ziarele: evreii nu mai au voie să joace, să scrie sau să dea concerte! Acum, ar fi mai bine să plecaţi în Palestina! Acolo e ţara voastră!

Am pornit pe străzi, total dezorientată, de la Teatrul *Comedia*, de unde fusesem alungată, până în strada Ştirbei Vodă unde locuiam. Abia aproape de casă, mi-am dat seama că plângeam în hohote. Noroc că era întuneric şi nu mă vedea nimeni. Eram umilită, zdrobită. Ajunsă acasă,

mi-am găsit bărbatul ascultând la radio. Avusese şi el o zi grea. Radio-ul fusese ocupat de legionari. Directorul era să fie împuşcat, fiindcă se opusese! Familia era deja la curent cu apariţia așa-numitei ''Legi Budișteanu'', care interzicea evreilor să mai lucreze sau să înveţe în instituţii româneşti. Se anunţa un nou guvern, compus din legionari şi antisemiţi notorii. Situaţia lui Mihai era destul de grea. Căsătoria cu o evreică îi punea în pericol angajamentul de la Radio.

- Aşa că, îmi explica el, ar fi mai bine să pleci din Bucureşti, eventual la Râmnicu-Vâlcea. (Acolo se afla sora mamei lui, care mă iubea). Şi unde ai putea sta o lună, timp în care, fără îndoială, situaţia se va aranja.

Bărbatul meu era convins că starea asta de anarhie şi huliganism nu va dura mult. Mă sfătuia să fug, să mă ascund. Nu-mi venea să cred! Eram năucită şi nu mai înţelegeam nimic. Mă întrebam cum e posibil că bărbatul care mă adora şi care, nu de mult, jurase că se împuşcă dacă nu mă mărit cu el, să se comporte astfel. Nu înţelegeam de ce mă umileşte. Mai târziu am înţeles că nu eu am fost cea umilită. Frica îl umilise mai întâi pe el. Din bravul şi demnul bărbat nu mai rămăsese decât un biet om, terorizat de frică. Eu însă... aveam încredere în el şi nu aveam pe nimeni altul care să mă apere! E adevărat că atmosfera

politică din casă devenise ceva mai tensionată. Zirra începuse şi el să poarte ac ea uniformă albastră, prin care erau recunoscuţi membrii *Frontului Renaşterii'' 5''*.

Între timp - era deja sfârşitul anului 1938 - am auzit că la teatru, spectac olul în care jucam şi care se bucura de un mare succes de public, a fost scos d in repertoriu. Directorii teatrului au fost foarte loviţi de faptul că au trebuit să î nlocuiască acest spectacol cu altul. Erau

---

''5''. Frontul Renaşterii Naţionale - formaţiune politică iniţiată de Carol al II-le a, ca alternativă la mişcarea legionară.

înfricoşaţi de incitările legionare de care se loveau la tot pasul. Atmosfera era f oarte încărcată, oamenii erau neliniştiţi, în aer se simţea iminenţa unor izbucnir i.

Am plecat deci către gară, să iau trenul spre Râmnicu-Vâlcea. O mulţime de legionari manifestau pe străzile Bucureştiului, aşa că ne-a fost destul de gre u să ajungem la gară. Mergeam pe stradă şi auzeam: ''Căpitanul ne transformă în pui de lei'' sau ''Tâlharii şi jidanii ne sug sângele mereu''. Fuseseră înmormâ ntaţi cu mare pompă Moţa şi Marin, ''eroii'' morţi în războiul civil din Spania. Câ nd m-am văzut, în sfârşit, în tren, am răsuflat uşurată. Zirra nu a aşteptat ca t renul să se pună în mişcare. Imediat după ce m-a instalat, a plecat. Îi era frică să nu fie văzut cu mine.

Abia la Râmnicu-Vâlcea am înţeles că situaţia e mult mai gravă decât îmi spusese Zirra. Războiul bătea la uşă! Evreii încetau să mai fie socotiţi cetăţeni r omâni! În gară m-a aşteptat tanti Gena, o femeie minunată, care s-a purtat cu mine ca o mamă, m-a iubit, m-a luat în braţe... Am rămas la Râmnicu-Vâlcea d ouă săptămâni, care mi s-au părut douăzeci de ani. Casa fraților Livezeanu, în care locuiam, fusese şi ea lovită de morbul nebuniei. Unul din băieţii lui tanti G ena, Radu, era legionar, iar celălalt, Octav - comunist. În oraş nu se ştia că sun t evreică. Octav Livezeanu m-a primit cu multă căldură, dar eu umblam pe stră zile din Râmnicu-Vâlcea ca o fantomă, eram departe de viaţa pe care o dusese m şi aveam sentimentul că sunt exclusă din societate, că sunt o străină în casa lor, în lumea lor. Antisemiţii se pronunţau cu toată libertatea chiar în faţa mea.

Cu SANDU ELIAD (stânga) şi Octav Livezeanu

M-am înapoiat la Bucureşti. Zirra m-a primit foarte drăgăstos, dar eu îl si mțeam foarte încordat şi îngrijorat. M-a invitat să iau loc în fotoliul său, în salo n, şi a început să-mi explice cu obişnuitul lui ''tact'' avantajele unei

despărţiri ''temporare''. ''Dacă lumea va crede că ne-am despărţit - spunea el - atunci voi putea continua să lucrez la Radio. Vom avea din ce trăi. Atât eu, cât şi tu mai ales, care n-ai acum de lucru. Despărţirea e numai de ochii lumii - înc erca el să mă liniştească - până când se vor schimba vremurile''. Zirra avea cer titudinea că se vor schimba. N-am protestat. Îmi închiriase, în lipsa mea, o mic ă garsonieră pe strada Armenească, foarte departe de casa în care locuisem pa tru ani.

În timp ce mai eram incă la Râmnicu-Vâlcea, soţul meu fusese la Otto Ma rcovici, care organiza împreună cu Bereşteanu, Scarlat Froda, Ion Golea şi frat ele lui Stroe, scriitorul Isaiia Răcăciuni, un teatru nou, evreiesc, de limbă româ nă, Teatrul *Baraşeum*, unde se spunea că vom putea juca noi, evreii. Printre ac torii chemaţi aici mă aflam şi eu, aşa că Zirra se dusese să ia, în numele meu (nu eram eu soţia lui?), un avans destul de important, cu care avea de gând să -mi mobileze garsoniera în care urma să mă mut. ''N-o să dureze prea mult, mi -a spus el şi te vei întoarce acasă. Aşa că nu trebuie să cheltuim prea mulţi ban i pentru eventualele mobile. De asemenea, nu e nevoie să scoţi din casă prea

multe lucruri. Cele cumpărate vor fi suficiente pentru timpul scurt cât ai să lips eşti de acasă, aşa că nu trebuie să deranjăm nimic din gospodăria noastră. Şi n ici să facem cheltuieli de pomană''.

Avusesem încredere absolută în el. Ştiam că mă va apăra. Afară de asta, eram sigură că mă iubeşte. Auzisem despre unele căsătorii mixte, în care soţii divorţau ''de formă'', ca să-şi păstreze slujbele, dar auzisem şi despre oameni demni, care preferau să moară decât să divorțeze de soțiile lor.

Nu crezusem că Mihai mă va lăsa vreodată. Totuşi... aveam inima cât un purice şi nu aveam cui împărtăşi îngrijorarea care apărea ca o umbră în conştii nţa mea.

Mi-am făcut valijoara (aceeaşi cu care venisem în urmă cu patru ani, în casa Zi rra), m-am uitat cu tristeţe în jur, am întors apoi capul şi... am ieşit încet din c asă. Zirra încerca să mă liniştească, spunându-mi că despărţirea era temporar ă... Dar ceva din adâncul fiinţei mele îmi spunea că e definitivă.

Mult mai târziu, după decenii mi-am amintit de această tragică despărţir e. Eram înaintea primului meu spectacol în Israel. Jucam în ebraică *Soţia evrei că* de Berthold Brecht, în regia lui Radu Miron. Stăteam pe scenă într-un fotoli u. Teatrul acesta nu avea cortină. Când s-au aprins reflectoarele, m-a cuprins u n fior. Nu mai eram actriţa Agnia Bogoslava, care interpreta *Soţia evreică* a lui Brecht; eram soţia evreică de care soţul meu, Mihai Zirra, vrea să se despartă! Patruzeci de ani trecuseră de atunci. Dar eu retrăiam din toate fibrele fiinţei me le despărţirea, alungarea, repudierea! Nu ştiu ce fusese cu mine în urmă cu 40 de ani, atunci când Zirra mi-a cerut să plec din casă; o lacrimă nu a apărut în o chii mei. Acum însă, pe micuţa scenă din Tel Aviv, în faţa unui public de oameni foarte tineri, dintre care mulţi erau îmbrăcaţi în haine militare, am început să pl âng în hohote. Nu eram în stare să-mi reţin plânsul. Plângea probabil ''soţia ev reică'', miile de soţii evreice alungate de bărbaţii lor în acele timpuri îngrozitoar e. Plângea femeia înşelată în dragostea ei, în credinţa ei, în încrederea pe care o avusese în bărbatul ei. Lumea din sală nu ştia de ce plâng, dar când am înce put să rostesc textul, şi replicile lui Brecht au ajuns nu numai la urechile lor ci ş i la sufletele lor, atunci spectatorii au înţeles. Am reuşit să le transmit toată dur erea mea, pe care n-am putut până atunci să o transmit nimănui.

Şi uite aşa m-am pomenit singură în garsoniera închiriată de ''grijuliul'' m eu soţ, înconjurată de mobilă pirogravată, cumpărată de la Taica Lazăr (o mas ă, o cana-

pea îngustă şi două taburete). Mă tot uităm prin casă să văd ce mi-ar mai treb ui, când, deodată, casa a început să se clatine. Era primul cutremur din Bucure şti. Casa se clatina şi eu credeam că am fantasme. Şi atunci am auzit pe scară voci disperate strigând:

- E cutremur, e cutremur!

Garsoniera era la etajul 3. Eram tare speriată, nu ştiam ce să fac, instinct iv am coborât în stradă, unde lumea se adunase într-o mare agitaţie şi fierber e.

Nu aveam unde să mă duc. Cartierul în care locuisem era în cealaltă part e a oraşului, iar aici eram într-un cartier străin, pe care nu-l cunoşteam. Merge am pe stradă, mă uitam la case, unii oameni ieşiseră afară, aşteptau alt cutre mur. Vedeam feţe speriate, îngrozite. Am umblat ce-am umblat şi m-am întors la garsoniera mea. Nu puteam să comunic cu nimeni, eu nu aveam telefon. Şi c um stătusem cu socrii mei şi nu gătisem la mine acasă niciodată, mă simţeam cam pierdută în această garsonieră unde nu ştiam dacă am măcar pe ce să-mi fac un ceai. Eram complet dezorientată. La mama nu puteam să mă duc. Ea să raca, nu prea ştia ce se întâmplă cu mine, nu prea cunoştea preocupările mele. Mai mergeam din când în când pe la ea să-i duc nişte lucruri, ceva de mâncare, dar între noi, cum spuneam, nu exista comunicare. Totuşi acum, disperată, am alergat să văd ce-i cu mama.

Din Armenească pană pe Văcăreşti nu e distanţă mare. Mai ales acum, câ nd alergam îngrozită pe străzi întunecoase să ajung cât mai repede la mama. P arcurgeam în goană, aproape fără să mă uit în jur, străzile bine-cunoscute ale c opilăriei mele. Când intrai, odinioară, pe Calea Văcăreşti, parcă intrai într-un al t oraş. Era o activitate febrilă, oamenii alergau preocupaţi încolo şi încoace, tot ul era mişcare, lumea se grăbea să cumpere pastramă, salamuri, prăjituri, cat aifuri, ştrudele şi câte şi

mai câte? Trecătorii erau învăluiţi de tot felul de mirosuri, de ceapă prăjită, fică ţei, usturoi, piper, o simfonie de arome orientale. Gâşte fripte, jumări, pui mici la proţap. Să nu mai vorbim de micile restaurante cu uşi mari, deschise, din ca re ieşeau mirosuri de ciorbe cu leuştean, pepenaşi puşi la murat în butoiaşe mi ci, ''la vedere''. Tot înaintând pe Calea Văcăreşti, nu puteai să nu te ciocneşti d e un personaj mic, rotofei care alerga din loc în loc, şi striga ''Electrica, electric a''. În mână ţinea o mică valijoară în care se găseau pliculeţele fierbinţi de carn e, cu jumări de gâscă. Era imposibil să rezişti la atâtea bunătăţi, proaspete şi... fierbinţi. Trecătorul, sedus de reclama personajului şi de mirosul plăcintelor, le consuma ''la botul calului''. Ce reclamă mai bună decât strigătul personajului c are te îmbia să-i cumperi produsul, sugerându-ţi că arde precum... electricitate a?

Dar acum, în cartier domnea îngrijorarea. Pe stradă - linişte. Mulţi funcţio nari fuseseră concediaţi. Multe casnicii mixte erau în pericol. Oamenii se strecu rau pe străzi cu prudenţă. Pe jos erau multe sticle sparte. Galantare distruse. B ucăţi de tablă pe care scria ''Aici e Rubin'', ''Aici e Şmilovici'', ''Veniti aici, la Hai movici''. Pe jos, aruncate în noroi, bucăţi de pastramă, salamuri, brânzeturi. Nu ştiam ce s-a întâmplat. Un trecător mi-a povestit că legionarii năvăliseră în cas ele oamenilor, i-au scos de acolo, au distrus tot ce le cădea în cale: vitrine spar te, alimente aruncate în stradă, mă rog o imagine dezolantă. Am luat-o la picio r, traversând în goană Calea Văcăreşti, urmărită de nişte imagini care nu îmi dă deau pace şi am ajuns la mama. Am găsit-o la fereastră, cu ochii holbaţi să va dă cine vine, când vine. Era îngrozită de cutremur. Am luat-o în braţe, am linişt it-o, i-am povestit despre teatru, şi, într-un târziu a adormit, cu bucuria că mă văzuse, că sunt în viaţă. Auzisem pe drum şi grupuri de legionari cântând: ''Ga rda,

Căpitanul ne transformă în pui de lei... căci tâlharii şi jidanii ne sug sângele me reu''.

Târziu, spre seară, obosită de emoţiile şi spaimele pe care le trăisem, m-am întors la noua mea garsonieră şi am căzut într-un somn adânc. A doua zi di mineaţă, m-am pomenit cu căpitanul Scarlat Zirra şi cu fratele lui. Au venit să vadă ce aveam nevoie la noul meu domiciliu. Şi n-au venit cu mâna goală. Mi-a u adus ba o cratiţă, ba un ibric de cafea, ba o pungă cu zahăr, căci eu nu avea m de nici unele, tot aşteptând să mă întorc acasă, ''dat fiind că n-o să dureze p rea mult această barbarie legionară'', cum spunea Mihai. Ei au fost primii oame ni care s-au interesat de ce îmi mai lipseşte. Pe Mihai îl căutăm zilnic la telefon să-i spun ce fac. El îmi spunea să n-am nici o grijă, ''Cum mă eliberez, vin să a ranjăm lucrurile, dar acum e o mare tulburare la Radio şi nu pot să mă mişc de loc''. Am rămas mută, n-aveam ce să răspund.

ÎN SFÂRŞIT... BARAŞEUM

Într-o zi m-am dus la *Baraşeum* să văd despre ce e vorba. Zirra mă puse se în temă dar vroiam să iau legătura cu cei de acolo. Pe mulţi îi cunoşteam că ci jucasem împreună - Beate Fredanov, Leny Caler (mă rog, erau deja vedete) Willy Ronea, Al. Finţi, Maria Sandu, era acolo şi Rony, un minunat actor de cab aret, şi Rozsi, partenera lui, fetele Gamberto, pe care le cunoşteam de la *Alha mbra*, Nicu Kanner, Al. Giovanni ca şi unii tineri, pe care nu-i ştiam, ca de pildă Ricardo. Cred că erau şi Rudy cu Benny, care nu erau încă foarte cunoscuţi[1].

În aceste două-trei săptămâni cât trecuse de la înfiinţarea teatrului, (eu li psisem fiind încă la Râmnicu-Vâlcea), toţi se cunoscuseră între ei şi încheiaseră

şi contractele. Aşa că eu am căzut ca musca în lapte. Pe Otto Marcovici l-am cu noscut atunci, era un om simpatic şi foarte descurcăreţ, fusese administratorul ziarelor *Adevărul* şi *Dimineaţa* şi reuşise să obţină de la Liviu Rebreanu, pe atu nci director al teatrelor, autorizaţia de funcţionare a unui teatru în care să apar ă artiştii evrei izgoniţi din teatrele româneşti. Pe Puiu Bereşteanu îl cunoşteam căci plecasem

---

[1]. Rudy (Friedman) şi Benny (Ianchelevici) - cuplu de dansatori comici afirmat pe scenele teatrelor de revistă bucureştene dintre cele două războaie, s-au bu curat de succes pe scena Teatrului *Baraşeum*.

din teatrul lui, Scarlat Froda se uita cam de sus (mă rog, el era soţul vedetei Le ny Caler). Spiritele erau cam agitate, începuseră să apară unele neînţelegeri în tre actorii de dramă şi cei de revistă. În această atmosferă, a apărut deodată J eny Şmilovici, fata fostului meu coleg, domnul Şmilovici, care plecase din Româ nia măritându-se cu un polonez, şi care tocmai se întorsese din Polonia. Nu pre a ştia româneşte dar era foarte simpatică, şi avea un talent comic ieşit din com un. Se mai afla acolo şi regizorul Sandu Eliad, care pusese în scenă la Vlădoian u. El fusese soţul Mariei Tănase. Era tăcut, distant, trist, de fapt era nenorocit. Săracul de el, mi-era milă de el dar nu-l puteam suferi. Şi cum nu ştiu să-mi as cund sentimentele, chiar îl evitam.

Sandu Eliad se pregătea să pună în scenă primul spectacol cu care avea s ă se deschidă teatrul: *Pygmalion* de Bernard Shaw. Bineînţeles, Higgings trebui a să fie Willy Ronea, Leny Caler era florăreasa, eu trebuia să joc pe mama lui H iggins (vorbeam mai curent româneşte căci veneam din teatrul de limbă roman ă), Jeny Şmilovici trebuia să fie guvernanta (care rostea multe cuvinte ciudate î ntr-o germană stâlcită). Am început repetiţiile. Ca să nu spun că, între timp, si gur, am dat fuga pe Calea Văcăreşti nr. 4, să-mi văd prietenii care îmi erau apr oape, oamenii copilăriei, adolescenţei mele, şi mai ales pe Puiu Perahim. Nu sp eram nimic, nu visam nimic, visul se terminase dar rămăsese o nevoie sufletea scă măcar să-l văd şi să vorbim, să-i aud glasul. Uneori, îl găseam singur, pictâ nd. El picta şi, în timpul ăsta vorbeam, asta era pentru mine aşa ca un balsam împotriva singurătăţii, a haosului care era în capul meu. Nu înţelegeam ce se în tâmplă, auzeam tot felul de lucruri pe care nu le pricepeam, îmi intrau pe o ure che şi îmi ieşeau pe alta. Parcă eram trezită din somn. Aveam 23 de ani şi jum ătate.

Deci, am început repetiţiile. Veneam de pe Calea Moşilor, cu tramvaiul, la teatru. De acolo îi dădeam telefon lui Zirra, îl găseam cu greu, îmi spunea că e foarte ocupat şi speră - întotdeauna spera - să ne putem vedea la sfârşitul săpt ămânii, dar în mare secret. Eu nu aveam nici un ban, nu ştiam cum să-i spun. Mergeam în vizită la nişte prieteni, mi se oferea o cafea şi nişte biscuiţi şi aşa a m trăit câteva zile. Între timp, făcusem cunoştinţă în cartier cu o domnişoară, o fată dolofană şi drăguţă, cu breton, şi cu fratele ei, care locuiau foarte aproa pe de teatru, într-o casă mare, împreună cu tatăl lor. M-au invitat la ei şi au pu s pe masă ceva ca în vis, un miracol: un colac de caşcaval, o bucată cam de vr eo 2 kg. de unt, unt, au făcut nişte ochiuri şi o mămăliguţă şi m-au invitat să mănânc cu ei. Eu eram moartă de foame aşa că am fost fericită, ba chiar invita ţia s-a repetat de câteva ori. Mă pândeau când veneam la repetiţie, la *Baraşeu m*, şi-mi spuneau: ''Cand termini, vino pe la noi''. Astfel că, după repetiţie, mâ ncam cu ei şi le povesteam tot felul de întâmplări, mă rog, erau şi ei mândri că se află în compania unei artiste. Aveam darul conversaţiei şi ştiam să povestes c. Erau o familie de oameni cam ''durdulii'', fata cred că avea vreo 17 ani, băiat ul era mai mic, avea vreo 15, dar cantităţile de mâncare pe care le puneau pe masă erau absolut fantastice: nişte salate enorme, o pâine mare, rotundă, nea gră. Eu mă cam dezobişnuisem să mănânc, aşa că tot ce mi se oferea pe la alţi i părea ca un dar trimis de Dumnezeu.

Repetiţiile înaintau dar vedeam că, pe zi ce trece, lucrurile se destramă. Eu nu înţelegeam ce se întâmplă dar, din auzite, am aflat că, de fapt, lui Leny Caler îi era frică să vină la teatru în cartierul evreiesc. Stătea pe Câmpineanu ş i, deşi venea cu taxiul, se temea să meargă pe stradă din pricina legionarilor. D ar nici nevoia de bani nu o obliga să iasă din casă.

Într-o zi s-a luat hotărârea ca Leny Caler să nu mai fie în distribuţia prim ului spectacol cu care avea să se inaugureze teatrul. Pe urmă am aflat că ea şi alţi actori de dramă fuseseră atraşi de partea Centralei Evreieşti[2], adică a celor care nu erau alături de Fielderman.

Am început deci să repetăm alt spectacol. Urma ca teatrul să se deschidă cu revista ''Ce faci astă seară?''.

Pe scenă la BARAŞEUM . În "Ce faci astă seară?"
(în grupul celor trei actriţe din centru, prima din stânga)
alături de surorile Gamberto (1941)

În distribuţie era Jeny Şmilovici, o mare actriţă, eram eu, care cântam şi interp retam cuplete, erau fetele Gamberto care dansau, era Rudy şi Benny care făce au mimă, şi mai erau Fedy Arie, Bebe Spitzer, Kiki Marcov, Kanner, Ronny, Roz y, Ricardo, Giovanni; mai era o domnişoară, Ileana Zilberştein, din Bucovina, c are spunea că e vieneză şi cu care au format un tablou vivant de mare efect sc enic. Muzica era scrisă de H. Mălineanu şi Elly Roman. Mălineanu era genial, di n degete scotea toată muzica, textele erau scrise de Eugen Mirea şi N. Kanner. Repetam cu o mare plăcere şi cu un mare avânt.

In "VRAJA UNEI NOPŢI DE VARĂ" , a doua din dreapta,
alături deDorel Livianu. Mai apar: Tuţi Gamberto,
Nicu Kanner, Andrei Spitz şi Jeny Şmilovici.
In rândul din faţă Rudy (Friedman),
Benny şi Clara Volini.

Din când în când, mă duceam în Calea Văcăreşti să mă întâlnesc cu Puiu Perahim. Ne vedeam destul de des, uneori venea el la mine dar o făcea cu pru denţă, întrucât se părea că era urmărit de legionari pentru desenele publicate î n *Cuvântul liber*. De fapt, tot grupul suprarealist era în vizorul legionarilor. Ne v edeam pe vremea aceea cu Tedi Brauner[3] şi cu Hedda*''4''*, viitoarea nevastă a marelui desenator Saul Steinberg*''5''*, o femeie bogată, care plătise

---

[2]. ''*Centrala Evreiască''* a fost înfiinţată din ordinul lui Ion Antonescu, ca un org anism menit să pună în aplicare politica statului român faţă de populaţia de ori gine evreiască.
[3]. *Tedy Brauner* - pictor, frate cu Victor şi Ronca Brauner.
''4''. *Hedda Sterne* - după studiile la Viena şi Paris a plecat, în 1941, în Statele Unite intrând în anturajul artistic din jurul lui Peggy Guggenheim alături de pict orii Max Ernst, Mark Rothko şi Clifford Still. În lucrările sale se vădeau influenţe le cubismului. După 1950 a creat picturi abstracte.
''5''. *Saul Steinberg* (1914-1999) - originar din România, unul din cei mai impo rtanţi graficieni americani.

sume mari de bani ca să poată pleca în America. Ea era sculptoriţă. M-a invitat şi pe mine la ea acasă să-i fiu model pentru o lucrare. Şi atunci, într-una din di mineţi, m-am dus la ea, cu speranţa că o să mă invite la masă. M-am aşezat s ă pozez, vorbeam de una, de alta, ea sculpta şi la un moment dat eu am simţit că îmi vine să leşin. I-am spus;

- Dragă Hedda, nu cumva se poate mânca ceva la tine, n-ai cumva o buc ăţică de pâine?

- Vai ce rău îmi pare, n-am pregătit nimic. N-am nimic în casă, să caut ce va în dulapuri. Eu nu ştiam că ea era pregătită să plece în America şi făcea şi c ură de slăbire, vrând să aibă o ţinută occidentală, aşa că nu avea nimic de mân care în casă. Dar tot căutând prin dulapuri a găsit o nucă. Şi iată că m-am hrăn it în ziua aceea cu o nucă. Mi s-a părut că este salvarea vieţii mele. O nucă. A m pozat până seara. A doua zi dimineaţa la 5, ea pleca în America, luând cu e a, într-o lădiţă, şi ''capul meu'', la care lucrase o zi întreagă, de dimineaţa şi pâ nă seara.

Trăiam foarte intens viaţa acelor ani. Îmi vin în minte tot felul de întâmpl ări, cer scuze cititorului dacă le fac loc în pagină alandala, aşa cum mi le amint esc. A doua zi, când am dat telefon la Hedda, neştiind dacă plecase sau nu, mi-a răspuns... Puiu Perahim. Hedda îi lăsase atelierul să lucreze. Acum ştiam că p ot să vin să stau numai cu el, să-l văd cum lucrează, să vorbesc cu el. Începus e să-mi facă şi mie un portret. Aşa că veneam ''obligat'' să-i pozez. Mi-a făcut vreo două-trei portrete în epoca aceea. Într-o seară, era în noiembrie, fixasem cu Perahim să vină să mă ia de la teatru după repetiţie. Repetam cu Sandu Elia d, care era foarte serios şi foarte sever şi eu nu vroiam să ies din cuvântul lui, nu vroiam să am de-a face cu el. Dar ca să pot să scap de la repetiţie cu jumăt ate de oră înainte de a avea întâlnire cu Perahim, am început să mă ţin de cap, să spun că nu mă simt bine, că trebuie să mă duc la farmacie să-mi

cumpăr un medicament. La ora fixată, am ieşit din teatru. Afară ploua mărunt şi era vânt. Am intrat într-un gang, după colţ, ca să-l aştept pe Perahim. Am aş teptat un sfert de oră, apoi încă jumătate. Perahim nu venea, începusem să mă îngrijorez, ce i s-o fi întâmplat. Deodată aud că mă strigă cineva.

- Ce faci, domnişoară, aici?

Era Sandu Eliad (el graseia puţin), care terminase repetiţia. Îmi aduc ami nte foarte bine, era 7 noiembrie 1940.

- Mi-e frig, îi răspund.
- Şi unde te duci? zice.
- Nicăieri, mă duc acasă.
- Ai treabă?
- Nu, n-am nici o treabă, răspund eu cu nonşalanţă.
- Ştii, eu pot să-ţi fac două propuneri, din care să alegi numai una. Ori m ergi cu mine la cinema (se juca atunci *Trei şi una*, cu Tyrone Power), ori dacă n u, te invit la un restaurant.

Fiindu-mi tare frig, îngheţasem tot aşteptându-l pe Perahim, m-am gândi t să mă duc la un cinema unde era cald, renunţând la mâncare. Şi aşa am plec at, la 7 noiembrie, cu Sandu Eliad la cinema *Capitol*. Am intrat în sală şi ne-am aşezat. Era sfârşitul filmului, atunci puteai să intri oricând şi aşteptai să înceap ă filmul din nou. Când s-a făcut lumină pe cine văd în trei rânduri în faţa mea? Pe domnul Perahim, pe Medi Wechsler*''6''* şi pe Tedi Brauner. Am înlemnit. Era m profund jignită. M-am făcut că nu-i văd şi am plecat cu Sandu Eliad. Ieşind d e la cinematograf, Sandu Eliad mi-a spus:

- Ştii să găteşti?
- Nu prea, am răspuns eu.

''6''. *Medi Wechsler* - pictoriţă.

- Ah, şi eu care vroiam să te invit să-mi faci o omletă. Dacă vrei, vino la mine şi îţi fac eu o omletă spaniolă ''cu usturoi''.

Eram tare supărată. Am acceptat invitaţia. Sandu Eliad stătea în Brezoian u nr. 7, la etajul al 12-lea, într-o garsonieră. Când am intrat mi-a spus să-mi sc ot ghetele.

- Pentru că am parchetul negru şi rămân urme. Dar pot să-ţi dau nişte ci pici.

Intrasem într-o casă cu un perete enorm îmbrăcat în cărţi. Vedeam pentr u prima dată o bibliotecă atât de mare. Divanul era albastru, în mijloc era o la mpă şi, de jur împrejurul lămpii, era un cerc galben. Sandu Eliad era un artist modernist. Fără îndoială că m-a impresionat toată această atmosferă şi, în noa ptea aceea, după ce am mâncat şi am băut votcă, se făcuse 12 noaptea şi, bin eînţeles că n-am mai plecat acasă şi am rămas să dorm la el.

Eram obosită, prea multe evenimente în ziua aceea, prea multe decepţii, prea multe lucruri imprevizibile. Am căzut într-un somn profund. M-a trezit o v oce necunoscută, care spunea:

- Nu te speria copila mea, e cutremur.

Dar eu, care trecusem un cutremur în noua mea garsonieră şi auzisem că fusese de gradul 5, îmi rămăsese în minte că un cutremur când e, e de gradul 5. Şi am răspuns foarte calmă:

- Nu e nimic, e de gradul 5.

Dar am văzut cum săreau cărţile afară din bibliotecă. La etajul 12. Avea un raft întreg cu nişte cărţi mari şi groase: *Propileen und Kunstgeschichten*. Să reau până în pat. Atunci m-am trezit de-a binelea, m-am aşezat pe pat foarte c almă şi am privit cum se mişca, aşa ca un vapor, toată casa, lampa, cărţile. Cre d că a durat vreo... în orice caz mie mi s-a părut o eternitate. Şi m-am şi speri at pentru prima dată. Sandu Eliad a dat drumul la radio şi

atunci am auzit că a căzut blocul Carlton. Era o mare tulburare, o mare nelinişt e, mare zgomot peste tot. Încetul cu încetul, s-a făcut lumină, la radio auzeam ce se întâmpla pe străzi, se comenta nenorocirea care s-a abătut asupra Bucur eştiului.

La Sandu Eliad, din când în când, suna câte cineva la uşă. El deschidea şi spunea - ''nu, nu e nimica, nu te pot primi, am pe cineva''. Şi aşa, de vreo dou

ă-trei ori, a tot deschis uşa şi tot a spus că nu poate primi. Într-un târziu, a răs ărit şi soarele. Sandu mi-a făcut o cafea, îmi aduc aminte, şi pe urmă am pleca t să văd ce s-a întâmplat cu casa mea. Am pornit-o încet-încet spre casă, de pe Brezoianu spre Moşilor, pe jos. În drum întâlneam oameni agitaţi, speriaţi, zgo mot de tramvaie, claxoane prelungi de maşini. Mergeam agale pe jos şi, cam la întretăierea străzii Armenească cu Moşilor, l-am întâlnit pe Moişele Rubingher''7 '', pictorul pe care îl cunoscusem la Perahim. Era împreună cu logodnica lui de pe vremea aceea.

- Bine că te văd, mi-a spus el, m-am întâlnit cu Perahim acum, care te ca uta ca un nebun, ştia că stai la etaj şi nu ştia unde să te găsească. Unde ai fos t?

- Am fost în oraş, am răspuns eu.

- Bine, du-te acasă că poate te găseşte, era foarte îngrijorat, nu ştia und e eşti.

- Bine, am zis eu râzând în sinea mea.

Îmi părea bine că mă caută şi că nu mă găseşte. Am fost atât de necăjită de faptul că n-a venit la întâlnire, pentru că apoi să-l văd la cinematograf cu pri etenii lui. Era îngrijorat? Foarte bine. Dacă nu simţeam nevoia să-l pedepsesc p oate că nu m-aş fi dus la Sandu Eliad. Dacă ar fi ştiut Perahim unde mi-am pet recut noaptea, ar fi avut toate motivele să fie, într-adevăr, îngrijorat.

''7''. *Moise Rubingher* (1911-2004) - cunoscut pictor-scenograf, afirmat după ră zboi în teatrul românesc, a avut o activitate laborioasă pe scena Teatrului Evrei esc de Stat din Bucureşti.

Nu m-am mai dus acasă la mine, am pornit-o spre mama, spre Calea Du deşti. Drum lung, tot aşa cu oameni necăjiţi, îngrijoraţi, câteva garduri răsturn ate...

DUMNEZEU S-A UITAT LA MINE CU OCHI ALBAŞTRI

Eram îngrijorată să nu i se fi întâmplat ceva mamei. Vedeam pe străzi o mulţime de oameni plângând, case derăpănate, oameni nenorociţi păzindu-şi p uţinele lucruri salvate din casele prăbuşite. Când m-a văzut, mama a izbucnit î n plâns, nu ştiuse de unde să mă ia. Fusese Perahim acolo, credea că am ador

mit la ea. Era îngrijorat şi a îngrijorat-o şi pe ea. Am liniştit-o şi am plecat la te atru. Aveam repetiţie. Acolo am aflat o veste foarte proastă - colega noastră R enée Presianu, o fiinţă deosebit de inteligentă, cultivată, bine crescută, o actriţ ă la începutul carierei, murise la cutremur. A fost un seism devastator.

Dar viaţa îşi continua cursul. Mergeam la repetiţii, unde Kanner şi Mirea a duceau mereu texte noi, iar Mălineanu compunea imediat noile melodii şi ni le cânta la pian. Atunci mi-au adus şi mie cupletul *Şi s-au dus ca vântul*, care ave a să devină rapid un şlagăr al publicului bucureştean. Sandu Eliad, care conduc ea repetiţiile, inventa mereu jocuri noi de lumină, era mereu în căutare de noi soluţii tehnice pentru obţinerea unor efecte scenice tot mai surprinzătoare (îl fo losea drept consultant pe ing. Balkani, care construise pe vremuri Ştrandul Kiss elef). În tot acest timp, eu locuiam mai departe la mine acasă.

Într-una din zile, la sfârşitul repetiţiei, Sandu Eliad mi-a făcut semn să mă apro pii. După ce a plecat toată lumea m-am dus la el. M-a luat după umăr şi mi-a s pus:

- Dragă Agnia, tu ştii, eu nu am pe nimeni. N-am decât ceea ce ai văzut, garsoniera, biblioteca pe care am adunat-o cu greu, cu cărţi scumpe şi rare. El e sunt foarte importante pentru mine.

Îl ascultam cu atenţie. Nu apucasem să văd în amănunţime biblioteca, şi nu-mi dădeam seama de ce îi era atât de preţioasă şi de ce îmi povesteşte mi e, despre ea, tocmai acum.

- Dar ce s-a întâmplat?

- Mi-e tare greu să le las.

- Cum să le laşi, dar de ce?

- Uite, am primit un ordin să mă prezint la regiment. Mă vor trimite prob abil într-un lagăr. Plec şi n-am cui să las cărţile. Am o cheie a casei şi vreau să te rog - am încredere în tine, văd că eşti om serios - vreau să ţi le las; dacă m ă mai întorc, atunci ai să mi le dai înapoi, dar nu ştiu dacă mă mai întorc.

Sandu Eliad era o fire foarte pesimistă. Eu aveam douăzeci şi patru de an i.

- Vezi-ţi de treabă. Ce înseamnă că nu te mai întorci?

- Când trebuie să te prezinţi?

- Mâine dimineaţă.

- N-avea nici o grijă. Merg cu tine la regiment şi sunt sigură că am să-ţi a duc noroc. (El a rămas foarte impresionat).

- La ce oră trebuie să te prezinţi?

- La 8 dimineaţa.

- Bine, vin să te iau.

- Nu vrei să vii la mine?

- Nu vreau să vin la tine. Vin să te iau mâine dimineaţă şi mergem împre
ună.

Şi aşa a fost. A doua zi dimineaţa, am plecat cu el la regimentul Vânători ''Regina Elisabeta''. Era afară din oraş, destul de departe, undeva în mijlocul un ei câmpii. Când am ajuns acolo, văd la un colţ de stradă o cârciumă. I-am spu s lui Sandu să se ducă la regiment, iar eu îl voi aştepta acolo să se întoarcă, er am sigură - pe ce mă bazăm oare? - ca cei de la regiment îl vor trimite înapoi, spunându-i că nu au loc pentru el. El s-a uitat trist la mine, ne-am despărţit, şi a pornit pe o cărare lungă, la capătul căreia se afla regimentul. M-am uitat lun g în urma lui, cum se îndepărtează. Deodată, a apărut o maşină, s-a oprit în dr eptul meu şi din ea a ieşit un ofiţer, colonelul Petrescu.

- Ce faceţi aici Doamna Zirra?

- Ce bine îmi pare că vă văd.

- Ce întâmplare fericită, ce face Mihai? Dar dumneata ce cauţi aici?

- Am un coleg de teatru, unul Bercovici (de fapt aşa îl chemase pe el de a casă), un ovrei (ei nu ştiau că sunt evreică) şi l-au chemat la concentrare. E re gizor şi avem mare nevoie de el la teatru. Nu ştiu cum să fac, cu cine să vorbe sc să-i dea drumul, să nu îl ia acum, că suntem în toiul repetiţiilor încă vreo lun ă, două.

- Vai de mine, dar te ajut eu cu plăcere. Unde l-au concentrat?

- Uite, îl vezi pe ăla care merge drept înainte, pe cărare? Ăsta e.

- Dar se poate, domniţă, cu plăcere. Îl scot imediat, îl trimit acasă definiti v.

Îmi deschide politicos portiera maşinii invitându-mă să intru şi îi spuse şo ferului să pornească maşina. În dreptul lui Sandu Eliad, şoferul opreşte şi colon elul îl invită să urce în maşină.

- Domnule Bercovici, suie-te în maşină.

El nu ştia ce să răspundă. Domnul Bercovici? Pe el îl chema doar Sandu E liad.

- Urcă-te, domnule, lângă şofer, acolo.

Uluit, s-a suit în maşină. Am ajuns la intrarea regimentului, soldaţii au fă cut drepţi, goarnă, intrare, ce vreţi, colonel. Am intrat la birou.

- Adu, domnule, hârtiile.

Şi, în timp ce scotea ordinul de concentrare, tremurând, se uita la mine n edumerit. Colonelul s-a dus cu hârtiile într-un birou şi a venit înapoi.

- Ordinul e anulat, eşti liber, nu te mai cheamă nimeni la concentrare.

- Să trăiţi, mulţumesc, s-a bâlbâit Sandu Eliad încă nedezmeticit.

I-am mulţumit colonelului şi l-am invitat să mai vină pe la noi, la familia Zirra. Mi-a spus că momentan e foarte prins dar ne va face cu siguranţă, în cur ând, o vizită.

- Hai, domnule Bercovici.

Şi l-am luat pe Sandu Eliad, buimac de tot ce i se întâmplase şi am pleca t. Eram bucuroasă că am putut să fac ceva pentru el, mi-era atât de milă, era atât de speriat, de îngrozit. Cât despre mine, nu prea ştiam pe ce lume mă afl u. Aveam numai douăzeci şi patru de ani. Asta spune tot. Trăisem printre nişte oameni cărora nici nu le trecea prin minte că li se poate întâmpla ceva, erau ni şte mici burghezi, români obişnuiţi. În schimb, Sandu a rămas profund impresi onat de întâmplarea noastră cu colonelul.

Între timp, lucrurile s-au mai liniştit. Repetiţiile îşi urmau cursul. Locuiam în continuare la mine acasă, el la el acasă. Uneori mergeam la atelier la Perahi m, care îmi termina portretul şi care, într-o bună zi, mi-a propus să plec cu el. Tedi Brauner, prietenul lui cel mai bun atunci, îi aranjase să plece în Basarabia, şi de acolo în Rusia. Îmi

explica că nu mai putea rămâne, era urmărit, i se trimisese vorbă că vor să-l o moare. Nu avea pe nimeni decât doi fraţi, fiecare cu viaţa lui, şi mă chema să p lec cu el. Propunere tentantă la prima vedere. Dar am stat să mă gândesc puţi n. Unde să mă duc? Aveam o mamă bătrână, nu puteam s-o las. Trebuia să am grijă de ea. Aveam un angajament, in curând - o premieră. Trăisem atâţia ani i n ţara asta, unde să mă duc? Şi cum? Ce să las în urma mea? Pot să-mi permit lucrul ăsta? Eram şi măritată, oricum eram legată. E adevărat că nu mai aveam mari speranţe în privinţa acestei căsnicii, dar oricât, nu puteam să plec. Perahi m s-a supărat foarte tare şi, îmi aduc aminte că ultima dată când l-am văzut, mi-a spus:

- Portretul nu este complet încă, dar în orice caz eu dacă plec nu ţi-l las. Nu eşti un om serios şi nici nu vreau să mai aud de tine. Nu vreau să te mai vă d.

Şi, într-adevăr, de atunci nu ne-am mai văzut. A doua zi, am venit să-l ca ut, dar am găsit-o la atelier pe Medi Wechsler, care mi-a spus că el a trecut cu vaporul pe la Giurgiu şi a intrat în Basarabia, în Uniunea Sovietică. Tedi Braune r îl condusese. Eu, tristă şi necăjită, m-am pomenit iarăşi singură.

Noroc că puteam să merg la teatru, să fac repetiţii. Încetul cu încetul, se apropia şi premiera noastră. Aveam foarte mari emoţii. Repetăm până seara târziu şi apoi, plecam acasă singură, pe jos, până la Moşilor.

În sfârşit, a venit premiera. Primul spectacol a avut loc sâmbătă, 1 martie 1941. Dar nu seara, ci la matineu. Nu credeam că va mai veni şi ziua asta. In util să spun ce spaimă, ce frică aveam. Teatrul era un loc deschis, oricine se pu

tea strecura printre spectatori. Sala era arhiplină. Lumina s-a stins, a început u vertura. Afară mai rămăsese lume care nu avea loc în sală. Am ieşit prima la fa ţă de cortină şi am început să cânt odată cu orchestra:

De vânzare teatrul nostru
Dacă este vreun client
Vindem ziduri, reflectoare
Fantezie şi talent
Daţi o sumă cât de mică
Pentru Teatrul Evreiesc
La ce bun să mai trăiască
Spectatorii îl ocolesc.

Copleşită de emoţia momentului, eram parcă în transă. Şi, deodată, am i zbucnit în lacrimi. Orchestra continua să cânte, dar eu nu mai puteam continu a. Sandu Eliad, urmărindu-mă din culise, şi-a dat seama că se petrece ceva cu mine. Şi atunci a tras cortina, adică a deschis-o dând astfel semnalul de începe re a tabloului următor. Protejată de o cortină de întuneric, am fost trasă afară d in scenă. Asta a fost prima mea apariţie pe scena de la *Baraşeum.*

Mă gândeam atunci cu ciudă la cei care ne părăsiseră, la Finţi, Beate Fred anov, Al. Marius, Maria Sandu, Ronea, Leny Caler. Noi nu aveam renumele lor, erau printre noi oameni la începutul carierei. Cine eram noi, cei care rămăsese m, să deschidem în seara aceea un teatru evreiesc? Nu aveam în spate anii de teatru ai celorlalţi, dar aveam speranţa, nevoia de a supravieţui, trebuia să exis tăm. Aveam un curaj de nedescris, ni se părea că suntem nişte mari actori. Îmi aduc aminte de cupletele acestui prim spectacol: ''Oamenii îmi zice gutuie'', ''E u sunt Şloimică tâmpitul'', erau tot felul de anecdote în aceste cuplete, dar oa menii în sală plângeau. Pentru că li se vorbea, camuflat, despre viaţa lor, despr e necazurile de pe uliţa evreiască, despre pierderea demnităţii, despre umilinţa de a fi prigonit numai pentru faptul că erai evreu. ''Cine sunt eu, Şloimică tâmp itul, oamenii îmi zic''... (nici un

spectator din sală nu putea să uite cum era el *jidănit* pe stradă, la birou). În sc himb, la cupletul meu '*Şi s-au dus ca vântul*' parcă se ridicau din scaune, parcă

îşi îndreptau şira spinării. Nimănui nu-i scăpa mesajul acestui cuplet - speranţa că totul se va duce ''ca vântul'', dar noi vom rămâne în picioare.

Spectacolul a avut un succes ce nu poate fi descris în cuvinte. Oamenii în sală plângeau, noi plângeam. Publicul ovaţiona în picioare, îmi aduc aminte ce emoţie am avut auzind strigăte de ''Bravo Agnia''. Cei din sală cunoşteau poves tea fiecăruia dintre noi, ştiau cum fuseserăm alungaţi de pe scenele unde jucas erăm. Alături de noi apărea minunata Jeny Şmilovici, o mare actriţă, care susţi nea momentele de comedie ale revistei. Cupletele ei '*Unde e iluziile mele*', dar mai ales '*Ce-i al meu al meu rămâne*' ridicau sala în picioare, erau minute între gi de ovaţii. *Baraşeumul* din anii aceia a fost un far, un susţinător moral al unei populaţii care ajunsese la deznădejde. *Baraşeumul* a redat încrederea unor oa meni excluşi din societate numai pentru vina de a fi fost evrei.

Când am ieşit în stradă în faţa teatrului, o mulţime de oameni ne aclama u. Erau cei care nu reuşiseră să intre în sală şi care rămăseseră acolo să ne aşt epte, să ne vadă măcar după spectacol. Se realizase o comuniune specială într e noi. Niciodată n-am trăit asemenea momente, cum să spun, parcă zburăm cu toţii, simţeam că pluteam deasupra pământului. Oameni străini, oameni pe car e nu-i cunoşteam strigau - *Bravo, Bravo!* era o stare de entuziasm, de fericire nemaipomenită.

A doua zi am dormit până mai târziu şi am venit la teatru să jucăm spre seară. Eram încă sub impresia succesului din seara precedentă. La teatru ne-a î ntâmpinat însă o veste care ne-a lovit ca un trăsnet. Spectacolul se oprise. Se strecuraseră unele texte care n-au convenit

cenzurii. Textele au plecat din nou la cenzură, nouă explicându-ni-se, şi acesta era de fapt motivul oficial al opririi spectacolului, că nu aveam aprobarea Coma ndantului Pompierilor pentru a continua să jucăm. Jalea ne cuprinsese pe toţi, stăteam năuciţi în stradă, în faţa teatrului, iar sala goală, în care ar fi trebuit să stea publicul, era acum ca un mormânt. Eram trişti şi amărâţi. Tuţi Gamberto, prietena mea, a venit la mine şi mi-a spus:

Agnia, vino la noi, că mama a făcut o supă aşa de bună,vino să stăm împ reună.

Şi am plecat cu fetele Gamberto la ele acasă. Stăteam împreună cu mam a lor. Am mâncat, am vorbit, ne-am gândit fiecare ce să facem, cu ce să ne ocu păm, cum să câştigăm ceva bani. Tuţi mi-a spus că ea ştie să facă manichiură şi că o să dea sfoară în ţară să-şi caute clienţi. Şi într-adevăr, vreo două-trei lu ni s-a ocupat cu treaba asta. Eu nu ştiam ce să fac, mai dădeam un telefon lui Zirra, îmi mai trimitea nişte bani. Într-o bună zi, ducându-mă la un magazin să cumpăr nu ştiu ce, m-am întâlnit cu bărbatul Caterinei, fosta casieriţă de la tea trul lui Stroe şi Vasilache, care mi-a spus:

- Ce mai faci, dragă Agnia, îmi pare bine că te văd. Am vorbit cu Mihai, n u ştia unde eşti, nu ştia dacă ai telefon, dar sigur că nu ai, că voi nu aveţi voie

să aveţi telefon. Ţi-a părut rău că ai divorţat?

Am rămas trăsnită.

- Cum adică?

- Păi nu ţi-a spus Zirra? S-a gândit că e mai bine să divorţaţi, să vadă cei de la Radio şi actul de divorţ şi să poată şi el să-şi vadă de treaba lui. Eu am pl edat divorţul (el era avocat).

Şi aşa am aflat, în treacăt, într-un magazin de şireturi de pantofi - că ast a căutam atunci, da, acum îmi aduc aminte, şireturi la pantofii mei - că eu am divorţat de

Zirra. Fără să ştiu, fără să-mi fi spus cineva, m-am pomenit o persoană liberă. Liberă să fiu evreică.

Dar viaţa mergea înainte, iar grijile nu conteneau. De unde să iau bani pe ntru mâncare? Chiria era plătită, mai aveam de stat trei luni în casă. Dar de m âncare? Şi să-i mai duc ceva şi mamei. M-am gândit că ar fi poate bine să mă mut înapoi la mama şi să închiriez garsoniera mea. Cu chiria pe care aş căpăta -o, aş putea să mă întreţin un timp. M-am sfătuit şi cu Sandu Eliad. Atunci el m i-a propus să viu să locuiesc la el. Eu i-am spus:

- Dragă, eşti prietenul meu, îmi pare bine să stau cu tine, dar eu nu pot s ă rămân la tine pentru că eu sper, totuşi, că or să treacă vremurile astea grele şi că, într-o bună zi, Perahim se va întoarce şi n-aş vrea să mă găsească cu alt cineva.

El, înţelegător, mi-a spus:

- Nu-i nimic, dacă se întoarce Perahim şi dacă mai vreţi să vă legaţi viaţa unul de altul, eu te las liberă.

El trăise o mare dramă, zece ani a trăit cu Maria Tănase, pe care a adorat -o, şi care într-adevăr era o persoană minunată. El, cu prietenii lui, au reuşit să o facă pe Maria să cânte, ea fusese în balet la Tănase, cânta din când în când l a diverse întâlniri cu artiştii. Harry Brauner, care era folclorist, îi dăduse ideea l ui Sandu Eliad să o pună la învăţătură, să-i facă un repertoriu şi să scoată un d isc cu ea. Şi aşa, Maria Tănase a devenit o mare cântăreaţă. Folclorul românes c a avut în ea una din cele mai mari interprete. Era talentată şi avea mare succ es şi la revistă, în special cu monologuri. Din păcate, succesul ăsta a ameţit-o peste măsură. N-a putut să-l suporte. Şi atunci a început să cedeze unor slăbici uni care n-au făcut casă bună cu tristeţea ancestrală a lui Sandu Eliad. Mai târz iu, s-a prăpădit săraca, din prea marele entuziasm pe care îl avea pentru oame ni, pentru cântec. De atunci, Sandu Eliad rămăsese marcat de

amintirea asta dureroasă. Era un om rănit. Iar eu apărusem în viaţa lui ca o ali nare, ca un balsam.

Îmi aduc aminte că, în copilărie, ori de câte ori mi se întâmpla ceva bun, le spuneam copiilor că Dumnezeu s-a uitat la mine cu ochi albaştri. La fel şi ac um, când s-a ivit în viaţa mea Sandu Eliad. După ce am văzut că aveam ceva b ani pentru traiul de zi cu zi, şi chiar ca o voi putea ajuta cât de puţin şi pe mam a, îmi ziceam, ca atunci: ''Iată că Dumnezeu a apărut în calea mea şi s-a uitat l a mine, cu ochi albastri''.

ŞOŞONII: UNDE SUNT ŞOŞONII?

Veneam la teatru seară de seară, în speranţa că '' pompierii'' or să ne dea per misiunea să jucăm. Ne strecuram cu teamă pe străzi. Ne mai urmărea încă ter oarea instituită de legionari. La teatru, repetam în şoaptă ca să nu ne dăm de gol. Comunitatea evreiască începuse să facă colecte de ajutor pentru artişti. Aş a am apărut şi eu, uneori, la diferite şezători ţinute în incinta sinagogilor, la Te mplul Coral sau chiar în casele unor familii evreieşti. Citeam texte din scrisorile lui Shalom Aleichem, în care Sheine Shendl şi Menahem Mendl îşi trimiteau scri sori. În ele, printre rânduri, puteai găsi o anumită undă de optimism. Festivalur ile acestea ne ajutau să nu murim de foame.

Îmi plăceau rolurile de compoziţie. Am repetat ''*Fetiţa din balet*''[1], vreo tr ei luni. Rolul principal era jucat de una din fetele Gamberto, iar eu jucam o cabi nieră foarte iscusită, şireată şi diplomată, un rol mare şi foarte important. Revi sta ''*Ce faci astă seară*'' se juca de zece ori pe săptămână, cântam şi în concert ele de duminică dimineaţă ale lui Teodor Cosma şi, în timpul liber, ''repetam'' d e zor pentru noul spectacol. Dar nu-mi păsa!

---

[1]. ''*Fetiţa din balet*'' - spectacol pe muzica lui Elly Roman, prezentat în premier ă la *Teatrul Baraşeum*, la 10 august 1942.

Făceam orice muncă, oricât era de grea, din dragoste pentru teatru.

În sfârşit, la începutul lui august, am terminat repetiţiile. Toată vara am r

epetat, zi şi noapte, ca spectacolul să fie pus la punct. Eram siguri de succes. Mă întorceam acasă de la ultima repetiţie împreună cu Sandu, pe la ora două n oaptea. A doua zi, urma să aibă loc premiera. Ne gândeam cu plăcere că acasă ne aşteaptă salată de vinete, roşii şi bere rece!. Ştiam că a doua zi vom putea dormi până la prânz, fără să ne deranjeze nimeni. Fără grijă! Ajunşi în faţa bloc ului, pe Brezoianu, am scos cheile să descuiem, când... deodată au apărut doi bărbaţi, cu pălăriile trase pe ochi.

- D-l Bercovici? D-ra Cuculevici?

- Da! am răspuns eu.

S-au legitimat. Erau doi agenţi de la Prefectura de poliţie. Ne-au spus sim plu:

- Am venit să vă ridicăm. Urcaţi şi faceţi-vă bagajele. Veţi avea de făcut o călătorie lungă şi acolo unde veţi ajunge o să vă fie frig.

L-am privit pe Sandu. I se făcuse deja frig. Am văzut în ochii lui că încep use să se obişnuiască cu ideea deportării. Eu însă, complet inconştientă, mă gâ ndeam: ''O să ne fie frig? Nu cumva ne trimit în Siberia?''. Mă gândeam la eroi na lui Tolstoi, Katiuşa. Pentru mine, Siberia era ţara în care părinţii mei fuseser ă deportaţi în timpul revoluţiei. Îmi voi revedea locurile în care mă născusem, î mi ziceam.

Am urcat cu liftul, cele douăsprezece etaje. Luna lumina terasa noastră i mensă, ''a giorno'', Sandu a scos o scăriţă, ca să se urce în podul camerei, în c are se aflau geamantanele cu lucrurile noastre de iarnă, puse frumos la naftali nă. Îi tremurau mâinile. Spunea din când în când, cu îngrijorare:

-Şoşonii, oare unde or fi şoşonii?

Mie mi-era sete. I-am întrebat pe agenţi, care urcaseră cu noi şi nu ne pi erdeau nici o clipă din ochi:

- Ce-aţi zice de un pahar cu bere?

Un agent şi-a scos pălăria. Îi era cald. Ghicisem, îi era sete. Celălalt agen t m-a privit mirat. Nu se aştepta probabil la asemenea ospitalitate. A dat din ca p, a aprobat. Primul, mai bănuitor şi mai grăbit, a refuzat. Am deschis frigideru l. Am scos vinetele, roşiile, brânza, berea rece şi i-am invitat să mănânce cu mi ne. În acest timp, Sandu continua să-şi caute şoşonii. L-am rugat să vină şi să mănânce şi el ceva. S-a uitat la mine ca la cineva scăpat de la casa de nebuni. Mi-a mulţumit şi a continuat să facă bagajele. Dintr-o valiză, s-au rostogolit o s erie de plicuri cu fotografii. Agenţii s-au repezit să le ridice, sperând să găsească vreun document care să justifice arestarea noastră.

Erau fotografii de la *Alhambra*, fotografii cu Ion Dacian[2], care între timp î mbrăcase cămaşa verde. Agenţii s-au mirat, recunoscându-mă într-o fotografie alături de celebrul tenor. Au început să mă privească cu atenţie.

- Poftiţi la masă, am spus eu, care scosesem din frigider totul.

- Imediat! Sărut mâinile, mi-au răspuns, de astă dată amândoi. Ne-am a

şezat. În timp ce mâncam, creierul meu începuse ''sa fiarbă''. Nu aveam telefo n şi deci nu puteam anunţa pe nimeni despre arestarea noastră. Mă gândeam c ă a doua zi, seara, toată lumea va veni la teatru: actori, maşinişti... se va desc hide sala, publicul se va aşeza în fotolii... La început, nu se observa, poate, că nu sunt în cabină, apoi se va crede că am întârziat. Dar nimănui nu-i va trece p rin minte că noi suntem arestaţi şi poate chiar

---

². *Ion Dacian*, tenor care şi-a câştigat celebritatea în operete; director al Teatru lui de Operetă din Bucureşti în anii 60-70.

deportaţi. Nu ne vor găsi nici acasă iar spectacolul atât de mult aşteptat nu va avea loc.

Între timp, gândindu-mă la toate acestea, continuam să mănânc liniştită, spre marea uimire a lui Sandu, care nu înţelegea comportarea mea atât de biz ară. Deodată, mi-a încolţit o idee. Trebuia să-i conving pe agenţi să facă un oco l şi să trecem pe la Bereşteanu, unul din directorii noştri de la *Baraşeum*, care l ocuia la o sută de metri depărtare de noi şi să-l anunţăm că am fost arestaţi. S peram că Bereşteanu să intervină la prefectul poliţiei, pe care-l cunoştea perso nal. M-am apropiat cu prudenţă de agentul care mi se păruse mai simpatic.

- V-aş ruga mult, domnule locotenent, să faceţi cu noi un mic ocol până î n piaţa Kogălniceanu, să anunţăm şi noi nişte rude că am fost reţinuţi de către dumneavoastră. Ştiţi, nu avem pe nimeni, şi mâine seară am fi avut premieră. Să nu se sperie că nu venim. Vă rog mult, domnule locotenent, am spus eu cu vocea cea mai ingenuă.

În acel moment, Sandu reuşise să găsească un şoşon. Agenţii s-au uitat unul la altul şi cel simpatic a spus:

- Bine, dar să plecăm imediat, ca noi mai avem şi alte treburi.

- Mulţumesc, am spus eu radioasă. M-am repezit la geamantanul din faţa lui Sandu, l-am închis şi i-am strigat în timp ce-i făceam cu ochiul: Haide, repe de. Nu vezi că domnii sunt grăbiţi?

Am ridicat geamantanul în care se afla un singur şoşon (al doilea nu fuse se găsit) şi am ieşit. Am încuiat uşa, am coborât cu liftul, era ora patru diminea ţa. Pe masă au rămas vinetele, roşiile şi două sticle de bere goale. La intrarea blocului ne aştepta un autobuz. Ne-am urcat cu ''baieţii'' şi le-am arătat drumu l. Imediat, am ajuns la casa lui Bereşteanu. Ne-am dat jos din autobuz, eu urm ată bineînţeles de agentul simpatic. Am sunat, am sunat, am

sunat... Nu mi-a răspuns nimeni. Eram disperată. Câtă osteneală mi-am dat ca să ajung la ei şi câte emoţii inutile! Şi abia nu erau acasă... Agentul, grăbit, mă zorea nerăbdător:

- Haide, domnişoară dragă. Nu vezi că nu e nimeni?, striga din ce în ce m ai enervat.

Cred că abia atunci au auzit şi cei din casă că e cineva la uşă. Am auzit c heia în broască, dar nu deschideau.

Am strigat disperată:

- Tina, dragă Tina, deschide! Sunt eu, Agnia! În sfârşit au deschis uşa.

- Agnia, ce-i cu tine, ce cauţi la ora asta?

M-am repezit la ea plângând de bucurie:

- Uite, Tina dragă, noi am fost ridicaţi de către domnii aceştia chiar acu m, şi probabil că vom pleca într-o ţară rece, uită-te ne-am luat şi şoşonii, vorb eam ce-mi venea la gură ca să avem amândouă timp să ne înţelegem. Aşa că s ă nu ne aşteptaţi mâine seară la spectacol.

Am întors spatele şi am plecat. Cu agentul după mine. Ajunsă la poarta b locului, am întors capul. Tina Bereşteanu stătea în uşă, ca o statuie.

Ne-am urcat în autobuz. Am început să gonim până în Calea Văcăreşti... În acea noapte am trăit cel mai demoralizant moment din viaţa mea. Agenţii ca re ne însoţeau s-au dat jos din autobuz şi au început să fluiere. Casele din carti er erau luminate ca ziua. Din case, au început să iasă bărbaţi în cămăşi, dar făr ă pantaloni sau ţinându-i în mână, unii în pijamale, alţii în cămăşi de noapte cu arnici, aşa cum poartă ţăranii români, goniţi de agenţi cu bâte în mâini. Toată a ceastă lume ţipa şi plângea. Agenţii loveau cu bâtele în stânga şi în dreapta, zo rindu-i pe cei arestaţi să suie mai repede în autobuz. Sandu şi cu mine ne-am î nghesuit unul în altul, în fundul autobuzului, îngroziţi de ce vedeam.

Mă întrebam ce i-a determinat pe agenţi să se poarte cu noi cu mănuşi? F aptul că eram artişti? Cartierul? În orice caz eram foarte îngrijoraţi. Cât despre mine, abia acum realizam gravitatea situaţiei în care ne aflam. Autobuzul gone a prin cartierul evreiesc şi se umplea mereu cu alţi oameni, bărbaţi şi femei tin ere, loviţi cu brutalitate. Ajungând în autobuz, se înghesuiau tăcuţi şi cuminţi ş i... nu se mai mişcau.

De altfel, n-am călătorit prea mult. Am ajuns într-o stradelă, parcă Sfânt ul Ion Nou se chema, unde ne-au dat jos şi ne-au băgat în curtea unei şcoli, pă zită de soldaţi.

Ne-am oprit în prag, i-am lăsat pe alţii să treacă înaintea noastră. Am int

rat ultimii. Uşa era dată de perete. În dosul uşii, pe o ladă, era aşezată o tablă de şah. Iar de o parte şi de alta a lăzii stăteau în picioare un elev în uniformă d e liceu şi un religios în caftan şi cu pălărie. Stăteau aşa, adânciţi în jocul de şa h, gândind la mişcarea următoare pe care trebuiau să o facă. Fără să se uite la oamenii pe care-i înghesuiau soldaţii, fără să audă ordinele sau ţipetele celor î mpunşi cu baioneta, absorbiţi de jocul lor de şah. Am rămas pironită în uşă, uit ându-mă cu uimire la ei şi, încetul cu încetul, m-a pătruns o mare linişte. Ca o certitudine. Ştiam, simţeam, că nu ni se va întâmpla nimic rău. Şi... nu mi-a m ai fost frică. Treptat, atmosfera s-a liniştit. Arestaţii erau cu toţii adânciţi în gân durile lor. Se aşteptau la bătăi, chinuri, interogatorii, cum auziseră de la alţii ş i... resemnaţi, aşteptau...

Un comisar cu barba crescută de o săptămână, furios, nedormit, făcea ap elul; striga numele noastre, cu o nuanţă de greaţă în voce: Burăh, Iţic, Bercu, Şloim. Pe măsură ce se apropia rândul meu, simţeam că mă cuprinde şi pe min e furia. O furie oarbă care creştea şi mă făcea să nu mai fiu stăpână pe reacţiil e mele. Aşa se face că, în momentul când a trebuit să răspund prezent, am înc eput să

râd. El mă striga, iar eu râdeam. Nu mă puteam abţine. Comisarul, vânat la faţ ă, strigă ceva, dar n-am înţeles prea bine ce. Am auzit numai sfârşitul frazei:

- ...mă-tii de jidancă!

- Jidan eşti tu! am strigat eu scoasă din minţi.

A fost un moment de stupoare. Am simţit deodată că îmi zboară capul şi am înţeles că mi-a tras o palmă. Dar ce palmă! Imediat mi s-a umflat obrazul. Dar nu mai simţeam durerea. Înfruntasem fiara de comisar. Comisarul era bine -cunoscutul Sava Dumitrescu, mare vânător de evrei, şi mai ales de comunişti.

Aveam satisfacţia că nu-i rămăsesem datoare. În orice caz, o asemenea ' 'invectivă'' nu auzise vreodată comisarul Sava Dumitrescu.

După ce s-a terminat trierea, ne-am pomenit şapte-zeci de oameni, împr eună, într-o clasă de şcoală. Ne-am aşezat, obosiţi, în bănci. Era ora prânzului. Nu mâncasem nimic. Ne-am privit nestingheriţi şi am început să facem cunoşti nţă între noi.

Erau acolo oameni de toate categoriile: ingineri, ziarişti, un poet de limbă idiş, meseriaşi, inginerul Ionel Miletineanu[3], domnul Maur''*4*'', domnul Sperber'' 5''... Singurii actori eram noi. Eram priviţi cu curiozitate şi simpatie. Mulţi dintr e cei arestaţi mă văzuseră la teatru, la *Baraşeum*, alţii la *Alhambra*. Vestea are stării noastre s-a răspândit foarte repede.

În curte era o cişmea, ne lăsau să ne plimbăm şi, cine vroia să se spele l a cişmea sau să bea apă, putea s-o

---

[3]. *Ionel Miletineanu* (1906-1979) - inginer electrotehnician, a fost atras în mişc area comunistă de timpuriu, a luptat în Brigăzile Internaţionale din Spania. Du pă război a ocupat diferite funcţii în aparatul de stat.
''4''. *Moşe Maur* (1910-1988), ziarist şi scriitor. După 1947 îşi continuă activitat ea în Israel.
''5''. *Alfred Margul-Sperber* (1898-1967), poet de limbă germană, cu o bogată activitate literară în România.

facă. Pe urmă, ne numărau din nou. Venise un alt comisar, comisarul Cambrea de la Moravuri, el nu era chiar aşa de feroce ca ăla de la Politici. Şi îmi aduc am inte, acest comisar Cambrea m-a văzut pe mine, ştia cine sunt, şi mi-a făcut se mn să mă apropii, m-a luat într-un colţ şi mi-a spus:

- Eu ştiu că dumitale ţi-e greu să stai aici şi, dacă vrei să te speli cumva, să ştii că eu îţi dau voie să te duci acasă, adică te duc eu până acasă.

M-am uitat la el bănuitoare, oare de ce vrea el să mă ducă acasă? El a înţ eles şi mi-a spus:

- Nu, eu te duc acasă şi te aştept jos, dumneata te duci, te speli şi te înto rci, am o motocicletă, putem face asta pe seară.

Şi aşa, acest comisar Cambrea mă ducea acasă, în Brezoianu nr. 7, eu m ă urcam la etajul doisprezece, făceam un duş şi mă întorceam. Aveam noroc. Î n general, când eram la ananghie, aveam noroc.

Când am fost scoşi în curte ca să ni se comunice ordinele, o mare de curi oşi se adunase la porţile şcolii. Veniseră cu mâncare, apă (era foarte cald), fruc te. M-am auzit strigată. Era dl. Schwartz, zugravul care-mi zugrăvise casa în ur mă cu un an. M-am apropiat de gard, surprinsă. Dl. Schwartz era foarte impres ionat. M-a întrebat cu ce ar putea să mă ajute. Ce să aducă? M-am uitat la oa menii nemâncaţi care se plimbau prin curte.

- Poate aduci ceva de mâncare, dar nu numai pentru mine. Mi-am dat ap oi seama că e o prostie ceea ce am spus, dar lui i s-a părut normal. A venit pe seară, însoţit de o calfă şi a adus mai multe găini fripte şi mai multe pâini.

Aşa am început să ne organizăm în acea clasă de şcoală, mâncând cu toţi i împreună, împărţindu-ne hrana între noi, cu tot ce primeam de la rude, priete ni sau trecători. Am aranjat apoi şi dormitorul nostru. Am scos băncile afară în curte şi ne-am aranjat, de bine-de rău, ca să

putem dormi. Din fericire, podeaua era din lemn, aşa că nu ne era frig să dorm im pe jos. Ne puneam câte un pulover la cap şi aşa dormeam, înghesuiţi, vreo şaptezeci de oameni într-o clasă pentru vreo douăzeci de elevi. Personal, nu av eam probleme cu dormitul. Toată viaţa am adormit imediat ce mă băgam în pa t. Continuam să fiu optimistă. Şi inceram să susţin moralul grupului nostru şi m ai ales al lui Sandu, care vedea deja sfârşitul: exterminarea la Transnistria. Dor mind atât de bine, după ce îmi întindeam niţeluş oasele ca să se dezmorţească, bine dispusă, începeam să povestesc anecdote, să cânt cântecele de la *Alhamb ra*, arii din opere, lieduri, într-un cuvânt, aveam ''de toate pentru toti''. Uneori î mi aminteam poezii şi îi stimulam şi pe ceilalţi să recite şi chiar să cânte. Eram un ''cenaclu''. Aş fi făcut orice ca oamenii cu care eram împreună să uite, măca r câteva ceasuri, de necazurile lor.

VOI SUNTEŢI SPERANŢA NOASTRĂ

Îmi aduc aminte cu multă duioşie de Jeny Şmilovici. Ea ne invidia, pe min e şi pe Sandu Eliad, că eram deţinuţi acolo, câştigându-ne astfel o nedorită cel ebritate. E adevărat că şcoala unde ne aflam a devenit un loc de pelerinaj. Dife riţi oameni, spectatorii noştri din ghetoul evreiesc (aşa cum era numit cartierul din jurul *Baraşeum-ului*) ne căutau, ne înconjurau cu multă dragoste, considera ţie şi compătimire în acelaşi timp. Să fim invidiaţi pentru asta? Am fi renunţat c u plăcere la o asemenea celebritate. Era o atmosferă destul de grea printre no i. Aşteptam să fim trimişi în Transnistria. Unii chiar începuseră să plece. Rândul nostru nu venise. Căutăm să mai destind puţin atmosfera încărcată de nelinişt e, le povesteam cum era la *Alhambra*, le cântam melodiile din spectacolele juca te acolo. Mai speram încă într-o minune. Eu aveam aşa, o presimţire, că nouă nu o să ni se întâmple nimic. Şi am avut dreptate.

Patronii noştri, Otto Marcovici[1] şi Puiu Bereşteanu, aveau relaţii cu perso naje sus-puse din protipendada bucureşteană. Mai ales Puiu Bereşteanu, care j uca poker cu prefectul Bucureştiului din timpul acela, cred că Pălăngeanu îl che ma, şi îl lăsa discret să câştige câte un pot, în schimbul micilor înlesniri pe care le făcea asigurând

---

[1]. *Otto Marcovici* - fost director al ziarelor *Adevărul* şi *Dimineaţa*.

existenţa teatrului. Cum spectacolul *Fetiţa din balet* nu se putea juca din pricin

a mea, cred că prin el sau prin alţii ca el, a intervenit ca să mă elibereze. Aşa c ă, într-o zi, am văzut că în comisia care venea să ne trieze pentru Transnistria, au apărut şi două figuri cunoscute. Erau doi chelneri de la restaurantul *Grand,* de vis-à-vis de Poştă, unde ne luam de obicei masa, eu şi Sandu Eliad, alături de alţi prieteni scriitori sau artişti. Acolo ne întâlneam cu poeţii Cicerone Theod orescu şi Radu Boureanu, cu care Sandu era prieten. Restaurantul aparţinea m amei pictorului Jean David. El reuşise să fugă din România în timpul războiului şi avea să devină cunoscutul pictor israelian de mai târziu. Aceşti doi chelneri e rau, bineînţeles, şi agenţi ai Siguranţei şi, atunci când a început ''vânătoarea d e evrei'', ei au ştiut că vor fi închişi în special evreii cu simpatii de stânga. Cum Sandu Eliad era foarte activ în organizaţii de intelectuali favorabile Uniunii Sovi etice, eram bineînţeles vizaţi să fim trimişi în Transnistria, în calitate de comuni şti. Eu mă aveam bine cu aceşti chelneri, le dădeam bacşişuri grase, mă simpa tizau, eram tânără şi se purtau bine cu mine. Dar nu mi-au spus nimic despre această posibilă arestare, deşi ştiau foarte bine că eram pe listă. Acum îi vedea m venind în această comisie, şi am înţeles că prin ei se fac intervenţii pentru el iberare. Şi, într-adevăr, m-au anunţat că pot pleca. Atunci mi-am dat seama că intervenţia a fost făcută numai pentru mine, iar nu şi pentru Sandu Eliad, care- şi terminase munca de regizor la spectacol şi, deci, de el nu mai aveau nevoie.

Am plecat de-acolo şi pe drum mi-am dat seama că dacă eu mă duc să jo c, dacă teatrul începe să funcţioneze, atunci Sandu Eliad pleacă în Transnistria. Mi se părea nedrept. M-am întors, am intrat înapoi în curtea şcolii şi i-am spus lui Sandu să nu aibă nici o grijă, ca eu nu-l părăsesc. Atunci a venit la mine şi I onel Miletineanu şi

mi-a dat o scrisoare pentru nevasta lui, pianista Grete Miletineanu, care era îns ărcinată în luna a noua şi era foarte îngrijorată (aveam să aflu mult mai târziu ca fiul lor, pe nume Gheorghe, născut atunci, în anii războiului, avea să devină un apreciat regizor de teatru, şi că astăzi trăieşte în Israel, fiind profesor la Şco ala de teatru *Beit Zwi*). Deci, am luat scrisoarea şi m-am dus glonţ la Grete Mil etineanu care s-a bucurat, a plâns şi m-a invitat să rămân la ea un timp. Acasă nu vroiam să mă duc ca să nu mă găsească cei de la teatru. Aşa că am rămas câteva zile acolo, timp în care am luat legătura cu Maria Tănase şi cu Ion Ianco vescu[2], rugându-i să-şi pună în mişcare relaţiile pentru eliberarea lui Sandu Eli ad. Prinsesem curaj, e mult mai uşor să lupţi pentru altul decât pentru tine.

În tot acest timp am stat ascunsă. Până într-o zi, când cineva m-a înştiinţ at că Sandu este liber. M-am întâlnit cu el pe o străduţă lăturalnică (parcă pe M ămulari). L-am găsit jigărit, nebărbierit, nespălat, dar conştiincios cum era vroi a să mergem imediat la teatru să se ocupe de spectacol. În drum, ne-au oprit pe stradă oameni care ne-au recunoscut; îmi aduc aminte de un domn gras, ca re s-a apropiat de noi şi ne-a spus ''Vai ce bine îmi pare că v-au dat drumul, ac um o să avem şi noi un teatru, o să avem unde merge seara să ne bucurăm şi

să ne recăpătăm speranţele. Că voi sunteţi speranţa noastră''. Mie nu îmi trebu ia mai mult. Din ziua aceea căpătasem parcă forţe în plus.

Ajunşi la teatru, i-am găsit pe toţi adunaţi - actori, electricieni, maşinişti. Aflaseră că am fost eliberaţi şi au venit imediat. Am pus totul la punct, ne-am urcat pe scenă, Sandu Eliad aşa murdar şi nemâncat, săracul de el, a început s ă repete. Am trecut totul în revistă. Până la ora

---

². *Ion Iancovescu* (1889-1966) - actor de mare vocaţie comică ajuns celebru în perioada dintre cele două războaie

două dupa-masă totul era gata şi seara am jucat. Nu am să uit niciodată entuzi asmul, bucuria publicului. Mulţime de oameni stăteau pe stradă şi ascultau la megafoane. Era ceva nemaipomenit, o fericire greu de relatat, cei ce reuşiseră să intre în sală ovaţionau în picioare plângând. Doamne, niciodată un teatru nu a avut o asemenea flacără, niciodată nu i-am simţit pe spectatorii noştri evrei mai uniţi ca în seara aceea.

Încetul cu încetul, lucrurile s-au mai liniştit în teatru. Jucam, publicul era tot aşa de cald şi de iubitor. Au început să se organizeze şi concerte. Îmi aduc aminte de un spectacol de jazz în care Tedy Cosma dirija orchestra compusă di n cei mai buni instrumentişti de pe vremea aceea - Yoku Reininger şi Alfred Th omas la vioară, Landesberg la chitară, Buză la clarinet, Micu David la tobă, Car ol Reininger la contrabas şi Gicu Kofler la pian. Şi noi eram soliştii, cântam jazz în limba franceză, Louis Jumping, Toto Gruia, Kiki Marcov, la început cântă şi E dgar Cosma cu Micu Mircea în duet. Jazzul nostru de atunci era mai autentic şi mai *swing* decât jazzul de azi, din Franţa. Se pare că evreii au jazzul în sânge. Ca ritm, ca sonoritate, ca temperament. Spectacolele noastre de jazz au avut u n succes enorm. Într-adevăr, era un teatru care duduia de câtă lume venea. Ce le trei săli ale Teatrului *Baraşeum* - două de conferinţe şi una de teatru - erau î ntotdeauna ocupate până la ultimul loc, fie că era vorba de spectacole profesio niste sau de amatori, de spectacole pentru copii realizate de Lică Grunberg³, ca re aveau un succes enorm, de conferinţe, de spectacolele şcolilor evreieşti din cartier. Era apoi Eduard Linderberg, mare dirijor şi mare muzician, care dădea concerte de muzică clasică. Nemaipomenite. Noi jucam

---

³. *Lică (Emanuel) Grunberg (1914-2000)* - avocat, profesor, scriitor, autor de t exte pentru spectacole revuistice, realizatorul unor spectacole cu şi pentru copi ii evrei, prezentate la *Teatrul Baraşeum*, în anii războiului.

seară de seară, fără să simţim o clipă vreo umbră de oboseală, aveam un avân t şi un entuziasm de nedescris. Aveam sentimentul că îndeplinim o misiune imp ortantă.

Timpul trecea şi legătura cu Sandu Eliad devenea din ce în ce mai solidă. Gândul meu era totuşi la prima mea dragoste. Nutream speranţa că, într-o bun ă zi, Perahim o să se întoarcă şi atunci visul meu se va împlini. Nu ştiu de ce sp eram lucrul ăsta, dar probabil că eram foarte sentimentală, foarte romantică şi credeam, nu ştiu de ce, că vom fi din dou împreună.

Noi eram complet inconştienţi. Eram în plin război şi jucam seară de sear ă. Sala Teatrului *Baraşeum* era plină până la refuz. Ne strecuram pe străzi cu la nterne în mână. Dacă mă gândesc la ziua de azi, la modul în care se organizea ză la noi, în Israel, tot felul de spectacole şi manifestări publice, azi când sunte m pândiţi de tot felul de pericole, de câtă lume se adună atuni când suntem înt r-o primejdie, cum trăiesc oamenii la Ierusalim, cum trăiesc prietenii mei de ac olo, cum supraveiţuieşte arta şi cultura evreiască, cum se fac show-urile de ast ăzi cu atâta lume, într-adevăr nimic nu s-a schimbat. Lumea este la fel, evreii s unt la fel. Inconştienţii? Curajoşi? Se pare că suntem pregătiţi pentru orice. Put erea de a rezista!

Îmi aduc aminte de zilele când a început rebeliunea. Era în ianuarie 194 1. Blocul în care locuiam, pe Brezoianu, era unul din cele mai înalte din Bucure şti şi era situat în spatele Prefecturii de Poliţie. Vedeam Bucureştiul de sus, de l a etajul doisprezece. De la Prefectură în jos, strada cobora în pantă, şi am văzu t deodată nişte oameni alergând. Asta de dimineaţă. Apoi s-au auzit împuşcătu ri. Sandu Eliad s-a speriat teribil. El, săracul, ştia, avea în amintire pogromuri. Eu aveam douăzeci şi patru de ani şi mintea - fluture. Uneori fluturii ăştia fac t ocmai farmecul tinereţii. Ah, naivitatea. Şi am văzut din partea cealaltă, de pe terasa

care dădea în Domniţa Anastasia, un bloc mai mic decât al nostru şi pe terasa blocului un bărbat cu o puşcă în mână, care trăgea în jos. Iar jos, vedeam căzâ nd nişte siluete negre. Căzeau, şi el trăgea cu puşca. Parcă era un film, mi se p ărea ceva nemaipomenit Mi s-a făcut frică. Nu puteam să ies din casă. Mă uita m, se împuşca din dreapta şi din stânga, şi deodată am văzut nişte fiinţe îmbră cate în halate albe care ridicau oamenii ăştia căzuţi pe stradă. Din spatele Prefe cturii şi până la noi, o serie de persoane misterioase, îmbrăcate in cenuşiu, aler

gau, cădeau, unii alergau după alţii şi pe urmă apăreau nişte oameni în halate albe şi-i ridicau. Şi maşini în care îi aruncau. Am înţeles că legionarii sunt peste tot şi că stăpânesc oraşul, că nu mai există nici un fel de pază, nu mai există ni ci un fel de siguranţă. Şi asta a durat o zi, o noapte, a doua zi... şi eu ce să fa c, citeam, stăteam, mă uitam pe geam, lucrurile se precipitau.

Deodată, aud că sună cineva la uşă. Eu tocmai făceam baie. Soneria insis tă. Sandu Eliad mi-a făcut semn să nu răspund. De ce să nu răspund, mi-am zi s, în incoştienţa mea. Am ieşit din baie aşa cum eram, m-am dus direct la uşă, am deschis, şi m-am pomenit în faţa unui munte de bărbat. A rămas trăsnit vă zându-mă goală.

- Ce cauţi dumneata aici, ce doreşti?

- Vai domniţă, vă rog să mă scuzaţi, am crezut că aici sunt jidani.

- Nu sunt, domnule, nu e nimeni aici, lasă-mă în pace, dumneata nu vez i?

- Ba văd, aoleu, scuzaţi.

Şi am trântit uşa. Sandu Eliad - perplex. Nu mi-am dat seama nici că sun t în pielea goală, nici ce spun. Şi aşa am scăpat de legionari, măcar atunci. Înc ă o dată.

Situaţia asta instabilă a durat câteva săptămâni. Nu prea ieşeam din cas ă, iar când o făceam ne strecuram pe

după colţuri. La teatru nu mergeam, nu se deschisese. Oricum, noi nu eram oc upaţi cu spectacolul care se repeta. Aşa că nu ne vedeam decât cu câte un cole g sau cu vreun prieten. Apăruse un ordin ca toţi evreii să se prezinte la Prefect ura de Poliţie, în douăzeci şi patru de ore. Sandu Eliad, care locuia în spatele Pr efecturii de Poliţie, se pregătea, disciplinat, să se ducă primul.

- Unde te duci omule, pentru ce? Te-a chemat cineva în mod special? Nu ţi-a spus colonelul ăla ca pe tine nu te mai cheamă nimeni niciodată? Eşti tu pe vreo listă, ai apărut undeva pe vreo listă, se anunţă la radio numele oamenilor?

- S-a anunţat că trebuie să se prezinte toţi evreii.

- Bine, toţi evreii. Ai răbdare. Nu trebuie să fii tu primul numai pentru că eşti aproape de Prefectura de Poliţie.

Am început să-l rog, să-l implor, să mă cert cu el să nu se ducă. Şi în sfâr şit l-am înduplecat. El era spirit disciplinat; s-a anunţat că trebuie să se ducă, s e duce. Într-un târziu, am reuşit să-l liniştesc.

Şi timpul îşi urmează cursul. La teatru au revenit Beate Fredanov şi Alex. Finţi, a venit şi Mony Ghelerter, un tânăr de la Iaşi, nu ştiu dacă făcuse vreo şc oală de regie dar era prieten cu cei doi şi era plin de aspiraţii. Începuserăm să ne vedem cu ei şi cu pictorul Maxy şi, din când în când, ne duceam cu toţii în vi zită acasă la A. L. Zissu. El era mare sionist. Ne adunam la el şi stăteam de vor bă despre teatru, şi despre viitor, şi despre politică. A. L. Zissu locuia într-o cas ă mare, luxoasă, avea un valet care ne servea masa, ce-i drept, eram cam ne

mâncaţi. Mi se părea ceva minunat. Şi cum eu mă hotărâsem să-i fac o mare b ucurie lui Sandu Eliad, al cărui vis era să aibă un copil, am rămas însărcinată şi A. L. Zissu mi-a spus că dacă nasc un băiat el are să fie naşul meu. El avea un băiat, singurul

copil care la cincisprezece ani îşi luase bacalaureatul, era crescut cu profesor, e ra un copil inteligent, supra-inteligent, ştia limbi străine, era un copil extraordin ar. I-a făcut cadou o călătorie în jurul lumii. Ajuns la Londra, probabil că era şi î n posesia unor bune recomandări, a devenit secretarul unui Lord, nu-mi aduc a minte numele, şi în această calitate a fost foarte apreciat. De altfel A. L. Zissu era cunoscut în Europa, avusese o casă deschisă şi era în relaţii foarte strânse cu o serie întreagă de scriitori din Germania. Era apreciat, era un om cu stare, bineînţeles dintr-o familie bogată. Rămăsese, deci, stabilit că atunci când voi n aşte, el va fi naşul copilului meu. Pe băiatul lui îl chema Theodor, deci când s-a născut băiatul meu, el a fost declarat cu numele Theodor. Mai târziu, el a prefer at să se numească Tudor.

Între timp, la teatru s-a luat hotărârea să se joace *Cântăreţul tristeţii sal e* de Osip Dimov, propunerea lui Maxy, care făcea şi decorurile. Maxy cunoscus e bine Trupa din Vilna*''4''*, care fusese cu ani în urmă în ţară şi dăduse o serie d e spectacole cu Bulow în rolul principal cu fraţii Iosif Kamen (tatăl Liei König) şi Alex. Stein (''kamen'' şi ''stein'' însemnau, în idiş, piatră), cu Judith Lares - o m are actriţă care jucase pe găinăreasa în acest spectacol (şi care a murit în Rom ânia, fiind înmormântată la Cluj), rol care mi-a fost atribuit mie. Se povestea c ă la spectacolele Teatrului din Vilna la Bucureşti asistase şi Regele Ferdinand cu Regina Maria, atât de extraordinar era spectacolul ăsta şi atât de mult apreciat ă această superbă trupă.

Eu eram deja în ultimele zile ale sarcinii, şi cum nu existau mulţi actori di sponibili să joace atunci, se aştepta ca

---

''4''. Trupă din Vilna - vestită trupă de actori evrei din Rusia care jucau în idiş; sosiţi în România după un turneu triumfal pe scenele europene, actorii acestei t rupe au susţinut, în anii 20, câteva stagiuni complete de teatru care s-au bucur at de un succes fără precedent.

eu să nasc şi să pot continua repetiţiile pe care le începuserăm doar cu lectura la masă a piesei. Era începutul lunii august 1943, pe 9 august a fost marele bombardament de la Ploieşti. Noi eram în drum de acasă, din Brezoianu, spre Grădina Icoanei şi ne-am oprit pe Calea Victoriei, la pasajul Mercur, care avea un plafon de sticlă. Şi când a sunat alarma ne-am oprit acolo. Bombardamentul a ţinut, la Ploieşti, vreo trei sau patru ore. Eu eram în ultima zi, dar nu ştiam dacă o să nasc chiar în noaptea aia sau a doua zi dimineaţa. Mi-era foame. Şi Sandu Eliad spunea ''Nu pot să mă mişc, nu pot să-ţi cumpăr nimic de mâncare''. Visul meu era să merg la A. L. Zissu unde se mânca foarte bine. Şi spuneam că pentru nimic în lume nu renunţ să mă duc la masă la el.

- Bine, dar s-a făcut ora două! (după aceea s-a făcut trei, s-a făcut patru).

- Nu contează, când se termină alarma, mergem la Zissu.

Şi într-adevăr ne-am dus, şi într-adevăr masa era pusă, şi într-adevăr până la şapte-opt seara am stat la masă la el şi am mâncat. Ne-am întors acasă şi, pe la vreo trei dimineaţa, au început durerile. Am plecat cu Sandu Eliad pe Batiştei, la un sanatoriu condus de cinci medici evrei şi acolo, în ziua de 10 august 1943, l-am născut pe fiul meu Tudor. Îmi aduc aminte că în sala de aşteptare era Mony Ghelerter şi prietena mea, Tuţi Gamberto. Mony Ghelerter, care era foarte sensibil şi cu care eram foarte bună prietenă în epoca aceea, îşi frământa mâinile, îşi smulgea părul din cap că nu auzea nimic, nu ştia dacă am născut, dacă am murit. Toată lumea credea că Mony Ghelerter este tatăl copilului meu.

După naştere n-am avut nici o clipă de linişte. În fiecare seară au fost alarme şi bombardamente. Eram pusă pe targă, cu copilul lângă mine, şi transportată în adăpost.

Bombardamentele se repetau la intervale, eu eram scoasă şi din nou adusă în adăpost. În felul acesta, i-am făcut lui Sandu Eliad frumosul cadou pe care şi-l dorea.

Eram deja acasă cu copilul, în Brezoianu, când într-o zi apare Dinu Negreanu. Nu-l cunoscusem, nu ştiam cine e, un tânăr obraznic, care de cum m-a văzut mi-a spus:

- Îmi pare bine că te cunosc, dar gata, ai născut, ai terminat, acum trebuie să vii la teatru şi să începi repetiţiile pentru că noi nu avem timp, trebuie să dăm premiera.

Nu mi-a fost simpatic. Dar mai târziu mi-am dat seama că este un camarad foarte cumsecade. Era comunist. Un comunist foarte îndârjit. Era foarte sigur de el. Foarte înfipt. Şi lumea din jur, desigur, stătea drepţi în faţa lui. Era însurat cu o actriţă minunată, Anicuţa Negreanu, pe care am revăzut-o în Israel mulţi ani după aceea (se recăsătorise cu un medic). Era o poetă foarte sensibilă şi o foarte bună actriţă, care a avut mari dificultăţi cu limba ebraică şi, prin urmar

e, n-a putut să joace. Până la urmă, a intrat într-o stare de depresie. Am fost l a ea la Ierusalim de câteva ori. Când am cunoscut-o, în tinereţe, avea un nas f oarte mare şi o sfătuisem să şi-l opereze. Şi m-am dus cu ea la operaţie. Dumn ezeu să o ierte, şi-a adus aminte de asta când a venit în Israel şi mi-a spus: ''T u mi-ai dat posibilitatea să-mi fac cariera!''. Pentru că Liviu Ciulei, care era dire ctor la Municipal, şi-a dat seama de calităţile ei, după război, şi i-a oferit multe ocazii să joace. Minunată fiinţă.

Dar să revenim la Dinu Negreanu. A pus în scenă piesa asta, care a avut un mare succes. Beate şi Finţi se întorseseră la teatru, Centrala Evreiască care-i ademenise nu le oferise o soluţie viabilă şi împreună am făcut spectacolul ăst a.

Viaţa mea continua, cu copilul, cu alăptatul, cu concerte, cu spectacole. O epocă plină de muncă, plină de avânt, plină de bucurii şi emoţii, dar şi de ne cazuri. Şi

lumea fierbea, şi se aşteptau noi evenimente. Se aşteptau schimbări, începuse m să auzim cam ce se întâmplă prin lagăre. Habar n-aveam de nimic. Muncea m cu disperare, dar şi cu mulţumire.

Aveam în jurul nostru mulţi prieteni. Pe scriitorii Cicerone Theodorescu, R adu Boureanu, pe Mihail Sebastian, care venea pe la noi cu fratele său Beno. L e pregăteam mese, învăţasem între timp să gătesc. Când l-am cunoscut pe Sa ndu Eliad nu ştiam. Aveam deseori musafiri la masă şi lui Sandu îi făcea plăcer e; Mircea Şeptilici, pe care îl vedeam mult în epoca aceea, mi-a mărturisit odat ă că Mihail Sebastian îi spusese că îi părea rău că nu m-a luat de nevastă, că lu i îi plăcea enorm să mănânce iar eu eram o bucătăreasă grozavă. Dar asta era o epocă hazlie, voioasă, duceam o viaţă de societate în mijlocul unor buni priet eni. Anii grei ai războiului ne făcuseră să fim mai apropiaţi unii de alţii.

''C'EST FINI, C'EST BIEN FINI, MON BEAU PARIS...''

Au venit şi zilele lui august 1944. Ruşii ajunseseră până la intrarea Bucur eştiului, simţeam în aer un freamăt de libertate care ne încălzea inimile. Întâm pinam, împreună cu toţi bucureştenii, intrarea în oraş a Armatei Sovietice. Era m fericiţi, veneau ruşii. Obosiţi de suferinţele din timpul războiului, ne simţeam eliberaţi de sub nemţi şi speram să ne fie bine. Spectacolele de la *Baraşeum* s-au oprit. Erau zile de mare incertitudine, când nu ştiai ce va fi. Mi-aduc aminte că stăteam pe str. Nicolae Iorga, după colţ era Ministerul de Finanţe, şi acolo se afla un adăpost public. Noi tocmai ieşisem din casă, luam parte la bucuria gen erală, îi primeam cu flori pe ''ostaşii sovietici eliberatori'' când, deodată, auzim alarma. Nemţii, în retragerea lor, începuseră să bombardeze Bucureştiul. N-am

mai avut timp să ajungem acasă, am intrat în adăpost. Lăsasem copilul singur pe terasă, ziua-n amiaza mare, eram la 50 de metri de casă şi eram îngrozită c ă nu pot ajunge înapoi. În fine, a sunat din nou alarma, semn că pericolul s-a î ndepărtat şi am alergat într-un suflet să văd dacă nu i s-a întâmplat ceva. L-a m găsit dormind liniştit. Am trăit multe astfel de momente îngrozitoare atunci.

După *Cântăreţul tristeţii sale*, am început să pregătim *Potopul*. Era o pies ă interesantă ''pieptănată'' cu grijă de Mihail Sebastian[1]. Aveam, în sfârşit, şi di stribuţia necesară - Beate, Finţi, Ronea, Maria Sandu, erau deja cu noi.

Eu am fost distribuită într-un travesti, un liftier negru. Aveam, după ce îl născusem pe Tudor, nu mai mult de patruzeci de kilograme. Machiajul era difici l. Mi-am cumpărat o cremă foarte grasă cu care îmi ungeam obrazul, urechile ş i mâinile. Greul intervenea atunci când trebuia să mă demachiez. Spălatul era un calvar. Rămâneam cam câte o oră după ce pleca toată lumea din teatru, pâ nă ce reuşeam să scot de pe mine toată negreala. Era cam plictisitor, dar mă in teresa compoziţia rolului. Îmi dădea o mare satisfacţie şi multiple posibilităţi de creaţie.

Spectacolul a fost primit cu mult interes. Războiul era pe sfârşite, haosul mai domnea în ţară, totuşi transportul pe căile ferate începuse să se mai regle menteze. Atunci ni s-a propus un turneu. Era primul turneu al Teatrului *Baraşe um*. Peste tot spectatorii ne primeau cu mare bucurie, în special evreii. În toate oraşele unde ajungeam ni se făceau primiri entuziaste, fie în gări, fie la câte un restaurant. Îmi aduc aminte că la Iaşi am jucat pe o scenă imensă, superbă, fie care cuvânt rostit pe scenă pleca spre sală cu claritatea unui sunet de clopoţel. M-am bucurat - hai s-o spun, fără falsă modestie - de un succes remarcabil. Du pă spectacol, am fost invitaţi la un festin organizat în cinstea noastră. Am uitat să spun că, în perioada aceea, oraşul era lipsit de apă. Şi asta de vreo câteva l uni. Aşa că nu aveam cum să mă spăl. Neavând cu ce să spăl negreala de pe mine, regizorul de culise de la Iaşi mi-a adus la început două sticle de Odobeşt i, iar apoi alte două sticle de Riesling, de la podgoria ''Buţu''. Şi aşa, înlocuind a pa cu vinul, am reuşit să îndepărtez negreala. În schimb am căpătat o frumoas ă culoare galbenă de autentică... chinezoaică. Când am ajuns la masă, unde bi neînţeles că întârziasem aproape o oră tot luptându-mă cu... vinurile,

---

[1]. *Potopul* de H. Berger - prelucrare de Mihail Sebastian, scenografie: M. H. Ma xy, regia artistică: Mony Ghelerter şi Dinu Negreanu.

cucoanele s-au repezit să mă sărute. Dar s-au îndepărtat rapid. Miroseam cale de-o poştă a vin. ''Păcat de Agnia Bogoslava'', comentau între ele, ''atat de tân ără şi deja beţivă!''.

Nu mult după aceea, aveam să aflăm, nu ţin minte în ce oraş ajunsesem cu turneul, că Mihail Sebastian fusese omorât de un camion, în plin centrul Buc ureştiului. A fost o veste groaznică pentru noi. Turneul s-a oprit şi ne-am înapoi at la Bucureşti. Eram foarte impresionaţi de această teribilă veste.

Cu timpul, au început să se redeschidă teatrele. Actorii reveneau din conc ediile lor ''impuse'' de situaţie, artiştii ieşeau din nou la lumină, unii se întorcea u din provincie, unde trăiseră ascunşi de groaza bombardamentelor. Nicolae Vl ădoianu şi Nicuşor Constantinescu, directorii Teatrului *Alhambra-Excelsior*, ne-a u preluat pe noi, toţi actorii de revistă de la *Baraşeum.* Ajunsesem, astfel, din nou, la *Alhambra,*împreună cu Jeny Şmilovici, cu surorile Gamberto, cu Nicuşor Kanner şi ceilalţi.

La o agapă in anii '50 (prima din dreapta),
alături de Nicu Kanner, N. Stroe, Elly Roman,
Lucia Georgescu, Gheorghe Apostol,
Dan Demetrescu şi B. Grant.

În atmosfera însufleţitoare şi plină de speranţă din acele zile, am început să re petăm o revistă în care se vorbea despre eliberarea Parisului. Eu aveam un nu măr în care cântam în franţuzeşte ''*C'est fini, c'est bien fini, mon beau Paris...*'' ², aducând un omagiu Parisului. Maria Tanase - era şi ea în spectacol - avea un număr extraordinar. Totdeauna am avut pentru ea o mare admiraţie. Îmi era fo arte recunoscătoare că sunt alături de Sandu Eliad, ea care, după 10 ani de co nvieţuire, se despărţise de el cu durere.

Sandu Eliad începuse în vremea aceea să lucreze, împreună cu Ion Aurel

Maican şi alţi regizori, la înfiinţarea unui teatru al sindicatelor, al CGM-ului (Con federaţia Generală a Muncii), unde urmau să-i adune pe toţi artiştii tineri amat ori. Era deci un teatru de amatori. El era foarte

---

². În limba franceză ''S-a sfârşit, s-a sfârşit cu adevărat, frumosul meu Paris...' '.

ocupat, începuse să nu mai dea pe-acasă aproape deloc. Şi în timpul ăsta eu m ă ocupam, în principal, de creşterea copilului.

Într-o zi, venind acasă, am aflat de la prietena mea Ronca Brauner, sora f raţilor Brauner, care locuia cu familia pe Calea Victoriei, la o sută de metri de m ine, că au venit nişte români din Rusia cu un regiment al Direcţiei Superioare P olitice a Armatei. Ei editau ziarul *Veac Nou*, condus de un basarabean care vorb ea româneşte. Redacţia ziarului avea să se stabilească foarte aproape de casa mea. Am bănuit că printre desenatorii şi ziariştii romani care lucrau la acest zia r ar putea fi şi Perahim. Am ţâşnit din casă şi am început să alerg pe Calea Vict oriei spre familia Brauner să aflu amănunte (fratele lui Ronca, folcloristul Harry Brauner, era cel mai bun prieten al lui Perahim). Mi-aduc aminte, casa era situa tă la capătul unei scări înguste, uşa era întredeschisă, am intrat, nu era nimeni în jur, dar de undeva, din fundul casei, auzeam nişte voci. M-am repezit spre în căperea din care auzeam vorbindu-se, era baia casei, am deschis uşa şi l-am v ăzut pe Puiu Perahim cu Harry Brauner, în pielea goală, făcând dus, sapunindu- se unul pe altul şi râzând în hohote de glumele pe care şi le spuneau unul altui a. Nici nu mi-am dat seama când m-am repezit la Puiu Perahim. El a rămas mu t, m-a luat în braţe, m-a sărutat. În momentul acela s-a făcut întuneric în mint ea mea.

Harry Brauner cauta să mă liniştească. Mie îmi curgeau lacrimile nu pute am să spun nimic. I-am aşteptat afară până au ieşit din baie. Eram atât de em oţionată de această revedere, eram atât de fericită şi în acelaşi timp, atât de în grozită, căci îmi dădeam seama aşa, deodată, în ce situaţie sunt şi ce se întâm plă cu mine. Nu ştiam decât un lucru, că e viu, că a venit şi, fie ce o fi, o să ne vedem. Nu ştiam în nici un caz ce e cu el, ce gândeşte, nu ştiam nimic,

ştiam că a venit. Şi că dacă a venit, aşa e scris, trebuia să ne întâlnim şi trebu ia să fim împreună. Când şi cum, nu-mi dădeam seama. Dar eram convinsă că aşa se va întâmpla.

Aceşti activişti, aduşi din Uniunea Sovietică de către Direcţia Superioară P olitică a Armatei, erau cazaţi în diverse case, ocupate înainte de nemţi, şi care acum erau la dispoziţia sovieticilor. Perahim stătea la Hotelul Continental, pe C alea Victoriei, vis-à-vis de fostul Teatru Naţional. Acolo m-am dus să-l văd, era salariat la *Veac Nou*, era îmbrăcat în uniformă. Celebrul fotograf Aurel Bauh, îi făcuse atunci o fotografie lui Perahim în uniformă de colonel, pe care a pus-o în vitrina magazinului său de pe Calea Victoriei. Pictorii care îl cunoşteau, văzând u-i fotografia în vitrină, deveniseră prudenţi, începuseră să se teamă. Ei îl cuno scuseră ca un tânăr grafician modernist foarte talentat, cu o expozitie la activ, un bun desenator, colaborator la *Cuvântul Liber,* la *Adevărul* şi *Dimineaţa*, şi ac um îl vedeau în vitrină la Bauh, în uniformă de... colonel sovietic.

Încetul cu încetul, am început să reiau relaţiile cu Perahim, să ne întâlni m, să stăm de vorbă. El mi-a povestit că are o nevastă în Uniunea Sovietică, o basarabeancă; a fost bolnavă de tifos exantematic; am înţeles că nu trebuia să -mi pun prea multe speranţe în el. Dar îl iubeam şi el mă iubea.

Eram foarte încurcată. Mă hrăneam cu visul că, o dată şi o dată, voi fi îm preună cu Perahim. Lui Sandu Eliad nu i-am ascuns niciodată sentimentele mel e pentru Perahim. Ştia, se aştepta la lucrul ăsta. Stabilisem că, în momentul în care vine Perahim, să ne despărţim. Asta ştiam eu, dar Sandu Eliad nu credea că asta se va întâmpla cu adevărat. Nu era nici un moment foarte bun pentru e l. Avea beţia muncii şi era în stare să muncească douăzeci şi patru de ore fără să se oprească. Era fericit că munceşte.

Munca era pentru el un drog. Un beţiv care vrea să uite. Îmi făceam, bineînţele s, probleme de conştiinţă. Şi îmi dădeam seama că am greşit, că l-am încurcat. Cu toate că eu nu aveam siguranţa că venirea lui Perahim va aduce în viaţa me a schimbarea mult râvnită. La un moment dat, Perahim mi-a spus că nevasta l ui a ''furat'' graniţa, că se ascunde undeva şi că vine la el. Pe mine m-a apucat groaza. Am întrebat ce se va întâmpla cu noi? Pentru că eram siguri de sentim entele noastre. Vroiam amândoi să începem o viaţă nouă. Era şi momentul, tot ul se schimba în jur, toate vieţile reîncepeau, oamenii se regăseau, mă rog, tot ul se restabilea după războiul devastator.

În momentul acela, a apărut Aurel Baranga, care era medic. El se despăr ţise de nevasta lui, renunţase la profesia de medic şi începuse să scrie teatru (a şi venit la mine acasă să-mi propună să joc într-o piesă a lui, nu ştiu cum se chema, ''Bal la Făgădau'', sau aşa ceva). Nu aveam încredere în piesa lui şi, în nici un caz nu mă aventuram să joc într-o piesă a unui oarecare, cum era pentr u mine atunci, Aurel Baranga. Dar el era prieten bun cu Perahim. Într-o zi a ve nit la mine şi mi-a spus:

- Trebuie să-ţi anunţ o veste cumplită: a venit nevasta lui Perahim.

Dar ea nu putea să stea la Hotel Continental, căci nu era nevasta oficială, fusese cu ea tot timpul războiului în Uniunea Sovietică. Femeia aceasta a fost a restată şi Perahim a fost chemat ca să dea amănunte, pentru că ea s-a referit l a el. Ce s-a întâmplat apoi, nu mai ştiu. Pe Perahim nu l-am mai găsit la Contin ental. A dispărut. Mai târziu am aflat că un ofiţer sovietic i-a luat pe amândoi, pe Perahim şi pe ea, şi i-a retrimis în Uniunea Sovietică, în partea basarabean ă, unde Perahim a mai stat vreo şase sau opt luni, zbătându-se să se întoarcă î n România.

Plângeam zi şi noapte şi eram necăjită. Sandu Eliad mi-a spus că înţelege situaţia în care mă aflu, că nu mă împiedică să trăiesc cu Perahim, dar să rămâ n acasă, cu el şi cu copilul nostru. Dar eu nu puteam să fac aşa ceva.

La un moment dat, apare Dinu Negreanu, care mă simpatiza şi voia să m ă ajute, ştiind că n-am nici un angajament. El mi-a spus că pune în scenă la Te atrul Mic... într-adevăr, un teatru foarte mic, situat pe Calea Victoriei, lângă Ne stor - piesa lui Oscar Wilde *Evantaiul doamnei Windermer*. În rolul principal juc a Eugenia Zaharia, directoarea teatrului, iar celălalt personaj principal era o fe meie frumoasă, pentru care fusese solicitată Eugenia Bădulescu. Ea era realme nte superbă. Dar stilul satiric, ironic, muşcător al lui Oscar Wilde nu se potrivea cu vocea delicată şi blândă a Eugeniei Bădulescu. Atunci Dinu Negreanu m-a pr opus pe mine în acest rol. Dar eu eram ca vai de capul meu. Frumoasă nu m-a m simţit niciodată, iar acum eram necajită, mucită, îmi împărţeam timpul între copil şi obligaţiile casei, căci Sandu era plecat foarte mult prin ţară cu organizar ea Teatrului CGM. Însă Negreanu ambiţios, mă vroia numai pe mine. Când m-a văzut Eugenia Zaharia, care era în general drăguţă şi amabilă, nu a prea fost e ntuziasmată. După ce am făcut însă o repetiţie la masă, nu a mai avut nimic d e spus. Stilul meu de interpretare se potrivea teatrului lui Wilde. Dar din ''deşe urile'' pe care le oferam eu, o femeie de treizeci de ani, aflată într-o stare fizic ă şi psihică jalnică, trebuia construită femeia frumoasă despre care se vorbea t ot timpul în piesă: frumuseţea doamnei Windermer, delicateţea doamnei Winde rmer... Şi biata Eugenia Zaharia s-a pornit - textul, jocul mergeau - dar s-a por nit să construiască din mine o femeie frumoasă. Atunci a chemat diverşi coafor i, aveam un păr de culoarea mierii dar ce importanţă avea, aveam nişte ochi m ici plini de lacrimi în permanenţă,

umflaţi, a trebuit să mă ducă la un Institut de Beauté. Surorile Echt, care erau nişte croitorese celebre, au trebuit să facă din corpul meu dezolant un trup atră gător, m-au îmbrăcat în mătăsuri, voaluri, în sfârşit au reuşit să scoată din ruin a care eram, sufleteşte mai ales, o actriţă frumoasă, delicată, englezoaică. Şi s pectacolul, a avut dreptate Dinu, a avut un mare succes. De stimă, mai ales, şi de stil.

REÎNTOARCEREA LUI PERAHIM

Spectacolul s-a jucat vreo patruzeci şi cinci de zile. Imediat, tot aici, la Te atrul Eugeniei Zaharia s-a pus în scenă *Mizerabilii* după Victor Hugo, unde eu o jucam pe Cosette.

În acest timp, Sandu Eliad era mereu plecat în ţară în căutare de artişti a matori, ţărani sau muncitori. Eu, după *Mizerabilii*, îmi terminasem contractul şi mă ocupam de casă. Nu aveam nici un fel de angajament. Într-o bună zi, prim esc un telefon de la regizorul Mihai Raicu:

- Dragă Agnia, am nevoie de tine pentru un spectacol la Teatrul Armatei c are se cheamă *Pentru cei de pe mare*, cu Clody Bertola în rolul principal. Există acolo şi o rivală a ei. Şi se apucă să-mi povestească piesa: cum că personajul i nterpretat de Clody Bertola este soţia unui căpitan de marină, care căpitan are o aventură cu o actriţă mai subţirică, mai uşoară şi, cum eu sunt... frumoasă, a ş merge în rolul ăla. Dar nu pot să te angajez, îmi spune el. Când cer aprobare pentru angajarea ta, nu mi se răspunde nimic. Şi am impresia că există undev a, la Comitetul Central, un fel de reţinere în ceea ce te priveşte.

Eu i-am spus că nu ştiu despre ce fel de reţinere poate fi vorba, fapt este că eu nu am nimic de făcut, n-am angajament şi stau acasă. Stau acasă şi aşte pt.

Eram şi foarte necăjită, nu aveam nici o veste de la Puiu Perahim. Şi într- una din zilele astea, sună telefonul şi

aud vocea lui. Ca şi cum nimic nu s-a întâmplat. Am fost foarte bucuroasă, inut il să explic ce fericită eram. Ce se întâmplase? Ne-am întâlnit şi mi-a povestit c ă soţia lui, asta, sovietică, intrase în România cu nişte scrisori în care se vorbea şi de pictorul Juster[1]. El se afla în Uniunea colegilor, prietenilor, familiei, rugând u-i să facă demersuri să se poată întoarce acasă. Că nu i se dă drumul. Dar la graniţă ea a fost percheziţionată şi i s-au descoperit scrisorile, a fost arestată şi a spus că bărbatul ei este Puiu Perahim. I s-a cerut să arate acte. Degeaba a e xplicat ea că la ei nu se făceau atunci căsătorii cu acte, că erau numai înscrişi u

ndeva, cert este că Puiu Perahim a fost chemat să dea explicaţii. El a spus că a fost prietena lui patru ani, dar că n-a fost niciodată însurat, mă rog s-a ''debara sat'', cum se spune. (Mai târziu aveam să aflu că va putea să procedeze la fel şi cu mine).

Dar eu nu ştiam atunci nimic, eram foarte, foarte fericită. Aproape nu conta că eram şomeră. Nu jucam, nu aveam nici o perspectivă, nu ştiam unde să mă duc să cer o audienţă. Şi Perahim m-a învăţat: era atunci, la secţia culturală a Comitetului Central, un anume Nicolae Moraru[2]. Şi am cerut audienţă la ''tovaraşul'' Nicolae Moraru. El era din Basarabia, vorbea ruseşte şi nu prea era simpatic. Mă vedeam atunci foarte des cu Florica şi Traian Şelmaru[3]. Ei mi-au spus: ''Să insişti să te primească şi să-i spui, să-l întrebi de ce nu joci? Ai cântat la *Baraşeum*, eşti o actriţă cunoscută, de ce nu eşti angajată la

---

[1]. *Gheorghe Juster* (1902-1968) - cunoscut pictor, renumit, în special, pentru acuarelele sale. În timpul războiului a petrecut 2 ani în Armenia Sovietică.
[2]. *Nicolae Moraru* - critic literar; a ocupat funcţii de răspundere în aparatul ideologic de partid.
[3]. *Traian Şelmaru* - ziarist, a ocupat mulţi ani funcţii de răspundere în conducerea sectorului ideologic; Florica Şelmaru, soţia lui, ziaristă, a deţinut funcţii în nomenclatura comunistă.

teatrele de stat?''. Toate teatrele deveniseră de stat. Am cerut audienţă şi m-am dus, îmi aduc aminte, cu inima cât un purice, la Comitetul Central şi am dat de tovarăşul Moraru, care era un domn subţirel şi serios, prea serios. Speriată, i-am spus de la început:

- Eu aş vrea să stau de vorbă cu dumneata dar să-ţi spun drept, inima mea e cât un purice: nu ştiu ce-am făcut, de ce sunt vinovată, de ce nu pot să lucrez?

El se uită la mine şi-mi spune:

- Dar văd că vorbeşti bine româneşte.

- Ce înseamnă că vorbesc bine româneşte? Sunt actriţă de limbă romană.

- Eu am dosarul dumitale. În el se află nişte declaraţii ale unor colegi de teatru care spun că dumneata nu vorbeşti bine româneşte. Că aţi fost luaţi mai mulţi actori de la *Baraşeum* şi că vorbiţi cu accent idiş. Vorbeşti ruseşte?

- Da. Vorbesc ruseşte dar n-am mai vorbit ruseşte de cincisprezece... de optsprezece ani. N-am vorbit ruseşte decât acasă, cu mama mea. Sunt actriţă de limbă română, şi am jucat în limba română.

- Da, se poate.

În sfârşit am stat cu el de vorbă vreo oră, i-am povestit că am copil, câte luni are copilul, câte kilograme are, ce am jucat, cum a fost la *Baraşeum*, ce a

m jucat acum la doamna Eugenia Zaharia, că m-am întâlnit cu colegul meu reg izorul Raicu, că am perspectiva de a fi angajată la Teatrul Armatei şi el atunci mi-a spus:

- Bine, am să vorbesc cu domnul Raicu şi o să te angajeze. Cu toate că d osarul dumitale e foarte încărcat, ar trebui să te duci la Direcţia Superioară Poli tica a Armatei şi să ceri să ai o discuţie cu generalul...(nu ştiu cum îl chema, Ni colae nu ştiu cum), şi să vezi ce se întâmplă cu dumneata, de ce nu eşti angaja tă în nici un teatru.

Chiar a doua zi mi-a telefonat Raicu:

- Dragă Agnia, am obţinut aprobarea să joci.

Deci după câteva zile, am intrat în repetiţii la Teatrul Armatei, am luat co ntact cu colegii mei şi, încetul cu încetul, lucrurile s-au aranjat.

Acasă era o mare jale, o mare tristeţe. Sandu Eliad venise din turneu, er a nenorocit, se pregătea pentru un alt turneu, lucru care îmi dădea mie răgaz s ă pot să repet şi să-mi văd de treabă. Spectacolul se numea *Pentru cei de pe mare* şi era un spectacol politic. Îmi aduc aminte că am rămas foarte surprinsă când am văzut că directorul meu era Finţi. M-am bucurat, un coleg, un om cu c are eram prieten, atât Sandu Eliad cât şi eu, dar atitudinea lui Finţi nu mi-a plă cut. Întâi pentru că se uita la mine cu nişte ochi pătrunzători, aşa de parcă îi fu rasem ceva, parcă mă bănuia că îl vorbisem de rău. Era epoca când se ţineau v estitele şedinţe de ''critică şi autocritică'', iar eu, care nu eram dusă la biserică, aveam întotdeauna câte ceva de spus, şi asta în mod direct, fără ocolişuri. Într -o bună zi, Finţi mă cheamă în biroul lui:

- Trebuie să-ţi bagi minţile în cap, pentru că altfel eu nu am să te ajut cu nimic în teatrul ăsta. Şi asta pentru că îl părăseşti pe prietenul meu, Sandu Elia d.

Eu am rămas transnită.

- Dar ce te interesează pe tine, ce ai tu de vorbit despre mine, ce trebuie tu să-l aperi pe Sandu Eliad, ce rău crezi că-i fac eu lui Sandu Eliad?

- Cum ce rău? E nenorocit. Dragă, nu pot să-ţi explic acum, dar te rog fo arte mult să nu mai dai ochii cu mine.

Şi, într-adevăr, nu ne-am mai întâlnit. Cât a fost Finţi director la Teatrul A rmatei, eu nu am reuşit să joc în nici o piesă. Un an, doi.

În schimb, viaţa mea a intrat într-o cavalcadă nemaipomenită. Jucam din când în când, veneam acasă, înveleam copilul, plecam de-acasă, mă duceam să măn ânc la Capşa în fiecare zi cu Perahim, noaptea mă duceam la el, dimineaţa la ş ase mă sculam, luam un taxi şi veneam acasă, sculam copilul, îl spălam, îl îmbr ăcam, îl pregăteam pentru grădiniţă, plecam la repetiţii, la prânz veneam la Ca pşa să mănânc, după-amiază veneam repede acasă să primesc copilul, să-i da u de mâncare, să mă joc puţin cu el, să-l culc, si să plec la teatru. După teatru, mă întâlneam cu Perahim, şi aşa timp de opt luni de zile. După un timp, am ră mas însărcinată şi m-am hotărât, fie ce-o fi, să fac acest copil al dragostei noas tre. Perahim era foarte fericit. Şi lucrurile continuau în acelaşi ritm.

Într-o zi, fratele cel mare al lui Perahim a venit şi mi-a spus:

- Dragă Agnia, eşti însărcinată şi peste patru-cinci luni ai să naşti un copi l. Trebuie neapărat să oficializezi legătura voastră, copilul ăsta n-are tată, trebu ie să te măriţi neapărat, măcar pentru copil.

- Nu, că noi trăim o viaţă modernă, i-am replicat eu, nu ne interesează s ă fim căsătoriţi, că am văzut ce este căsătoria... mă rog, teorii ultramoderne at unci.

Până la urmă, am hotărât să ne căsătorim. Divorţul de Sandu Eliad se pr onunţase deja, ne ajutase fratele lui Baranga, care era avocat. De mutat ne mu taserăm în jumătate de casă, în str. Nicolae Iorga, într-un imobil unde locuia o doamnă, Ofelia Santuzza Romano, care era amanta prefectului de poliţie din ac ea vreme, Gavrilă Marinescu. Din apartamentul ei de patru camere, ea ocupa d oar două. Cum era o persoană suspectă pentru noul regim, a trebuit să facă tot posibilul să închirieze celelalte două odăi. Şi aşa ne-am pomenit într-o casă cu două odăi în intrarea Nicolae

Iorga. Destul de aproape de Teatrul Armatei, care era pe Bulevard.

Era o vară cumplită în acel an, nişte călduri nemaipomenite şi sufeream g rozav. Şi am intrat în vacanţă. La reluarea stagiunii, am jucat într-o piesă după doctor Olieru, pe care o transformase Baranga, o piesă cu ţărani, care se chem a *Recolta de aur*. Iar eu, cu burta mare, jucam o ţărancă, îmi pusesem nişte fu ste pe mine, aşa ca să nu se vadă, jucam o femeie din alea diforme de la ţară, aşa că nu prea se observa că eram însărcinată. Jucam alături de Vladimir Maxi milian şi Mişu Fotino. Odată, îmi aduc aminte, Maximilian a avut o amnezie şi s -a tras cortina.

Se întâmplau tot felul de lucruri în jurul meu dar eu eram preocupată să- mi menţin sarcina, aveam o sarcină grea. Cert este că am jucat în această pies ă până, să zicem, marţi, iar miercuri m-am dus la spital şi l-am născut pe copil ul meu, Matei. De unde Tudor avusese 5,400 kg şi era un copil cât o cratiţă ma re, Matei era delicat, avea 1,900 kg. Eu eram disperată, eram uluită, considera m că aşa mi se cuvine, să fac nişte copii ca nişte curcani. Cinci luni a stat copil ul în spital ca să-şi adune respiraţia şi după aceea l-am luat acasă. Şi domnul

Matei s-a aruncat la supt, ca un flămând, parcă a venit din Sahara. În câteva lu ni de zile a ajuns ca un pepene. Era răsfăţat şi iubit. Şi atât l-am adorat, şi atât l-am iubit, şi atât l-am legănat, şi atât i-am cântat... Avea nişte gene, doamne! Poate, o dată şi o dată, o să vadă el cât a fost de iubit şi poate că o să înţeleag ă câte ceva despre mama lui.

Între timp, Perahim devenise o persoană foarte importantă, era bine văz ut de Partid, foarte decorat, foarte ocupat, cu mari succese în pictură, cu mari comenzi de la Stat. Era deseori trimis să reprezinte România în străinătate. Ast fel am reuşit, după foarte multe încercări, căci nu era voie de ieşit din ţară cu n evasta, să-l însoţesc pe

Perahim la Bienala de la Veneţia. România avea acolo un stand, la Giardini, und e pictorul Pătrascu, care luase cândva un premiu, a clădit un fel de cort ce ave a să găzduiască pavilionul românesc. Deci, noi plecam din România cu banii ne cesari pentru angajarea muncitorilor care trebuiau să descarce lăzile şi apoi să ne ajute la organizare. În felul acesta, am fost de vreo patru sau cinci ori, la fie care doi ani, la Veneţia, ca să prezentăm lucrările pictorilor din România. Dar a sta, desigur, în vacanţă, pentru că se desfăşura întotdeauna vara, în luna iulie.

Bineînţeles că Perahim a avut şi expoziţii individuale, la Leningrad, la Mos cova, la Belgrad şi am avut norocul să plec şi eu, de fiecare dată. Până la pleca rea mea definitiva din ţară, am avut astfel bucuria să călătoresc şi să văd lucru ri minunate. Eram fericită, eram cu bărbatul meu, cu alesul inimii mele, cu visu l meu împlinit.

Cu JULES PERAHIM la Roma, în 1958.

CORABIA ÎNCEPEA SĂ SE CLATINE

Şi după fiecare voiaj, mă întorceam la Tetrul Armatei. Un teatru, însă, car e nu mi-a adus noroc. Între timp, Finţi a plecat, a fost trimis probabil să ocupe altă funcţie şi a venit în locul lui colonelul Nicolae - ce vreţi, era doar un teatru al... Armatei. Un colonel tânăr care, imediat după război, îi stătuse în preajmă generalului Cambrea[1], în fruntea regimentului cu care se întorcea în România. Pentru meritele lui, probabil, colonelul acesta a fost promovat ca director la Tea trul Armatei. Vă daţi seama, un om obişnuit cu rigorile vieţii militare picat, aşa, din senin, în mijlocul actorilor. Cu obiceiurile lor de a pălăvrăgi, de a glumi, iar eu nu mă dădeam în lături de la glumele noastre cu iz evreiesc care ne-au adu s nu o dată necazuri, ba chiar ură şi invidii, şi nu de puţine ori, reacţii direct an tisemite.

Exista atunci în Teatrul Armatei o regizoare care venise de la Târgu Mure ş şi care era evreică. Stând aşa de vorbă cu ea şi glumind de una de alta, acea stă regizoare m-a luat într-o zi de-o parte şi mi-a zis:

- Doamna Agnia, nu-i aşa că dumneata nu eşti evreică?

---

[1]. *Nicolae Cambrea (1900-1976)* - ofiţer superior al Armatei Romane cu gradul de Brigadier General; între 1943-1945 a fost comandantul diviziei ''Tudor Vladi mirescu''.

- Vai de mine, lumea mă bănuieşte, dar, doamne fereşte, eu nu sunt evre ică deloc (îi răspund eu glumind, o glumă care avea să mă coste).

- Sigur, continuă ea, m-am contrazis cu nişte colegi care mi-au spus că d umneata eşti jidancă. Dar dumneata nu eşti, sigur că da. Ce bine îmi pare că a m aflat lucrul ăsta... Şi s-a îndepărtat.

După un timp, mă cheamă colonelul Nicolae în birou la el şi îmi spune:

- Tov. Bogoslava, dumneata vorbeşti ce nu trebuie. Ai făcut unele aluzii c ă ai avea o legătură cu tov. Gheorghiu Dej, că în timpul războiului ai avut relaţi i cu nişte ofiţeri nemţi şi ca acuma te-ai dat drept evreică, ca nu cumva să te b ănuiască lumea că ai avut legăturile pe care le-ai avut.

Am rămas cu gura căscată.

- Eu am avut legături? Cu cine am avut legături? M-am dat evreică? Ce le gătură am avut eu cu tov. Gheorghiu Dej? Eu, despre care toată lumea ştie că am o căsnicie fericită, invidiată de mulţi, cum poate cineva să spună aşa ceva d espre mine? În primul rând este o jignire să se spună că eu îmi înşel bărbatul. Că m-am dat drept evreică? Dar cine nu ştie cine sunt eu? Dumneata, tovarăşe colonel, ai venit de pe front. Dumneata nu ştii cine sunt eu. Dar sunt oameni c are ştiu, e ridicol să mă bănuiască cineva că m-am dat drept evreică ca să fac uitate presupuse legături cu... (Şi am început să râd. Să râd în hohote). E ridic ol ce spui dumneata, tovarăşe colonel. Este o invenţie absurdă.

Tovarăşul colonel s-a făcut roşu la faţă.

- Îmi pare foarte rău, tovarăşa Bogoslava, că dumneata îţi baţi joc de mi ne. În orice caz să ştii că eşti deocamdată suspendată din activitate până vom putea cerceta dosarul dumitale. Direcţia Superioară Politică a Armatei te va che ma să dai explicaţii.

Eu am rămas trăsnită. Credeam că e o glumă. O calomnie atât de absurd ă, atât de grosolană.

Am plecat acasă în culmea uimirii. Nu puteam să-i povestesc lui Perahim ce mi se întâmplase decât glumind:

- Tu ştiai ce legături am avut eu cu Gheorghiu Dej? Dar că m-am dat dre pt evreică numai ca să scap de nişte învinuiri că aş fi avut relaţii cu ofiţeri nemţ i? Noroc de tine, i-am zis lui Perahim, că mă cunoşti de mică.

M-am gândit că toată lumea mă cunoaşte, că toată lumea ştie cine sunt. Eram prea sigură de lucrul ăsta ca să mă enervez. Nu puteam decât să fiu uimi tă.

- Ei, mi-a spus Perahim, dă-i dracului ce trebuie să te mai duci la teatru? Nu-i nevoie. Cât ai tu pe lună? Ai cinci mii de lei? Îţi dau eu zece.

Nu-mi credeam urechilor.

- Cum, tu nu înţelegi că pe mine m-au dat afară de la Teatrul Armatei? Ţi se pare normal ca lumea să ştie asta şi ţi se pare firesc să stau acasă, nu? Dar despre cariera mea, despre cine am fost, despre cine sunt, despre ce fac cu via ţa mea, nu te interesează? Adică cum, ţi se pare normal ca eu să renunţ la teat ru pentru zece mii de lei? E vorba de demnitatea mea. E vorba de trecutul me u. Se poate aşa ceva, să mototoleşti un om ca pe o hârtie şi să-l arunci la guno i?

Şi n-a trecut multă vreme şi am primit un telefon să mă prezint la Direcţi a Superioară Politică a Armatei. Acolo m-a primit un tovarăş colonel, care m-a i nvitat să iau loc. În faţa lui, pe birou, se afla un dosar, probabil dosarul meu, c are conţinea ''greşelile'' mele.

- Tovarăşă, dumneata ce ai de spus de cele petrecute la teatru? Şi de atit udinea dumitale?

- Tovarăşe colonel, eu nu am nimic de spus. Nu înţeleg ce vreţi de la min

e.

- Uite, există nişte declaraţii la dosarul dumitale, scrise de nişte tovarăşi serioşi, nişte adevăraţi membri de partid, apropo dumneata eşti membră de partid?

- Nu, tovarăşe, nu sunt membră de partid.

- De ce nu eşti membră de partid?

- Nu sunt. Bărbatul meu este membru de partid, e secretar de partid, e decorat, e comunist, eu îl ajut.

Cred că faptul că nu eram membră de partid m-a salvat într-un fel. Am mai fost chemată de câteva ori, dar fără un rezultat concret. Fapt este că s-a creat o situaţie atât de ridicolă încât colonelul Nicolae a cerut ca eu să fiu mutată în alt teatru. Am fost, bineînţeles, de acord.

Unde să mă duc? La Teatrul de operetă era director Sandu Eliad. Am jucat un timp pe scena acestui teatru dar, la un moment dat, s-a ivit prilejul de a face un schimb cu Migri Avram Nicolau, care juca pe scena Teatrului Tineretului, un teatru înfiinţat nu cu mult înainte, în spatele Poştei, în localul fostei *Alhambra*, al cărui director Constantin Sincu, era foarte bucuros să mă primească. El avea în repertoriu o piesă de Oscar Wilde şi cum mă văzuse pe mine în *Evantaiul lady-ei Windermer,* mi-a propus un rol în piesa lui Wilde. Teatrul Tineretului avea la înfiinţare o trupă de actori tineri şi foarte simpatici - era acolo nevasta lui Camil Petrescu, Ghighi Marian, Aurelia Sorescu, era Florin Vasiliu, Nicolae Motoc. Florin era soţul Catincăi Ralea, aşa că repetiţiile aveau loc în casa ei. Regizorul spectacolului era Nicolae Massim însă nouă, actori în căutarea unui stil modern de joc, ni se părea că el avea concepţii învechite. Aşa că, nu de puţine ori în timpul repetiţiilor, am propus noi soluţii, mai moderne, de joc. Şi aşa am interpretat-o pe Lady Breknell în *Ce bine e să fii onest.* În epoca asta mergeam deseori în casa lui Camil Petrescu. Îl întâlneam acolo pe pianistul Mândru Katz (Ghighi era amorezată de el), pe acad. Rosetti. Copiii mei

creşteau împreună cu copiii lui Ghighi, eu eram bună prietenă cu ea. În 1969, când eu am plecat în Israel, în timp ce ea se afla cu un turneu la mare, copiii ei au plecat într-o excursie în Europa, din care nu s-au mai întors. Amândoi trăiesc astăzi în America.

Eram, în timpul acela, plină de energie şi foarte dornică să apar pe scen ă, fie că era vorba de teatru sau de orice gen de spectacol muzical. Prietenul m eu, Harry Brauner, mă tot încuraja să cânt muzica populară. Mă chema pe la el, la Institutul de Folclor, cu ani în urmă, înainte de a fi fost închis, şi cântam împr eună cu colaboratoarele lui melodii culese în diferite regiuni ale ţării. Mi se spu nea că am ureche bună şi că pot interpreta cu autenticitate cântecele populare. De aceea nu m-am lăsat mult rugată când mi s-a oferit ocazia, în 1953, să apa r alături de Ionel Budişteanu (atunci prim violonist) în câteva concerte la Festiv alul Internaţional al Tineretului. Şi în felul ăsta am intrat în programul Festivalu lui şi am cântat melodii populare, cu orchestra Budişteanu, pe toate estradele d in Bucureşti, alături de Maria Lătăreţu şi de Ioana Radu.

Acesta este momentul în care aş vrea să vorbesc puţin despre copiii mei. La 10 august 1954, am născut-o pe Rozalia. Era o fetiţă rozalie, şi cu fire mici de aur pe cap. În timpul naşterii (n-a fost o naştere uşoară), mi-am amintit de strămoşii mei - am vorbit tot timpul ruseşte de unde nu vorbisem de zeci de an i. Rozalia a fost de la naştere un copil excepţional, de o blândeţe, de un caracte r cu totul special. Astăzi este o persoană pentru care am un mare respect şi o mare admiraţie. E măritată cu un bărbat minunat, alături de care trăieşte în Pir inei, în Franţa.

Cu ROZALIA acasă la ea in Pirinei

Au făcut o societate de producţie ''L'atelier du film'' şi călătoresc în toată lume a, realizând filme documentare (au filmat în China, la Sankt-Petersburg, în Isra el de câteva ori,

au filmat la Betlehem, au filmat mult viaţa arabilor din Israel, în fine, au lucrat foarte mult în regiunea asta şi bineînţeles, în Franţa).

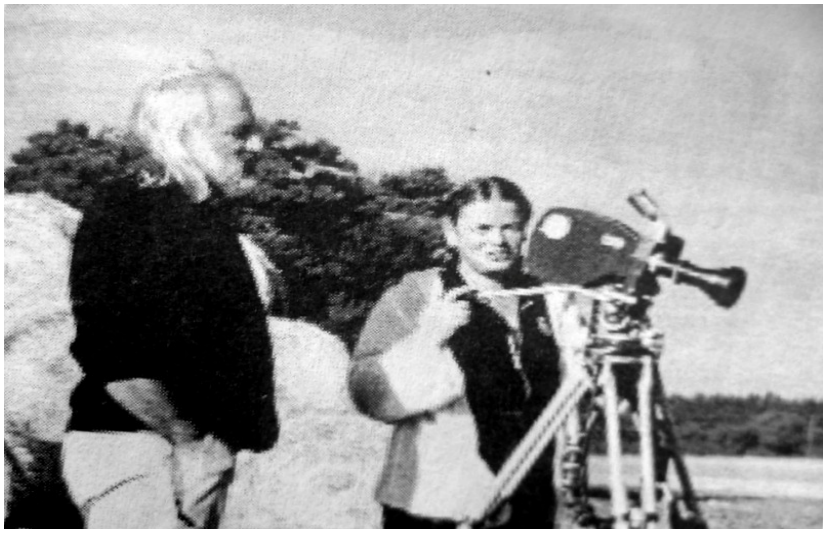

Rozalia şi soţul ei, JOSÉ CASTAN

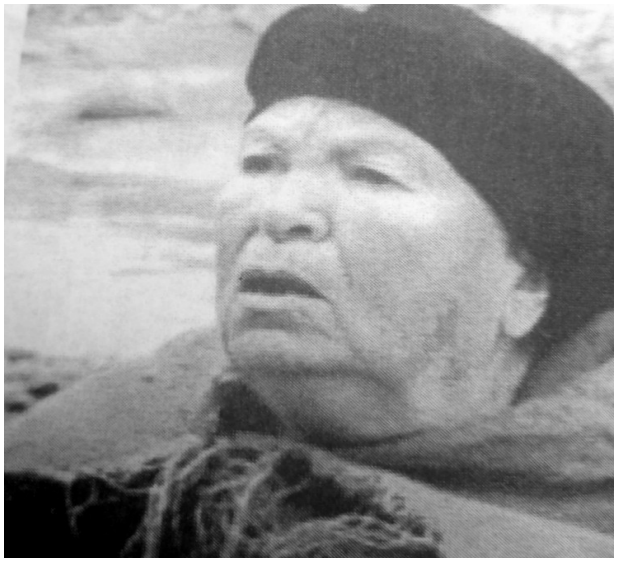

Interpretând un personaj,
în filmul lui José Castan,
"BERNADETTE".

Interpretând un personaj,
în filmul lui José Castan,
"LAURENTINE".

Interpretând rolul unei bunici,
în filmul lui José Castan,
"LA TRAVERSÉ D'UN AUTRE MONDE".

Sunt nişte oameni foarte harnici. Nu sunt bogaţi, dar sunt foarte instruiţi, foart e cultivaţi. Sunt mândră de ei. Rozalia mi-a dat multă satisfacţie în meseria me a, cerea să o iau cu mine în turnee. Şi, în felul acesta, am plecat împreună cu e a în turnee de două săptămâni, cum erau pe vremuri - am vizitat diverse oraş e, a dormit cu mine tren, în cuşetele acelea primitoare cu care erau dotate vag oanele de turneu. Rozalia şi Matei erau foarte apropiaţi de preocupările mele te atrale. Matei cânta toate operetele în care apăream (pe vremea când jucam la Operetă), are o ureche muzicală formidabilă. În schimb Tudor nu putea să mă vadă niciodată pe scenă. El venea la toate premierele şi stătea în hol. I se făce a rău dacă mă vedea pe scenă. Acelaşi lucru mi s-a întâmplat cu el şi în Israel.

La un moment dat s-a organizat la ''ulpanul''[2] pe care l-am urmat, un spectacol de sfârşit de curs, un fel de spectacol propagandistic, unde interpretam rolul Leilei Khaled[3] care-i înjura pe evrei şi îi lauda pe arabi. Purtam o perucă neagră şi debitam tot felul de gugumănii. Venise şi Tudor să asiste, şi deodată îl văd că ţâşneşte pe uşă de frică să nu-l ajungă din urmă vocea mea. Avea o dârzenie în el, de parcă i se lua ceva din averea lui, din drepturile lui, când eu eram preocupată de teatru. O reacţie curioasă la acest băiat al meu, de altfel inteligent şi fermecător în societate, curtat de toate fetele, dar care nu suporta să mă vadă pe scenă.

---

[2]. *Ulpan* - în ebraică cursuri de limbă pentu noii-veniţi în Israel.
[3]. *Leila Khaled* - luptătoare extremistă palestiniană, membră a Frontului de Eliberare a Palestinei condus de George Habash; a fost prima femeie care a deturnat un avion El-Al, în 1969, condiţionând eliberarea ostaticilor de punerea în libertate a unui grup de prizonieri politici palestinieni.

Să ne întoarcem însă la Teatrul Tineretului. După piesa lui Oscar Wilde am jucat în *Jurnalul Annei Frank*. Piesa se jucase cu mult succes la Teatrul Evreiesc, cu Lia König în rolul principal. Era absolut extraordinară, cred că a fost cea mai bună interpretă a Annei Frank. Noi am jucat-o în româneşte, cu Liliana Ţicău în rolul Annei. Rolul mamei Annei Frank era jucat de Eugenia Zaharia, iar în rolul tatălui apărea un actor pe care îl văzusem cu ani în urma purtând cămaşă verde. Eu jucam o burgheză olandeză, mama unui băiat interpretat de Felix Caroly*''4''*. La un moment dat, era în spectacol o scenă în care toată lumea cânta un cântec evreiesc de revoltă. Eu, ca evreică, aveam toate motivele să pun mai mult suflet în acest cântec. Şi în sală se aflau mulţi spectatori evrei pe vremea aceea. Mi se părea că un fluid special trece de la mine spre ei. Mi se părea mie sau era într-adevăr o realitate? Fapt este că m-am simţit foarte bine, foarte ''acasă'' în spectacolul acesta. Întotdeauna am avut o legătură foarte puternică cu publicul. Se cheamă ''trecere de rampă''. Sunt actori care joacă roluri de mare importanţă, iar textul pe care îl rostesc are profunzimi filozofice. Dacă omul n-are însă ''trecere de rampă'', textul se pierde. A existat întotdeauna un fel de fluid între mine şi public. În timpul războiului, când apăream la templu şi citeam scrisorile lui Sheine Shendl şi Menahem Mendl, toată lumea îmi sorbea cuvintele, simţeam cum ele se răspândesc printre spectatori.

Curând, în teatru au intervenit reorganizări. Teatrul Tineretului s-a desfiinţat şi în locul lui a luat fiinţă Teatrul de Comedie, de sub conducerea lui Radu Beligan. Majoritatea actorilor au fost repartizaţi la alte teatre. Eu am rămas la Teatrul de Comedie şi printre actorii care au fost aduşi de Beligan la noul teatru am avut bucuria să mă

''4''. *Felix Caroly* - actor de teatru şi de pantomimă. Emigrează în Israel în 197 0 şi se consacră literaturii.

reîntâlnesc cu prietena mea Ninetta Gusti. Beligan a adus un suflu nou acestui teatru, înconjurându-se de tineri, capabili să facă un teatru modern. Printre ei Mirodan Cosaşu, Mazilu ca dramaturgi, regizori tineri cum a fost Esrig*''5''*, care pe urmă a plecat în Germania. Printre primele spectacole jucate de către noul t eatru a fost şi piesa lui Radu Cosaşu *Mi se pare romantic*, în care jucam rolul u nei femei bizare, puţin cam nebună, avându-l ca partener pe Nicolae Gărdescu. A fost probabil ultimul spectacol pe care l-am jucat la Teatrul de Comedie. Fuse sem în relaţii bune cu Beligan, dar eu nu am privit cu ochi buni despărţirea lui de Ninetta Gusti aşa că, probabil, prezenţa mea în teatru nu îi era agreabilă. Şi atunci, într-o bună zi, m-am pomenit chemată la administraţie unde contabilul mi-a spus:

- Doamna Bogoslava, dumneavoastră aţi ieşit la pensie.

- Nu înţeleg, am spus. Ce înseamnă că am ieşit la pensie? Am cincizeci şi trei de ani.

- Păi da, dumneavoastră aveţi treizeci şi cinci de ani de teatru şi atunci le gea spune că puteţi ieşi la pensie.

- Bine dar de ce nu mi-a spus nimeni nimic? De ce nu m-a întrebat nimen i dacă doresc acest lucru?

- Domnul Beligan e plecat acum în străinătate şi astea sunt ordinele pe c are ni le-a dat în ceea ce vă priveşte.

Am primit această lovitură într-un moment foarte greu pentru mine - toc mai aflasem că idolul meu, marele meu amor, marea mea fericire, soţul meu, s e întâlnea cu o fată tânără, de care se simţea din ce în ce mai legat. Corabia se clătina.

''5''. *David Esrig* - important regizor de teatru afirmat în anii 60 pe scenele teat relor bucureştene '' Comedie'' şi ''Bulandra'' printre altele, cu spectacolele *Troil us şi Cresida* de Shakespeare, *Umbra* de Evgeni Şvartz şi *Nepotul lui Rameau* d e Denis Diderot.

''FLORILE ŞI-AU PUS CULORILE,
VIŢA S-A ÎNDRĂGIT CU ARŞIŢA''

Perahim ajunsese într-un moment de criză profesională. Formaţia lui artis tică suprarealistă intra din ce în ce mai mult în conflict cu cerinţele artei oficiale realist-socialiste. Reuşise să se afirme ca un mare desenator, în materie de pict ură însă rezultatele nu erau întotdeauna la nivelul aspiraţiilor sale. Comenzile s e împuţinau. Era din ce în ce mai nemulţumit. Acesta a fost momentul în care a apărut în viaţa lui o femeie cu 30 de ani mai tânără decât el, un om puternic, c apabil, cultivat, o fată care a studiat teoria artelor şi publica în presă cronici de artă plastică. Ea a fost trimisă să-şi facă studiile la Paris şi, având acolo succes, a reuşit să capete şi neutralizarea franceză. Intuind criza în care se afla Perahi m, şi-a propus - şi în cele din urmă a reuşit - să-l scoată din România, făcându -l să abandoneze totul, inclusiv familia. Această femeie este astăzi nevasta lui Perahim.

Atunci a intrat şi în casa noastră criza, îndoiala, tulburarea. Copiii, partea cea mai sensibilă a familiei, au început să resimtă tensiunea. Cel mai afectat în această perioadă a fost fiul meu Matei, care a avut un moment de depresie. Pr obabil că avea o constituţie mai sensibilă. Un psiholog pe care l-am consultat m-a convins că este vorba de o criză de adolescenţă.

Ei bine, în epoca asta am aflat că sunt scoasă la pensie şi că nu mai am n imic de făcut. Teatru nu exista, familia se clatina, marele meu amor era cu gân durile în altă parte şi probabil că se pregătea să plece. Matei, revenit puţin din criza pe care o parcurgea, nu vroia să urmeze nici o facultate şi începuse să se vadă cu cineva care venea din Israel şi care i-a deşteptat interesul pentru acea stă ţară. El a fost primul din familia noastră care s-a gândit să plece în Israel. E ra perioada lui '67, când Israelul a ieşit victorios dintr-un război pe care nu şi l-a dorit, şi asta îi dădea lui Matei un imbold şi mai mare să plece. Eu nu mă gân disem niciodată să ajung acolo. Dar copilul ăsta ciudat, care a trecut cu greu pr in şcoală, deşi era foarte inteligent, a intuit că Israelul poate să-i ofere o soluţi e de viaţă. Eram preocupată să salvez un Matei care nu-şi găsea locul, care nu ştia ce să facă cu el însuşi.

În timpul ăsta a venit la noi în vizită, un domn Brebu, din Israel, care ave a o agenţie de voiaj. Prin el, domnul Armand, un fost vecin al nostru de pe vre mea când locuiam în Piaţa Romană şi care fusese rameur pe Calea Victoriei, îi t rimisese vorbă lui Perahim că dacă vine în Israel îi face o expoziţie. Armand era rameur la Tel Aviv şi avea o dexteritate fantastică să copieze operele celebre al e marilor pictori. Sigur că o asemenea expoziţie era tentantă, dar cele mai mul

te din lucrările lui Perahim se aflau încă la Paris, unde un român fugit din ţară îi deschisese o expoziţie al cărei vernisaj ar fi trebuit să aibă loc chiar în ziua când a izbucnit revoluţia pariziană din '68. Bineînţeles că la expoziţie nu a venit nimeni. Din cauza evenimentelor nici nu se vânduse nimic. Aşa că lucrările au rămas blocate la Paris. Probabil că în acele zile, Perahim, fără ştiinţa mea, se vedea la Paris cu prietena lui cu care plănuia plecarea definitivă din România. Ea îi tot spunea că el este o pasăre, că un artist nu trebuie să aibă familie, că un artist nu trebuie

decât să zboare, să nu fie oprit din zbor şi Perahim, desigur, era foarte ispitit de o asemenea perspectivă. Avea cincizeci şi cinci de ani.

După revoluţia din Franţa, în luna septembrie, ne-am întors în România. Stătusem acolo trei luni de zile fără să ne putem mişca întrucât, în timpul revoluţiei, nu circula nici un fel de tren spre est. Când ne-am întors, am înţeles că nu mai aveam nici un fel de viitor în România. De jucat nu mai puteam să joc, casa mea nu mai era casă, familia nu mai era familie. Singurul lucru care îmi rămânea de făcut era să-mi salvez copiii, să-i scot din România. Şi am cerut paşaport la Ministerul de Interne, pretextând că trebuie să plec cu fata mea să fie consultată de un mare psiholog din Franţa. Spre norocul meu, am căpătat imediat paşaportul. Am vrut să plec din România pentru a-i da lui Perahim posibilitatea să se gândească, să hotărască, să vadă cum este fără familie, fără nevastă, cum este să fii despărţit de cineva cu care douăzeci şi cinci de ani, zi de zi şi ceas de ceas, ai fost împreună în gândire, în acţiune, cu un prieten pe care l-ai avut din copilărie.

Şi am plecat cu Rozalia. Îmi aduc aminte, era 31 decembrie 1969. Eram cu biletul de tren în buzunar, fusese o înzăpezire groaznică în România, nu mergea nici un tren în afară de trenul international care pleca la miezul nopţii. Era noaptea de revelion. Ne-am aşezat la masă cu toţi copiii, am mâncat, aveam şi nişte musafiri de-ai copiilor, era acolo şi un băiat care îi făcea curte Rozaliei, care avea paisprezece ani. Eram înduioşată, era aproape o domnişoară şi parcă îi părea rău că se desparte de curtezanul ăsta al ei. Şi ne-am dus la gară cu mare greutate şi am plecat la Paris pentru trei zile, cu trei ouă, cu o pâine şi cu 100 de dolari. Mi-aduc aminte că mă urcasem deja în vagonul de dormit şi stăteam la geam, luându-mi rămas bun de la cei care ne conduceau - Perahim, cei doi băieţi, Tudor şi Matei

- când trenul s-a pus în mişcare. Eram ca o piatră, nu gândeam la nimic, capul meu era gol. Am înţeles atunci că eu în ţara asta nu mai vin. Niciodată. Ceea c e s-a şi întâmplat.

Şi stând aşa la geam şi luându-ne rămas bun, am văzut alături de noi doi domni. Am intrat în vorbă. Erau doi ingineri care plecau la Paris cu o slujbă, un angajament. Şi aveau două valize foarte grele, pline cu conserve, pentru că ba nii li s-au dat prea puţini şi trebuiau să stea o lună. Aveau o diurnă cu care nu se puteau întreţine şi-şi luaseră numai conserve, ca să aibă ce mânca. Prima n oastră oprire a fost la Viena, unde trebuia să aşteptăm cinci ore. Şi atunci ne-a m dat jos şi Rozalia a luat primul contact cu Occidentul. Era feeric, era Anul No u, 1 ianuarie. Şi Viena era luminată ca în poveşti, era superbă, şi noi am pornit să ne plimbăm ca să ne încălzim. Aveam un răgaz de cinci ore. Măcar două ore să ne plimbăm, să vadă şi Rozalia cum arată un oraş occidental în sărbătoare. Şi Rozalia s-a uitat, erau magazine cu haine, magazine cu alimente. Nu, pe ea au interesat-o numai bijuteriile. O fetiţă modestă, pură, care nici azi nu se folo seşte de nici un fel de ornament, primul lucru care i-a luat atunci ochii au fost diamantele. Probabil strălucirea lor, în ambianţa acelei Viene feerice, o fascina.

Am ajuns la Paris la 1 ianuarie. Nu... mai târziu... la trei sau patru ianuari e şi am tras la hotelul la care stătusem şi altădată când fusesem cu soţul meu. O dată ajunşi acolo, cu toate emoţiile astea, pe Rozalia, au apucat-o nişte cram pe teribile. Plecasem cu ea la teatru, căpătasem de la cineva nişte bilete şi vroi am să o duc la un spectacol în limba franceză, să vadă că poate înţelege limba pe care o ştia de la lecţiile luate acasă cu o profesoară. Dar pe ea o durea burt a. Avea nişte crampe groaznice. În Place de la Republique, unde era teatrul, a m intrat într-un bistro şi am cerut un Fernet, ştiam eu că e o băutură bună pen tru stomac

atunci când ţi-e rău. Ce au văzut clienţii bistroului? A intrat o femeie cu o fetiţă blondă, cu părul lung, şi a cerut un Fernet. Când i s-a adus Fernet-ul, i l-a dat f etiţei. Oamenii s-au uitat la mine - ''Ce mamă! Ce mamă depravată, îi dă fetiţei să bea Fernet!'', şi-or fi spus ei. Într-adevăr Rozalia a băut Fernet-ul, pentru pri ma dată în viaţa ei şi bineînţeles că i-au încetat durerile, eu ştiam că e un leac foarte bun.

Plecasem de acasă cu ideea, acceptată de Perahim, să mă duc la Galeria unde rămăseseră tablourile cu câteva luni înainte, să le scot şi să le duc în Isra el la expoziţia pe care o aranjase Armand, deschisă la o galerie pe Şderot Yeru shalaym nr. 119, unde erau două doamne, întâmplător rusoaice, care erau în P alestina de şaizeci de ani. Aveam cu mine un desen făcut de Victor Brauner pe care trebuia să-l vând, şi cu banii ăştia să plătesc vaporul şi transportul tablour ilor, care trebuiau împachetate şi expediate la Marsilia, pentru a fi îmbarcate pe un vapor cu destinaţia Haifa. Cum în Franţa erau destui români, printr-o legătu

ră am găsit pe unul care avea o agenţie de voiaj şi care mi-a aranjat să mă îm barc pe un vapor israelian, se numea *Melodet*, şi să nu plătesc decât jumătate din preţul biletului, iar în schimbul celeilalte jumătăţi, să cânt pe vapor tot dru mul. Şi aşa, am plecat spre Israel.

Pe vaporul "MELODET",
în drum spre Israel, 1969.

Pe vapor am găsit şi ofiţeri din România, care vorbeau româneşte, dar er a o ambiantă internaţională superbă. Eram mirată că diferiţi artişti care apărea u în spectacolele de divertisment de pe vapor se numeau Rivca, se numeau Itzi k, eu ştiam că astea sunt nişte nume de ruşine în România, eram uluită de ce se petrece, de libertatea asta. La Haifa am ajuns după 8 zile. Văzusem de pe v apor Marea Mediterană, grădini cu portocali, un oraş înflorit. Mi-au revenit în m inte cuvintele Regelui Solomon din *Cantarea Cantărilor*: ''Florile şi-au pus culori le, viţa s-a îndrăgit cu arşiţa''. Mi-au revenit brusc în memorie povestirile din

Biblie, pe care le ştiusem, iar acum, sub emoţia păşirii pe pământul Ţării Sfint e, ele mă năpădiseră de undeva, din trecutul meu.

La Ierusalim, la Zidul Plângerii,
cu Rozalia şi Ofelia Ştral.

Am sosit la Haifa în ziua de 16 februarie 1969. În port mă aştepta domnu l Armand, căruia îi telefonasem din Paris şi-i spusesem că sosesc. Venise cu ne vasta lui şi cu o vecină, prietenă. Ne-au primit şi ne-au transportat mai întâi pe noi, apoi lăzile cu tablouri, pe care a trebuit să le scot din cală şi să le depozite z undeva în port. Ne-au cazat la un hotel în Tel Aviv, pe Hayarkon. Pe drumul d e la Haifa la Tel Aviv, au început să-mi povestească de cutare, şi cutare, şi cuta re, pe nici unul nu cunoşteam, cine s-a îmbogăţit, cine s-a căsătorit, cine are c opii, cine a venit de la Auschwitz, tot felul de întâmplări despre nişte oameni de spre care habar n-aveam. Mă şoca libertatea cu care vorbeau, spuneau orice, e u care veneam dintr-o tară comunistă, unde fiecare cuvânt era bine cântărit şi unde trebuia să fii atent ce vorbeşti, şi - mai ales - cui.

Hotelul era pe malul mării. Era cald, era 16 februarie, dar parcă eram în mijlocul lui iunie. În mare se făcea baie, pe plaja hotelului era animaţie, o cu to tul altă atmosferă decât la Paris, de unde plecasem şi lăsasem în urmă o vreme rece, întunecată, cu brumă. Aveam impresia că ajunsesem într-o ţară de basm, cu mult soare, cu multă căldură. Aveam la mine 250 de dolari, care îmi rămăse seră după ce vândusem desenul şi după ce făcusem transportul tablourilor în v ederea montării expoziţiei de la Tel Aviv. Dar aveam şi o carte pe care mi-o dăd use cineva la Paris, cu rugămintea de a o preda unui cunoscut din Tel Aviv. Un ziarist. Din hotel i-am dat un telefon şi i-am spus că am venit şi i-am adus cart ea. El a fost foarte bucuros să se întâlnească cu mine, ştia cine sunt, era un zia rist de la *Viaţa Noastră*, pe nume Leonard Sufrin. M-am întâlnit cu el în holul h otelului, am băut o cafea şi i-am dat cartea.

La Ierusalim (prima din dreapta),
alături de Victoriţa şi Leonard Sufrin,
Teşu Solomovici (în spate) şi Irina Popovici.

Eram deja de două-trei zile la hotelul acesta, când domnul Armand, aflând într-o zi că ziaristul cu care mă întâlnisem vrea să-mi ia un interviu, pentru a face publică sosirea unei cunoscute actriţe din România, s-a supărat. Atunci am luat eu contact prima oară cu micul război interior dintre romanii din Israel. Nu mi-am închipuit că aşa ceva se poate întâmpla. Aveam să aflu, ulterior, că acest ziarist era certat cu un alt ziarist din aceeaşi redacţie, care, întâmplător, era prieten cu domnul Armand. Şi atunci domnul Armand, supărat pe mine, mi-a spus:

- Dacă dumneata te vezi cu acest ziarist, atunci eu mă spăl pe mâini de expoziţia lui Perahim şi nu mă interesează nici să scot tablourile, nici să fac expoziţia, nici să fac reclamă, nimic. Şi nici hotelul nu-l mai plătesc din ziua asta, iar dumneata ai să te descurci cum ştii.

Mergeam pe stradă şi descopeream Tel Aviv-ul. Pe pereţi, în vitrine erau nişte desene minunate, nişte semne ciudate, ştiam că e limba ebraică, dar era ceva imposibil de citit. Şi m-am adresat noii mele cunoştinţe, ziaristul, în noaptea când am rămas fără hotel.

- Dă-mi, te rog, un ajutor.

Şi atunci el m-a luat acasă, la nevasta lui şi - ceea ce nu pot uita - în prima noapte de singurătate, am dormit în pat cu nevasta lui şi cu fata mea, iar el pe un pat în salon. De atunci ei mi-au devenit cei mai buni prieteni (el, ziaristul, minunatul om, din păcate, e deja mort de mai mulţi ani). Din ziua aceea, el

a început să alerge cu mine să-mi caute un apartament în care să stau. Aveam cei 250 de dolari, era tot ce aveam şi mă întrebam cum am să mă descurc num ai cu atât, cât însemna asta, cât se plăteşte. Tot el m-a dus la Galeria despre c are îmi vorbise Armand şi a parlamentat cu cele două doamne, aranjând că ex poziţia să aibă loc după ce vor vedea tablourile. Dar ele trebuiau scoase. Şi tot acest nou prieten al meu s-a suit cu

mine într-un taxi şi ne-am dus la Haifa. Am găsit o parte din tablouri ude. Dar Dumnezeu era alturi de noi - oameni fără limbă, fără putere, fără bani - şi ne-a ajutat să scoatem tablourile. Am găsit şi o casă în Tel Aviv unde să locuim, pe o stradă dosnică, Gheula, lângă Shuk Hacarmel. Între timp, s-a organizat şi o p rimire la *Viaţa Noastră*, unde m-au sărbătorit cu toată cinstea. Împreună cu pri etenul meu ziarist, am compus o telegramă oficială, pe care i-am trimis-o lui P erahim, la Bucureşti, anunţându-l că expoziţia se deschide la data cutare, la Tel Aviv, la Galeria X şi că este invitat să vină la vernisaj.

Şi Perahim a sosit în Israel, foarte bucuros că i-au organizat expoziţia. Er a preocupat numai de expoziţie şi, bineînţeles, n-am apucat să discutăm nimic despre plecarea mea din România şi despre viaţa noastră în continuare. Expozi ţia a avut un mare succes. Au venit la vernisaj pictori israelieni importanţi, prin tre ei Jean David, pictorul Rubin, primul ambasador israelian în România, toată Ambasada Română din Tel Aviv acordându-i astfel onoarea cuvenită, ca unuia d intre cei mai importanţi pictori romani. Succesul expoziţiei a avut urmări. I s-a propus să rămână în Israel, să viziteze nişte fabrici de ceramică, pentru că Pera him lucrase în România şi ceramică. El se tot îndoia, nu era hotărât. Îl simţeam frământat. Asistam la acest zbucium fără să intervin. Nici nu puteam, eram şi mândră, şi nici nu puteam depăşi decepţia pe care mi-o provocase. Situaţia ac easta s-a prelungit timp de o lună. În acest răstimp, el cerceta, stătea de vorb ă cu multă lume care venea la expoziţie. Într-o bună dimineaţă, îmi spusese că pleacă cu trenul la Ierusalim, unde un pictor care are o galerie i-a propus să de schidă o expoziţie numai de desene, şi că revine seara. A ieşit pe uşă cu gentuţ a lui mică, şi a plecat. Eu am rămas cu o presimţire, aveam inima foarte grea. Ziua s-a scurs. Rozalia era plecată la un chibuţ, unde

o înscrisesem la nişte cursuri de ebraică şi unde se familiariza şi cu viaţa de ac olo. Mă plimbam singură pe străzi, căutând şi negăsind parcă ceva.

A doua zi dimineaţa, poştaşul mi-a adus o telegramă de la Paris: ''Am fost nevoit să plec, n-am avut încotro. Urmează scrisoare''. Am rămas uluită. Simţeam nevoia să ies. Am tras uşa după mine, părăsind camera închiriată in care nu mă simţeam încă acasă (iar în aceste momente mai puţin ca oricând), am luat-o de-a lungul plajei, şi apoi am intrat în mare... Gândurile îmi fugeau. Şi deodată m-am gândit: ''Ce o să fie cu fata mea, Rozalia, când se va întoarce de la chibuţ? Pe cine o să găsească ea acasă?''. Şi atunci, ca într-o străfulgerare, m-am hotărât: până aici a fost viaţa mea. De acum înainte va fi viaţa altcuiva.

''POCNIND DIN BICI PE LÂNGĂ BOI''

În 1969, s-a publicat în presa de limbă română din Israel un mare interviu cu mine. Aşa au aflat mulţi români şi ruşi ca sunt venită în Israel şi au început să mă caute. Un chibuţnic rus, de pildă, m-a luat ''in braţe'' şi m-a recomandat la Teatrul *Cameri*, făcându-mi cunoştinţă cu Hanna Meron[1]. Tot atunci Ion Atanasiu-Atlas[2], mi-a propus să joc într-un spectacol în care să reiau cupletele mele de la *Baraşeum* cu Jeny Şmilovici. Ocazia cea mare s-a ivit însă atunci când mi s-a oferit să joc un rol în limba ebraică, de fapt un monolog, care dura douăzeci de minute, şi în care interpretam o femeie evreică. Apăream pe scena de la *Tzavta*[3], într-un monolog de Brecht: o femeie care vorbea la telefon, luându-şi rămas bun, de la colegi, de la prieteni - era nevasta unui profesor universitar care rămânea la Berlin, iar ea era nevoită să părăsească oraşul, fiind evreică. La spectacolul acesta m-a prezentat Bursteyn*''4''* care, foarte drăguţ şi cu inima deschisă, m-a recomandat publicului cu multă generozitate. Sala era arhiplină, cabina mea era plină de flori. Limba ebraică folosită în text nu era ''ivrit kala'', era o limbă intelectuală, iar eu îmi traduceam fiecare

---

[1]. *Hanna Meron* - cunoscută actriţă israeliană.
[2]. *Ion Atanasiu-Atlas* - actor şi scriitor, stabilit în Israel din 1963.
[3]. *Tzavta* - numele unei săli de teatru din centrul Tel-Aviv-ului, care găzduieşte spectacolele ocazionale.
''4'' Mike Bursteyn - actor israelian afirmat pe scenele de pe Broadway.

cuvânt în limba română pentru a putea înţelege bine textul. Acesta este calvarul pe care trebuie să-l parcurgă un actor care începe să joace într-o altă limbă. Sigur, mi-a fost foarte greu şi cel care m-a ajutat a fost regizorul Radu Miron''*6*'', căruia îi mulţumesc şi acum, după atâţia ani. În personajul pe care îl interpretam dădeam expresie durerii că plecam de acasă, dintre lucrurile mele, din viaţ

a mea, ceea ce, într-un fel, era adevărat - am vorbit despre asta în aceste pagi ni - şi în ceea ce mă privea pe mine personal.

Al doilea spectacol în care am apărut în Israel s-a desfăşurat la *Hechal H atarbut*''*7*''. Aici am răspuns invitaţiei lui Atlas de a interpreta câteva numere d e la *Baraşeum*. Sala era plină până la refuz şi publicul entuziast. Au mai apărut alături de mine Aric Lavi şi Yafa Yarkoni*''8''*, care m-au susţinut şi m-au felicita t. E adevărat că pe urmă am aflat că ei au fost plătiţi desigur, la plafonul lor de mari artişti, iar mie mi s-a dat o sumă despre care mi s-a spus că este o bătaie de joc. Incitată de prieteni -''neprieteni'', am făcut greşeala pe care o fac mulţi ''nou-veniţi'', spunând că nu intru în actul al doilea dacă nu mi se plăteşte o an umită sumă. O prostie pe care o regret şi azi. Deşi aflată la maturitate, eram in fapt o începătoare pe scena ebraică.

În ciuda succesului, m-am gândit că e mai bine, totuşi, să mă întorc acas ă. Matei era în România, casa era casă, Tudor tot acolo, vroiam să mă întorc ac asă. Când eram gata să plec, venit la mine Nathan Cogan''*9*'' şi mi-a spus:

- Dragă Agnia, s-a ivit o ocazie pe care nu trebuie să o scapi: la Teatrul *C ameri* a venit un regizor de la New

---

''5''. În limba ebraică - ''ebraica uşoară'', termen folosit pentru a desemna limb a pe care o vorbesc noii veniţi în Israel.
''6''. *Radu Miron* - regizor de teatru şi dramaturg; din 1969 în Israel.
''7''. *Hechal Hatarbut* - cea mai mare şi mai impunătoare sală de spectacole din Tel-Aviv.
''8''. *Aric Lavi şi Yaffa Yarkoni* - cunoscuţi cântăreţi israelieni.
''9''. *Nathan Cogan* - actor israelian de origine română.

York, Hy Kallus, şi pune în scenă o piesă americană. Este un rol de contesă în p iesa asta, şi cum noi nu prea avem actriţe care să joace astfel de roluri, cred c ă ar fi bine să vii să dai o probă.

Deşi eram pe picior de plecare şi cu gândul la copiii pe care-i lăsasem la Bucureşti, am acceptat. Şi iată, aşa am jucat într-o piesă care avea în ebraică un nume complicat, pe care nu l-am înţeles niciodată*''10''*. Dar eu jucam come die. Şi într-adevăr am jucat o contesă nebună, care spunea nişte lucruri de car e publicul râdea în hohote şi eu nu înţelegeam deloc ce se întâmplă. De ce râde au? Spectacolul a avut un asemenea succes încât, lucru rar în Israel, s-a jucat un an întreg. Am jucat, deci în această piesă alături de o mare actriţă Rahel Ma rcus, nevasta scriitorului Nathan Alterman. Mai jucau actuala nevastă a lui Sas hi Kesher care debuta atunci (Yona Elian) şi fratele lui Nathan Cogan care era u n mare actor, Avraam Ben Iosef (la puţină vreme după aceea a murit). Cu aces t spectacol am bătut drumurile Israelului în toate direcţiile, am fost în mai toat

e chibuţurile. Succesul spectacolului m-a făcut să cred că voi avea un viitor în a cest teatru. Am hotărât să nu mai plec, să rămân aici. Dar într-o zi, când m-am dus la direcţia teatrului, m-am întâlnit acolo cu Hanna Meron. Ea s-a uitat cu m ultă simpatie la mine şi m-a întrebat de unde vin. Când i-am spus că vin din Ro mânia, a strâmbat din nas, nu i-a plăcut. Uite aşa se decide destinul profesiona l al unui om!

Încotro s-o apuc? Rozalia îşi dădea, în acel timp, bacalaureatul. Nu-i era uşor. Era tânără şi frumoasă, băieţii o curtau, dar era marcată de dispariţia tată lui ei din viaţa noastră. Eram o famile destrămată, fiecare în alt colţ al lumii. Mi -am adunat toate puterile pentru a o stimula să-şi ia bacalaureatul. Era foarte apropiat de noi atunci doctorul

---

10. ''Nu poţi să o iei cu tine'' [*You can't take it with you*] de George Kaufman şi Moss Hart, prezentată în premieră la Teatrul *Cameri*, la 30 decembrie 1971.

Gury Fodor. Era medic anestezist, un om de mare cultură, bun prieten cu Tudo r. A făcut războiul de Yom Kippur ca medic şi a fost foarte impresionat de toată suferinţa omenească ce i-a fost dat să o cunoască acolo. S-a întors din război c u deliruri, vorbea despre viaţă şi despre moarte, despre cultură şi despre trecu t. Pe Rozalia o fascina. Dar el vroia să plece la Londra. Era un ardelean fermecă tor, ştia foarte bine ungureşte, de fapt toate limbile, şi maghiara şi engleza şi fr anceza, numai ebraica nu se lipea de el. Şi deci, a hotărât să plece la Londra. R ozalia a terminat bacalaureatul şi ne-am gândit şi noi să plecăm. Unde? La Pari s.

La Paris chiria era foarte scumpă şi noi aveam puţini bani, aşa că ne-am decis să plecăm în Belgia, făceam două ore până la Bruxelles. Contam acolo pe Svetlana Marosin, o veche prietenă pe care o ajutasem, cândva, în România să se însănătoşească după o tuberculoză păcătoasă. Ea îmi spusese să vin la ea c a o să mă ajute să-mi găsesc o casă şi de acolo voi putea să merg la Paris cân d vreau. Dincolo de toate loviturile pe care le-am primit de-a lungul vieţii, un n oroc constant am avut totuşi. Au existat în jurul meu prieteni adevăraţi care, la momentul necesar, mi-au dat o mână de ajutor. Printre ei - Svetlana Marosin.

Am locuit la început în casa unui coşar care vorbea flamanda, dar tot tim pul spunea că, de fapt, ea nu este, cu adevărat, o limbă. Aici venea deseori Sv etlana împreună cu alţi prieteni. Aşa am cunoscut-o, într-o zi, pe Galia Lupan, o femei extraordinară, care avea trei copii. Emigrase din Chişinău, împreună cu soţul ei, Nicolae Lupan şi cu copiii.

Domnul Lupan fusese directorul Radiodifuziunii moldovene şi ei fuseseră expulzaţi din Basarabia. Svetlana îi adoptase şi garantase pentru ei. Şi aşa, fa milia Lupan se instalase în Belgia, unde ruşii duceau o viaţă culturală foarte bo

gată cu cenacluri, tipărituri, cluburi culturale. Li s-a

dat un apartament, nu s-au dat înapoi de la tot felul de munci necalificate, apoi au intrat la o fabrică de sticlă şi, încet, încet, şi-au construit o viaţă demnă. Vic tor, unul din băieţi, cam de vârsta Rozaliei, este astăzi editor, a lucrat câţiva ani la *Le Figaro*, vorbeşte perfect limba franceză şi a scris, nu de mult, chiar o cart e care se cheamă *Le désarroi*. În prima zi după ''revoluţia'' din România a fost t rimisul ziarului *Le Figaro* la Bucureşti, a avut o discuţie cu Iliescu şi a scris un r eportaj în care susţinea că n-a fost vorba, în fapt, de nici o revoluţie. Erau o fa milie foarte ciudată: tatăl era un foarte bun patriot român, lupta pentru alipirea Basarabiei la patria-mumă, el fiind rus. Victor s-a împrietenit cu diverşi scriitori moderni americani, a urmat Şcoala de Regie din Belgia şi a căpătat o bursă pe ntru regie, în America. S-a însurat cu o belgiană, o actriţă foarte interesantă, şi au plecat la New York, unde ea a născut un copil şi a scris o carte despre cum s e cresc pruncii şi cum trebuie îngrijiţi. După care s-au întors la Paris. Victor Lup an, ca şi Galia, au rămas cei mai buni prieteni ai mei. Victor este azi director la una din marile edituri din Paris.

O altă bună prietenă din această epocă a fost *Ana Simon*. Pe vremuri, în Bucureşti, fusese prietenă cu fiul meu Tudor. Studiase spaniola şi ar fi putut fi o bună profesoară. Dar, la un moment dat, ea a plecat din România şi a ajuns în Elveţia. Tot căutând de lucru acolo, s-a împrietenit cu un grup de tinere evreic e, care au adoptat-o. Într-o seară, ducându-se la o cafenea unde se adunau st udenţii să mai ''şueteze'', s-a apropiat de ea un domn care stătea la o altă mas ă. Era domnul François Simon, fiul actorului Michel Simon, el însuşi regizor şi a ctor. Asta era pe la ora cinci după-amiază, când oamenii îşi luau cafeaua în Elve ţia, nu-i aşa? Au început să vorbească, fetele la un moment dat au plecat, şi ea a rămas de vorbă cu François Simon. A vorbit cu el toată noaptea, şi dimineaţ a, când el

s-a uitat la ceas, era ora nouă. A luat-o de mână, s-a dus cu ea la primărie şi s -au căsătorit în aceeaşi zi. Astfel, Ana a devenit Ana Simon. În seara aceleiaşi z ile mi-a dat un telefon şi mi-a spus:

- Cum am intrat în casa lui François Simon, proaspăt căsătorită cu el, pri mul lucru pe care l-am văzut în biblioteca lui a fost o carte despre Ierusalim, *J ÉRUSALÈME* scrie mare pe copertă, pe care ţi-o trimit pentru că ăsta e un sem

n că nu trebuie să mă despart de tine, mai ales acum, când ai devenit israelian
ă.

Nu a trecut mult timp şi m-am revăzut cu Ana, în apartamentul ei elveţia
n. Foarte repede m-am împrietenit şi cu François Simon, un om prietenos şi fo
arte cald. Era o atmosferă foarte plăcută în casa lor. Moştenind o mare avere d
e la tatăl lui, François s-a hotărât să facă film. Discuţiile mele cu el se învârtea
u întotdeauna în jurul a doua subiecte care îl interesau: teatrul idiş şi muzica fo
lclorică românească (era un mare admirator al Mariei Tănase, avea toate discur
ile ei). Văzuse cândva, în tinereţe, spectacole în limba idiş.

Era foarte interesat să mă audă povestind despre Sternberg, despre Altm
an, despre rolurile pe care le-am interpretat în idiş, despre Gina Zlataia, aceast
ă minunată actriţă venită din Polonia - eu o cunoscusem prin 1935, la *Teatrul
Nou* şi m-am revăzut cu ea mai târziu, în Israel, unde nu cred că a mai reuşit s
ă apară pe scenă. Îl interesa tot. I-am vorbit mult despre Şternberg, un regizor
minunat dar şi un mare poet idiş. A fost recunoscut ca atare în Uniunea Sovieti
că (era foarte mândru de asta) unde, pe timpul lui Stalin, fusese deportat în Si
beria. Când i s-a dat drumul din lagăr, a plecat pe jos, din sat în sat, până a re
uşit să ajungă în Basarabia unde s-a şi stabilit. După război, la o aniversare a T
eatrului Idiş, la care a fost invitat, m-am întâlnit cu el la Bucureşti, la restauran
tul *Continental*,

unde am depănat amintiri de altădată: cum a alergat el cu o mătură după mine
când aveam cincisprezece ani, vrând să mă altoiască pentru că nu ştiu ce răsp
uns obraznic pe care i l-am dat, sau câte zile negre îi făcusem cu accentul meu
în idiş.

Îi povesteam toate aceste lucruri lui François Simon, îi cântam din când î
n când şi, într-o zi, i-a venit ideea de a face un film despre o cântăreaţă, o poet
ă beţivă care a murit din propria ei ţigară. A luat foc şi a murit arsă în pat. Şi A
na Simon, talentată poetă şi ea, vroia să facă un film dedicat acestei cântăreţe.
Şi au făcut. Eu jucam în filmul acesta o florăreasă şi o aveam ca parteneră pe I
ngrid Carven, care era atunci nevasta regizorului german de film Fassbinder.

În rolul unei florărese,
alături de actriţa Irina Carven,
într-un film realizat de ANA SIMON
(prima din stânga, dând indicaţii
înainte de filmare).

În rolul unei florărese,
alături de actriţa Irina Carven,
într-un film realizat de ANA SIMON .

Interpretam în film un cântec care se chema *Pocnind din bici pe lângă boi* (Poc nind din bici pe lângă boi/ În zori de zi el a trecut cu plugul pe la noi). Cântecul i-a plăcut la nebunie lui François Simon şi l-a folosit pe tot parcursul filmului, c a un leit-motiv. După filmări, mă lua cu el acasă şi-i cântam toate cântecele idi ş pe care le ştiam şi toate melodiile româneşti pe care mi le aduceam aminte d e la concertele din 1953, de la Festivalul Tineretului. Era în această casă, a soţil or Simon, o atmosferă încărcată de nostalgie şi muzică. Din păcate, François S

imon era foarte bolnav şi nu peste mulţi ani avea să moară, lăsând-o pe Ana si ngură.

AMERICA... AH, AMERICA!

Din când în când, mă întorceam în Israel. Soseam singură şi, în general, mă ocupam de probleme administrative. Achitam plăţile, luam pensia. Obişnuia m să mă văd cu domnul Itzhac Bareket, un actor venit din România, care ocup a atunci o funcţie sindicală, era secretarul Uniunii Artiştilor Israelieni. El era buc uros să se întâlnească cu mine şi să stăm de vorbă. Într-o zi, îmi dă telefon şi î mi spune:

- Doamna Bogoslava, am o mare problemă, printre prietenele dumitale, r omâncele, poate ştii pe cineva care să o ajute pe mama mea. A fost operată de inimă şi acum e la spital. Aş vrea să găsesc pe cineva să o ajute, să vină în fiec are zi la ea. Dar să ştie româneşte.

- A, zic, dacă e aşa, vin eu.

- Vai doamna Bogoslava, dar cum aşa ceva?

- Dacă există o cale legală să plătiţi pe cineva care să o ajute pe mama d umitale, cu mare plăcere. Eu am nevoie de bani şi am nevoie de lucru.

Şi aşa, m-am dus la doamna Bareket să o ajut. Primeam pentru asta trei mii şi ceva de lire pe lună. Aveam, astfel, un venit lunar sigur, cu care mă ajuta m. Doamna Bareket avea o soră, nu tocmai normală, şi le ajutam pe amândou ă să-di ducă existenţa. Cucoanele erau, de altfel, foarte drăguţe. Cu doamna B areket mergeam în piaţă şi cumpăram două găini, cinci kilograme de cartofi, do uă de

ceapă, un pepene şi eu le căram. Aveam putere şi le căram. Asta a durat vreo şase luni. Când a venit iarna, nu aveau în casă nimic de încălzit, ele se îmbrăca u mai gros şi le era bine, dar mie mi-era firg. Nu eram obişnuită cu frigul. Şi at unci, am inventat spălatul rufelor. Puneam pe primus un ceainic; când fierbea a pa, o turnam într-un lighean, puneam acolo ciorapii şi chiloţii şi flanelele şi spăl am rufele doamnelor şi aşa mă încălzeam. Domnul Bareket venea în fiecare zi s-o vadă pe mama lui şi mai stăteam de vorbă. Sora doamnei Bareket dormea pe o scândură şi se învelea cu un fulgarin negru de cauciuc. Mie mi s-a făcut m ilă de ea. Şi-atunci, am luat de acasă o plapumă de puf şi i-am adus-o. Ea s-a uitat la plapumă, a spus mulţumesc, dar a doua zi dimineaţă, când am venit, pl apuma era pe jos, împachetată frumos, şi ea dormea mai departe pe scândura aceea. Asta a fost aventura mea cu doamna Bareket.

Într-o bună zi, primesc un telefon de la Ana Simon, care mă cheamă să v in imediat în Elveţia pentru că se toarnă un film unde este nevoie de o actriţă c

are să vorbească cu accent unguresc. Da, eu puteam vorbi franceză cu accent ardelenesc. Deci, am venit la domna Bareket şi i-am spus:

- Doamnă Bareket, îmi pare foarte rău, dar eu o să trebuiască să plec.
- Unde? zice.
- Păi, e vorba să mă duc să fac un film.
- Cum un film? Te duci să vezi un film?
- Nu, mă duc să joc într-un film, în Elveţia.
- Dumneata, în Elveţia, într-un film? Vezi-ţi de treabă. Stai frumos şi cum inte. Întâi, că am nevoie de dumneata şi pe urmă, câştigi şi dumneata un ban.
- Da, zic, dar dacă mă duc să fac filmul câştig mai mulţi bani.

- Ei lasă, ce-ţi trebuie mai mulţi bani. Ce, nu-ţi ajunge? Uite, vorbesc cu f iul meu să-ţi mai dea ceva.

Domna Bareket era foarte mirată că eu mă duc să fac un film. În cele din urmă, am convins-o şi am plecat în Elveţia. La aeroport m-au aşteptat François şi Ana, care m-au luat la ei acasă. Şi aşa m-am pomenit, în plină iarnă, în Elveţia, într-un superb apartament cu tot felul de obiecte ultramoderne. Ei plecau în China, François era foarte bolnav şi vroiau să încerce tratamentul unor medici chinezi. Au plecat şi mi-au lăsat mie apartamentul. Filmul despre care îmi vorbise Ana era un film poliţist, în care jucau mulţi actori elveţieni. O actriţă care fusese angajată înaintea mea trebuia să vorbească cu accent românesc, iar eu, actriţă românca, trebuia să spun câteva vorbe în maghiară şi în rest să vorbesc franceză cu accent unguresc. Multe nu am înţeles eu din acest film, dar a fost o vacanţă plăcută şi, pe deasupra, mai câştigam şi ceva bani. Găseam la filmări tot felul de lucruri cu care să mă amuz[1].

Nici nu s-au terminat bine filmările, că primesc un telefon de la Paris, de la agenta mea, care îmi vorbeşte de un film cu subiect evreiesc. Filmul era realizat de un regizor olandez, pe nume Wuh şi în el apărea şi Jacques Perrin, azi un actor foarte cunoscut, dar atunci era pe la jumătatea carierei. Eu trebuia să interpretez rolul unei femei evreice. Am plecat la Paris ca să văd despre ce e vorba. Regizorul m-a acceptat imediat în distribuţia filmului, dar mi-a spus că e vorba de un rol care presupune o singură zi de filmare, şi asta abia peste o lună. Cum nu puteam să rămân o lună la Paris, am semnat contractul şi i-am spus că plec acasă, în Israel, şi mă întorc la data

---

[1]. În serialul de spionaj *''Guerre en pays neutre''* [Război în ţări neutre], coproducţie franco-elveţiană în 6 episoade, realizat în 1981, a interpretat rolul Doamnei Kohler.

fixată. Era septembrie. Deci, în jurul datei de cincisprezece octombrie, am reve nit la Paris.

Filmul se chema *Pantalonii lui Hitler* şi partenerul meu în scena pe care o filmam era un mare actor care a jucat în *Casablanca* (Marcel Dalio) şi care veni se special din America pentru filmul ăsta. Scena mea a fost filmată în Rue de R osier. Noi doi eram o pereche, un croitor şi cu nevasta lui, care locuiau chiar pe acea stradă, în cartierul evreiesc, alături de restaurantul Goldenberg. În ziua fil mării a avut loc ''atentatul din Rue de Rosier''[2]. A fost o învălmăşeală cumplită, o mare nebunie, toată lumea alerga şi noi la fel. Dar secvenţa se filmase şi noi, partenerul meu şi cu mine, eram liberi. De ce nu plecasem? Cine ştie, poate că destinul vroia să ne arate că moartea ne-a mai dat un răgaz. Partenerul meu a vea ceva nostim în el. Era evreu, ne-am împrietenit şi mi-a povestit că era băia tul unui imbălsămator de cadavre. Locuiau peste Sena, în cartierul evreiesc. Pe vremea aceea, evreilor le era interzis să vină prin părţile astea. Întâmplarea a f ăcut ca tatăl sau să fie, totuşi, chemat de familia unui mort, tocmai pe străduţa asta. Prietenul meu avea atunci cinci ani. Tatăl nu avea cu cine să-l lase, aşa că l-a luat cu el. După ce şi-a făcut treaba - a îmbălsămat cadavrul, l-a tuns, la fa rdat, l-a spălat - era noaptea târziu şi nu avea rost să mai treacă Sena ca să m eargă acasă. Şi atunci, a culcat copilul în coşciug. Spre dimineaţă, l-a sculat, l- a băgat pe mort înapoi şi a plecat cu copilul acasă. Asta era povestea lui.

Timpul trecea, nu aveam nici o perspectivă mai precisă, aşa că m-am gâ ndit că trebuie să fac ceva care să-mi aducă bani. Cum aveam nişte lucrări şi o serie de obiecte de ceramică făcute de Perahim, m-am gândit să plec în Americ a şi să încerc să le vând. Nu mi-era plăcut, dar nu aveam altă posibilitate. În ac el timp, mă duceam deseori la

---

[2]. Referinţă la atacul terorist asupra unui restaurant evreiesc din Rue de Rosier.

Londra să o vizitez pe Rozalia.

La Londra, pe Tamisa, cu Victoriţa Sufrin.

Nu ştiu nici azi dacă interesul Rozaliei pentru arta filmului sau fascinaţia pe car e o exercita asupra ei prietenul nostru Gyuri Fodor, stabilit acolo, o hotărâse să plece la Londra. Fapt este că Gyuri Fodor mi-a spus că mă recomandă unor pri eteni de-ai lui, medici la New York, care îl admiră pe Perahim şi ar putea să-mi cumpere lucrările. Zis şi făcut. Am strâns tot ce aveam, am băgat totul în două lăzi, am obţinut o viză de şedere în Statele Unite de şase săptămâni şi am plec at.

Am sosit la Washington, unde mă aştepta Nicki Popescu, un prieten al lui Tudor, care plecase cu o bursă de studii - fără a se mai întoarce - şi care ajunse se cercetător la Institutul de Oncologie de la Bethesda. Când a auzit că vine m ama lui Tudor, a spus ''Foarte bine, eu o aştept să vină să stea la mine''. El era unul din copiii care au crescut în casa noastră. Am sosit la Washington la 20 Fe bruarie. Era o căldură îngrozitoare. Eram îmbrăcată cu blană, cu căciulă, cu cio rapi de lână şi era atât de cald încât, imediat după ce am coborât din avion, am început, încetul cu încetul, să scot de pe mine toate hainele, până când am ră mas într-o rochiţă de vară. Era atât de cald, că m-aş fi aruncat în primul lac, da că l-aş fi găsit. Nicki s-a bucurat tare mult s-o reîntâlnească pe mama prietenul ui său. Mama lui murise şi el era foarte sensibil la legăturile de familie. Amintin du-şi de vremurile când venea la noi în casă, la Bucureşti, unde toţi copiii erau primiţi cu căldură, a fost foarte emoţionat de reîntâlnire. Mi-a lăsat garsoniera î n care locuia şi s-a mutat la ''franţuzoaica'' lui, care pe urmă i-a şi devenit soţi e.

Prin Nicki Popescu m-am revăzut şi cu alţi români stabiliţi la Washington. Printre ei, Aurel Cornea, care fusese inginer de sunet la Casa de Discuri din Bu cureşti şi se afla acolo cu soţia lui, poeta Aurora Cornu, fosta soţie a lui Marin P reda. Ei s-au bucurat foarte mult să mă revadă

în apartamentul lor din Washington. Mi-au propus chiar să rămân la ei să locuie sc, dar eu mă simţeam foarte bine în garsoniera lui Nicki Popescu. Ne-am amin tit de vremurile când ne vedeam la Bucureşti, am depănat amintiri, am vorbit mult de mama lui Aurel, care trăia la Timişoara. Cornea era foarte frumos (nu degeaba l-a luat Aurora Cornu, care nu era mai prejos, fiind şi ea o femeie sup erbă), avea un metru nouăzeci înălţime, era elegant, generos, vesel, nu se dăd ea înapoi de la băutură. Mai târziu, avea să fie, fără să vrea, eroul unei întâmpl ări dramatice relatate de fiul meu, Tudor, într-o carte publicată la Paris. Aurel C ornea venea din Franţa, unde locuia, împreună cu o echipă de filmare a Televizi unii Franceze. Fiind trimişi să filmeze undeva, într-o tară arabă, a fost răpit împ reună cu toată echipa. Au fost ţinuţi ostateci timp de opt luni de zile. Tudor, car e ţinea mult la Aurel, deşi între ei era o diferenţă de cincisprezece ani, l-a aşte ptat la reîntoarcerea la Paris şi, impresionat de tot calvarul prin care trecuse pri etenul lui, a publicat o carte despre el.

După ce m-am plimbat cu prietenii mei prin Washington, mi-am luat răm as bun de la ei şi am pornit-o cu trenul spre New York.

La New York, acompaniată la pian de NINA CASSIAN .

La New York, am tras la o prietenă a lui Miriam, soţia lui Tudor, care m-a primit cu multă dragoste. Nadia, aşa o chema, era o fiinţă foarte delicată, o isr aeliană frumoasă, înaltă, minunată. Era căsătorită şi avea doi băieţi, plecaseră cu toţii din Israel să facă bani. Soţul ei fusese recomandat unui agricultor care

avea un depozit de banane. Acesta avea nevoie de un întreprinzător care să pl aseze bananele pe piaţă imediat ce soseau în port. Omul trebuia să fie foarte vi oi, foarte tânăr şi mai ales, aşa cum cer americanii, să fie şi un om frumos. Cur ios. Dacă erai frumos, în America acelor ani, postul era pe jumătate al tău. Şi a cest soţ al Nadiei era un bărbat de doi metri, o

splendoare de bărbat, tânăr, blond, făcuse armata în Israel, avea douăzeci şi o pt de ani şi reuşise să obţină această slujbă. Mergea tot timpul cu telefonul la e l, iar când soseau bananele trebuia să fugă imediat în port să le recepţioneze. Era într-o tensiune permanentă. Şi, în felul acesta, a început să câştige din ce î n ce mai bine. Astăzi este un mare milionar iar Nadia, biata Nadia, am aflat du pă aceea, s-a prăpădit de mult de inimă.

Revenind însă la povestirea mea, trebuie să spun că atunci, în momentel e acelea, Nadia a fost pentru mine o apariţie binefăcătoare. A fost atât de caldă şi de bună cu mine. La sfatul ei, m-am urcat într-un taxi şi am plecat la vamă s ă scot lăzile. Acolo, am întâlnit, bineînţeles, un evreu, care văzându-mă în halu l în care eram şi ştiind că vin din Israel, mi-a spus: ''Nu plăteşti nimic, poţi să i ei lăzile şi să te duci acasă cu ele''. Ceea ce am şi făcut. Am venit înapoi la prie tena noastră, am desfăcut lăzile şi m-am sfătuit cu ea ce să fac. În primul rân d, aveam numerele de telefon ale medicilor care erau interesaţi să cumpere luc rările lui Perahim. Erau atât desene şi guaşe cât şi obiecte de ceramică. Printre ele erau nişte guaşe superbe, care reprezentau o serie de litere ebraice, fiecare literă reprezenta un alt subiect, *alef*-unul, *bet*-altul, *ghimel*-altul, nişte guaşe fo arte frumoase de aproape un metru, viu colorate. Totul era bine şi frumos, dar nu aveam unde să le expun. Trebuia să fac o expoziţie. Unde? Cum?

Aveam în buzunar 220 de dolari, cu care sosisem în America. Poate ceva mai puţin, cheltuisem între timp cu taxiurile. Am plecat pe Fifth Avenue, m-am uitat la hotelurile alea mari, frumoase, la intrările lor maiestuoase, cu portar. M i-am luat inima în dinţi, am intrat într-un hotel şi am întrebat cât costă un apar tament pentru douăzeci şi patru de ore. Portarul s-a uitat la mine cam ciudat, d ar mi-a spus, 140 de dolari. Am băgat mâna în buzunar, am

scos 140 de dolari, era sâmbătă, şi am plătit suita de sâmbătă noaptea până d uminică noaptea. O zi. Rămăsesem cu vreo 45 de dolari. Ţineam mâna strânsă pe banii ce mi-au rămas în buzunar şi am pornit-o înapoi acasă, la prietena noa

stră, căreia i-am povestit despre ce e vorba şi cum am de gând să fac. Ea s-a mirat, dar m-a încurajat şi m-a ajutat. Apariţia ei în viaţa mea, atunci, a fost o adevărată minune.

Ne-am urcat în maşina ei, mare cum sunt toate automobilele americane, am luat lăzile, am intrat în suită - o odaie de dormit, o baie şi un fel de salon i mens. M-am uitat să văd unde pot face acroşajul. Cu ajutorul prietenei mele, a m găsit soluţia optimă de expunere. Când au venit musafirii a doua zi, la 11 di mineaţa, totul era aranjat. Printre invitaţi erau şi medicii ''cu zestre'', aşa se ch emau, doctorii Zestre, cinci la număr care avuseseră la Bucureşti sanatoriul de pe strada Batiştei, unde îl născusem pe Tudor. Au fost foarte impresionaţi când m-au revăzut. Unul dintre medici era dr. Barbălată, îşi păstrase acelaşi profil de copil de pe vremea când îl cunoscusem la Bucureşti. Soţia lui, care era sora lui Comissiona[3], dirijorul, şi ea o bună muziciană şi prietenă cu Constantin Silvestr i''*4*''. Bref, până după prânz, am vândut lucrări şi obiecte în valoare de cinci mii de dolari. Unul singur dintre ei mi-a spus că trebuie să se mai gândească, puse se ochii pe o guaşă, şi m-a rugat să-l păsuiesc până a doua zi. I-am dat adresa mea şi numărul meu de telefon şi au plecat. Nadia s-a dus şi ea, veneau copiii de la şcoală, iar eu am rămas singură în acea suită. Am ieşit pe terasă, vis-à-vi s era Central Park. Mi se părea că sunt o regină.

---

[3]. *Sergiu Comissiona* (1931-2005) - dirijor de renume internaţional originar din România.

''*4*''. *Constantin Silvestri* (1913-1969) - dirijor, compozitor şi pianist român cu o bogată activitate dirijorală internaţională. În 1956 s-a stabilit în Occident.

Mă gândeam că mă voi întoarce acasă, în Israel, că voi plăti chiria pe doi ani cel puţin, că voi pleca la Paris, unde, cine mă aştepta? Mă aştepta Matei, în tr-un apartament de două camere, pe care îl închiriasem cu câteva luni înainte. Acolo îl însurasem pe Matei cu Catherine Leroy, o fată minunată, ca un înger, bl ondă şi cu ochi albaştri. Se cunoscuseră la o fabrică de tricotaje unde au lucrat împreună. Catherine se îndrăgostise de el. Într-o zi Matei a adus-o acasă şi mi-a spus: ''Mamă, mă însor cu ea''. Am chemat-o pe Rozalia să vină de la Londra, să organizăm nunta. Rozalia a făcut mâncare românească, tocană, fasole făcăl uită, diferite salate.

Împreună cu Rozalia

Cu Tudor nu prea eram în relaţii bune. I-am anunţat pe toţi prietenii mei din Be lgia, pe cei din Berlin. Au venit toţi. Patruzeci de oameni în cele două cămăruţ e. Matei Sturza era cel mai bun prieten al lui Tudor, era cât un taur; pe cât era Matei al meu de mic şi slăbuţ pe atât era Matei Sturza de voinic. Au venit, au mâncat, au băut, eu eram fericită, văzându-i pe toţi prietenii adunaţi laolaltă. Mi-au lipsit numai cei din familie - Tudor, Miriam, fetiţele lor, mama lui Miriam. Matei împreună cu Mihai Sturza băuseră cam mult şi la un moment dat s-au fă cut nevăzuţi. I-am găsit, mai târziu, în camera lui Matei. Osteniţi, căzuseră într -un somn adânc. Catherine era o fată atât de înţelegătoare şi de dulce, atât de drăguţă încât a făcut haz de treaba asta. Aşa a fost nunta lui Matei.

După baia de entuziasm în care mă aflam la sfârşitul aşa-zisei expoziţii d e la hotelul Maurice din New York, de pe Fifth Avenue, după perspectiva minun ată pe care o avusesem de pe balconul suitei mele asupra lui Central Park şi as upra blocurilor şi asupra oamenilor văzuţi de sus, într-o necontenită forfotă, în timp ce eu... eu eram o regină, m-am întors acasă la Nadia. Aici am primit un t elefon de la medicul care ceruse un răgaz de gândire şi

care mă ruga să vin la el, dacă pot, cu lucrarea. Mi-a propus să vină să mă ia el cu maşina dar i-am spus că nu e nevoie, pot să vin şi singură, voi nimeri, er am foarte mândră că mă pot descurca în New York. Şi, pe seară, am plecat să-i duc lucrările pe care le ceruse. Era o seară plăcută, era misterios, era tăcere. Ş i când am ajuns, peste două ore, la el, l-am găsit îngrijorat:

- Dar unde ai fost? Ce ai luat, cu ce ai venit?

I-am răspuns că am mers cât am mers cu un taxi până în cartier şi de ac olo m-am rătăcit, dar mi-a plăcut foarte mult aşa că am umblat pe jos.

- Bine, dar e unsprezece seara, dumneata nu ştii că e periculos?

- Da de unde, unde e periculos? i-am răspuns eu atotştiutoare. E un oraş

liber.

- Vai de mine, doamnă Bogoslava, se poate să spui aşa ceva?

- Păi ce să spun, uite-mă.

Am intrat într-o casă absolut românească, cu covoare din Oltenia, cu laviţ e, cu ştergare, cu o bibliotecă - Eminescu, Creangă, Coşbuc, Caragiale, mi le-a arătat pe toate cu mare mândrie. Era, şi rămăsese şi în America, un român-ro mân. Şi îi era un dor nespus de România. Auzind de Perahim, un nume ce apar ţinea lumii româneşti, vroia să aibă şi o lucrare de-a lui în această casă foarte r omânească, de pe malul Atlanticului. Mi-a dat 800 de dolari.

Era un om mai în vârstă, cu păr cărunt, trist. Mi-a vorbit de România, mi-a făcut cafea ''pe româneşte'' şi pe urmă m-a condus cu maşina lui acasă. Şi aş a s-a încheiat prima mea aventură americană. Am mai fost de două ori în Amer ica, dar nu în calitate de ''comersant'', ci de bunică.

CU BELMONDO CA PARTENER

De la New York am plecat direct la Tel Aviv. Aşa aveam biletul. Mă ducea m la casa mea, din Yaffo Dalet, pe care o închiriasem. Am aflat, cu această oca zie, că puteam să cumpăr acest acest apartament. Zis şi făcut. Simţeam că vro iam să trăiesc aici, în Israel aşa că am făcut tot posibilul să cumpăr apartament ul, să am şi eu ceva care să fie al meu după atâtea peregrinări. Am depus banii la bancă, am lăsat casa goală, şi am plecat la Paris. Erau acolo toţi copiii mei.

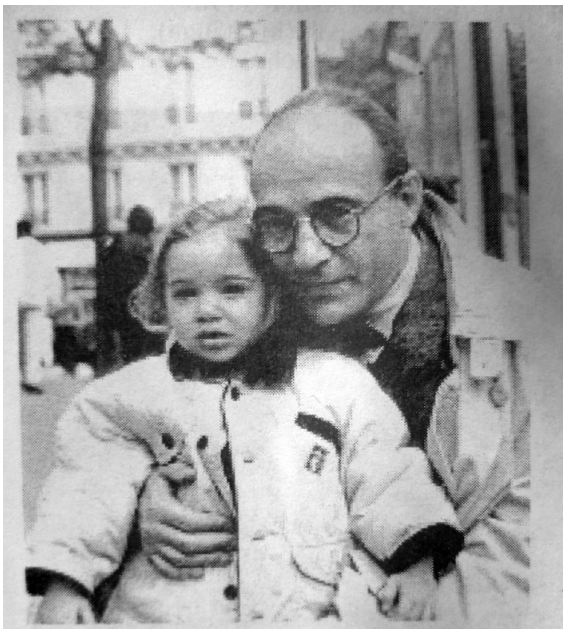

MATEI cu fiica lui Sara

Pe Matei îl lăsasem însurat, într-un apartament pe care îl închiriasem. De unde să ştiu că Matei, ah copiii mei!, neavând cu ce să plătească chiria, închiria se - la rândul lui - camera mea unui prieten care îl ajutase să poată plăti chiria

apartamentului. Ce să-i spun lui Matei? I-am zis să-mi ia lucrurile şi să mă lase la un hotel din arondismentul 12. Un hotel sărăcăcios, pe care îl ştiam, cu cam ere micuţe, cu toaleta pe culoar. De la bucuria pe care mi-o pricinuise cumpăra rea casei din Israel, nimerisem aici, în atmosfera sordidă a unui hotel mizer. N-aş putea spune că aveam inima uşoară. Dar ce aveam altceva de făcut?

Cu Tudor relaţiile erau cam reci. Nu fusese nici la nunta lui Matei. Totuşi v roiam să ştiu ce face. Aşa că mi-am luat inima în dinţi şi l-am sunat. Mi-a răspu ns soacra

lui care mi-a spus că Tudor are gălbinare şi că este supus unui regim alimentar foarte strict. Mi-am călcat pe inimă, ce vreţi sunt totuşi o *idişe mame*, şi am pl ecat spre el.

Pe drum, mi-a revenit în minte povestea căsătoriei lui. Nu ştiusem că s-a căsătorit. Miriam, cu care trăia încă din Israel şi care îl iubea, a focut tot posibil ul, atunci când a rămas însărcinată, să legalizeze legătura cu Tudor. Numai că n u a prea găsit la Paris, unde se dusese după el, un rabin dispus să-i căsătoreas că. Până la urma însă, după multe insistenţe, a găsit unul, Guggenheim îl chem a mi se pare, care a acceptat să oficieze căsătoria lor. Şi uite aşa, am primit e u, la Tel Aviv, o invitaţie la o nuntă care, de fapt, avusese loc. Tudor mă înştiinţ a că se căsătorise cu Miriam.

Dar acum, proaspăt descinsă la Paris, Miriam s-a bucurat foarte mult să mă vadă. Pe Tudor l-am găsit slăbit, era spre sfârşitul bolii, dar mama lui Miria m îl îngrijea cu multă dragoste. Tot de la Miriam am aflat că Tudor suferea că e ra certat cu mine şi că, de la o zi la alta, Rozalia trebuia să sosească de la Lond ra. Miriam o invitase să locuiască la ei. Eu i-am povestit aventurile mele în Ame rica şi s-a îngrozit când a aflat că trebuie să mă mut la un hotel mizer din aron dismentul 12. ''Trebuie neapărat să-ţi caut o garsonieră, am să vorbesc cu port arul blocului nostru'', mi-a spus ea imediat.

Eram mai liniştită acum. Îl văzusem pe Tudor, m-am bucurat că am văzut fetiţele.

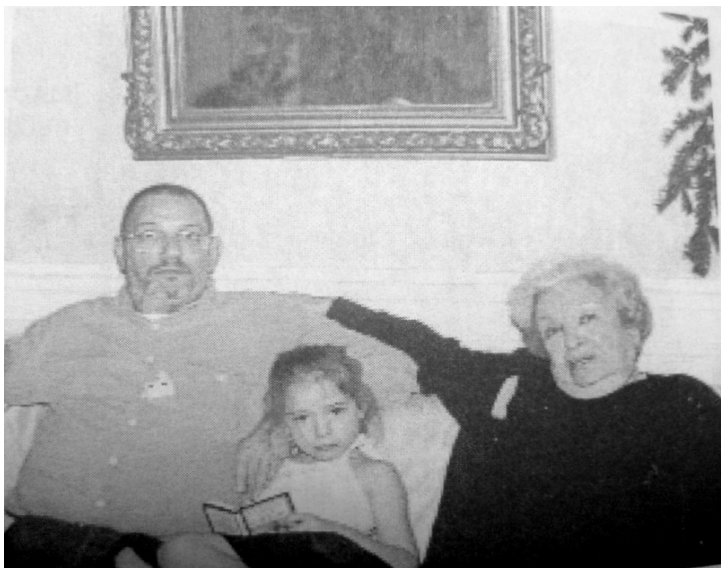

De Crăciun, la Paris, 1995.
Cu TUDOR şi Sara, fiica lui Matei.

Mi-a făcut bine să-i văd în aceste zile, când eram atât de izolată, de tristă. În s fârşit, în două zile, Miriam mi-a găsit o garsonieră chiar în blocului lor, la etajul şaisprezece. Era foarte nostim că de la fereastra mea se vedea ceasul de la Gar e de Lyon. Era un ceas mare, cu străluciri aurii. Când răsărea soarele aveam în casă mii de scântei.

Era foarte vesel în garsoniera mea de la Paris, în acele zile ale lui 1982. M-am întâlnit atunci cu Ina Don

care trecea prin Paris, cu soţul ei, Nicu Naumescu, în drum spre America[1]. Toat ă lumea pleca undeva. Am revăzut-o pe prietena mea, Ana Simon. Ne-am bucu rat mult, nu ne mai văzuserăm de multă vreme. L-am întâlnit la ea pe Bimbo C osma. Sub numele de Bimbo, îl cunoscusem cu mulţi ani în urmă pe cel care av ea să devină cunoscutul compozitor de muzică de film, Vladimir Cosma. Mă cun oştea de când era copil şi s-a bucurat grozav că m-a văzut. El era atunci în mar e vogă. Din vorbă în vorbă, i-a venit ideea să mă invite la vizionarea unui film pentru care scrisese muzica. Aveam să-l întâlnesc acolo şi pe tatăl lui, cu care f usesem colegă la *Baraşeum*. Şi m-am dus. După vizionare, Bimbo m-a luat de- o parte şi mi-a spus că Gérard Oury face un film a cărui acţiune se petrece în G ermania, pe vremea lui Hitler. Că în film era vorba despre o familie de evrei, o mamă, două fiice şi doi gineri, familie care este fugarită din loc în loc prin Ger mania şi că poate ar exista acolo un rol pentru mine. Vedeta filmului era Belmo ndo. ''Oh, zic eu, n-am nici o şansă''. El însă a insistat, spunându-mi că el mă r ecomandă şi că să nu am nici o grijă, să mă duc la doamna care face ''cast''-u

l...

Şi aşa am ajuns la doamna Kustler. Era o persoană puternică, o femeie c are fuma pipă şi avea un ton autoritar. M-am speriat când am văzut-o. Când a aflat că sunt din Israel, m-a întrebat dacă ştiu idiş. Atunci am început să-i turu i tot felul de cuvinte în idiş. Vroiam să fac impresie. Ea s-a înduioşat teribil şi a început să-mi povestească despre mama ei, că era o gospodină grozavă, că făc ea *ghefilte fiş*[2], că vineri aprindea lumânări, că punea un *coilici*[3] pe masă

---

[1]. Ina Don - actriţă şi Nicu Naumescu - fost campion al Românilor la tenis de m asă.
[2]. ''Ghefilte fiş'' - în idiş: peşte umpulut, mâncare tradiţională care se serveşte î n timpul sărbătorilor evreieşti.
[3]. ''Coilici'' - în idiş: pâine împletită tradiţională care se pune pe masă vineri se ara.

mă rog am aflat tot romanul vieţii doamnei Kustler. Mă ţinea tot timpul de mân ă şi îmi spunea că-i pare teribil de bine că sunt din Israel şi că vorbesc idiş. Pus e mâna pe telefon şi îl chemă pe regizor: ''Gérard vino încoace că ţi-am găsit in terpreta ideală pentru Rachele''. Nici nu trecuse jumătate de oră şi îşi face apar iţia regizorul, Gerard Oury. Un francez cu ochii albaştri şi foarte simpatic. M-a e xaminat cu interes din toate unghiurile posibile.

- Da, zice doamna Kustler, fără îndoială este ideală pentru Rachele.

- Şi vorbiţi idiş? întrebă el politicos.

Ca şi cum întrebarea nu îmi era mie adresată, tot madam Kustler i-a răsp uns:

- Cum să nu vorbească idiş?

Şi au început ei doi să vorbească un idiş de parcă nu erau în Franţa, ci pe ... Calea Văcăreşti. Mai târziu, în timpul filmărilor, Gérard Oury îmi aducea ami nte de Sică Alexandrescu, regizorul cu care lucrasem la începutul carierei mele la *Marna* şi la *Marconi*, unde apăream alături de Birlic. Ca şi Sică, şi Gérard Our y când vedea că acţiunea lâncezeşte găsea tot felul de gaguri care înviorau atm osfera scenei respective. Era atât de încântat că îl regiza pe Belmondo, încât îi sugera tot felul de poante menite tocmai să pună în evidenţă tragica comedie p e care o interpretam. Filmul se numea *L'As des as*.

Dar încă nu începusem filmările. Mi-au spus că trebuie să treacă vreo cin ci luni până când o să începem. Cinci luni? Dumnezeule mare, cum să stau eu î n Franţa atâta timp? Puteam cel puţin să mă duc acasă şi să îmi iau pensia, ca să am cu ce trăi. Şi m-am dus acasă. Am zis că dacă am noroc să nu mă uite şi la data la care stabilisem să înceapă filmarea mă vor chema, atunci o să am no

rocul să joc în filmul ăsta. Le-am povestit şi copiilor de această nouă perspectiv ă. Tudor a fost foarte mândru că eu o să joc

într-un film. Ca de obicei, el se va strecura în sală să mă vadă dar imediat o va lua la fugă. Acesta este Tudor. Nu suportă să mă vadă jucând.

Am mai rămas la Paris câteva zile. Venise, între timp, şi Rozalia. Venise c u un prieten pe care vroia să-l prezinte familiei. Jose Castan, căci despre el era vorba, şi-a luat un hotel în apropierea casei noastre. El era foarte amorezat de Rozalia şi avea, se pare, gânduri serioase cu ea. Rozalia lucra la diferite posturi de televiziune din provincie, la Lyon, la Reims, la Toulouse, la Bordeaux. Se cun oscuse cu Jose la un film pe care ea îl realizase în Africa iar ea urma să-l mont eze. Jose a invitat-o la el, la Peaux şi apoi la Hacienda (ferma în care locuia), i- a arătat toată gospodăria pe care o avea acolo. Rozaliei i-a plăcut, i s-a părut c ă Jose e un om serios şi aşa a venit să-i prezinte familia. Tudor, care se conside ră din totdeauna un fel de şef al clanului, i-a sugerat lui Jose că ar fi bine să se mute la Paris, să fie mai aproape de ei. Lui Jose nu i-a prea convenit această s oluţie şi seara a luat trenul şi a plecat acasă. Nu înainte însă de a-i spune Rozal iei ce gândeşte. Rozalia era foarte amărâtă. După masa de seară, pentru prima dată a urcat la mine, la garsoniera mea. Mi-a spus că ea îl iubeşte pe Jose, că este foarte necăjită de toată situaţia asta. Jose îi spusese că el nu se putea mu ta la Paris, ca ea trebuie să se gândească şi să aleagă. Şi mă întreabă Rozalia p e mine:

- Mama şi eu ce să fac?

Era pentru prima dată, de când eram în Occident, când mă întreba ce să facă. Am sfătuit-o să se ducă să-i explice lui Jose, deschis, ce simte şi ce gânde şte.

- Dacă vă iubiţi, i-am spus, vă faceţi viaţa împreună. Unde vreţi voi. Treb uie să-ţi faci viaţa ta.

Întâmplător - că aşa e viaţa - a primit un telefon a doua zi, să se prezinte la Bordeaux, pentru săptămâna următoare, să lucreze. L-a sunat pe Jose să o a ştepte, s-a

suit în tren şi a plecat la Bordeaux. După două zile, m-a chemat la telefon şi mi -a spus că Jose ar vrea foarte mult să stea de vorbă cu mine. Şi, în loc să plec l a Tel Aviv cum plănuisem, iată-mă la Bordeaux. Jose mă aştepta la gară, închir

iaseră două camere la un hotel. Şi am stat de vorbă cu Jose, în timp ce Rozalia lucra. Eram pentru prima oară în acest mic orăşel cu atmosferă tipic franţuzeas că, cu hoteluri mici, cu bistrouri, iar Jose îmi vorbea foarte înflăcărat de planuri le lui cu Rozalia. Eu i-am încurajat să facă cum vor ei. Am mai stat încă două zi le la Bordeaux, m-am reîntors la Paris, mi-am luat valiza şi am plecat la Tel Avi v. Aveam patru-cinci luni de aşteptat până la începutul filmărilor.

Am sosit acasă la Tel Aviv şi era aşa de bine, şi aşa de-al meu, casa, zidu rile albe, văruisem, cu ferestrele luminate, linişte la etajul şapte, nu-mi păsa d e nimic, plecam dimineaţa la mare, stăteam până la 12, veneam acasă, făceam o salată, după masă citeam, câteodată mă duceam la cinematograf, mă plimba m prin oraş, mă vedeam cu prietenii mei, îi invităm la mine şi aşa treceau lunil e şi vorbeam din când în când cu Rozalia la telefon. Rozalia se instalase la Jose şi luase în mână casa lui cu şaisprezece camere, pe care începuse să o pună la punct.

La Tel Aviv, timpul a trecut cu repeziciune. Aşa că a venit şi ziua când am luat din nou avionul să mă întorc la Paris pentru filmări. Aveam numai şaizeci şi cinci de ani, eu nu ştiam de fapt că am atâta, credeam că am, ştiu eu, vreo pat ruzeci dar aveam şaizeci şi cinci de ani. M-am dus direct la Gaumont, am semn at contractul, nu-mi venea a crede. Şi am plecat la München, în studiourile de aici se desfăşurau filmările. La München, m-a aşteptat agentul, m-a dus la un h otel mare, nu ştiu de câte stele, unde aveam o suită de mare lux. M-am prezen tat la administraţie, la Produktion Buro Bavaria. Acolo m-au îndrumat la secţia de costume unde trebuia să iau contact cu costumierii, care aveau

schiţele costumelor pe care trebuia să le port în timpul filmărilor. Director era u n anume domn Gyorg Kleineman un flăcău mare, cu o mustaţă aşa, ''in furculiţ ă'', cu care imediat am stabilit o relaţie foarte bună. Mi-a făcut multă plăcere. După ce mi-a luat măsurile, m-a invitat la masă, la club, la clubul tuturor lucrăt orilor de la Bavaria. După noi umblau vreo patru-cinci şoferi care ne conduceau pe fiecare la platoul unde filmam. Studioul era un oraş întreg, plin cu tot felul d e clădiri, cât despre organizare, ce să spun, totul era organizat ''nemţeşte'', pâ nă la cel mai mic amănunt. Pe culoarele Studioului, m-am întâlnit la un momen t dat cu regizorul Fassbinder, care turna unul din filmele sale într-un platou veci n cu cel în care filmam eu. Am întâlnit-o şi pe actriţa Hanna Shygulla. Ei se căs ătoriseră cu câtva timp în urmă (pentru mine era un mister căci ştiam că el est e homosexual). În fine, alte moravuri, alte mentalităţi, alte obiceiuri decât cele cu care eram eu obişnuită. Şi, dintr-o dată, o veste cutremurătoare: Fassbinde r, cel a cărui figură îmi rămăsese în minte, omul cu ticuri care fuma mult şi mer gea ţinându-se de mână cu proaspăta şi blânda lui soţie, ei bine, Fassbinder se sinucisese! O lună de zile Studiourile au fost în doliu. Pe Hanna am mai văzut-o la alte filmări, în acest oraş care era studioul Bavaria. Ne salutam, aşa, din mer s, şi gată.

La München, în primele zile, am vizitat oraşul. Într-o zi am ascultat *Euro pa Liberă*, ştiam că transmite de undeva de acolo, din München. Nu mică mi-a f ost mirarea să-l aud la radio pe Vlad Mugur. Am făcut imediat rost de adresa lui şi l-am vizitat. Aveam tocmai câteva zile libere, în care trebuia să aştept ajusta rea costumelor pe măsura mea. Vlad Mugur s-a bucurat să mă reîntâlnească. Î n România comunistă ne văzuserăm des, căci colaborase cu Perahim la câteva spectacole de mare succes. Plecase din România, rămăsese în străinătate, cum se spunea pe atunci,

împreună cu soţia lui, care fusese actriţă la Cluj şi acum era crainică la *Europa Liberă''4''.* Erau amândoi nişte oameni foarte drăguţi şi vizitele în casa lor erau foarte plăcute. Vlad punea în scenă la teatre din diferite oraşe germane, mă şi miram cum de poate monta spectacole în limba germană. Treptat, s-a stabilit î ntre noi o relaţie prietenească de mare căldură, ei se comportau de parcă erau copiii mei, eu le găteam uneori din ce ştiam eu, nevasta lui Vlad mai pregătea şi ea câte ceva, în special mâncăruri ungureşti pe care le ştia de acasă, de la Cl uj, eu i-am învăţat să facă ciorbe. Ne simţeam cu toţii bine în această atmosfer ă. Vlad se gândea în timpul acela să pună în scenă un Cehov *Salonul nr. 6* şi vr oia ca eu să joc în acest spectacol rolul unei femei mute care, din când în când, scotea nişte sunete de neînţeles. Rolul se potrivea şi cu situaţia mea căci nu pr ea ştiam nemţeşte. Şi am început noi să discutăm despre Cehov, cum eram obi şnuiţi în România, să ''desfacem'' textul, să facem asociaţii, să spunem fiecare ce gândeşte despre personaj. Fiind în această pauză de la Bavaria, mă bucura m să vin la Vlad şi să particip şi eu la unul din proiectele lui de viitor. Mă gânde am că după filmare voi putea rămâne la München să joc teatru. Ce-mi puteam dori mai mult?

Între timp, în studiourile bavareze pregătirile pentru filmări progresau ra pid. S-au adunat toţi actorii, a apărut şi regizorul, fiecare am început să ne cun oaştem cu fiecare. Îmi aduc aminte cu plăcere de un actor, Frank Hoffmann car e interpreta rolul unui ofiţer neamţ, prieten cu personajul interpretat de Belmo ndo, un sportiv francez ajuns în Germania în 1936 pentru a participa la Olimpia da de la Berlin. Am mai cunoscut-o pe partenera de joc a lui Belmondo, Marie-France Pisier, o actriţă renumită atunci, pe Gunter Meisner, un mare actor de la Berlin, pe Rachid

---

''4''. Actriţa Magda Stief

Ferrache, un copil arab foarte talentat, pe alţi actori distribuiţi în diferite roluri, Benno Sterzenbach, Hubert Munster, Dominique Nato, Stephane Ferrara şi Flor ant Pagny, care astăzi e un mare cântăreţ. Ţin minte că dintre toţi m-am împri etenit mai mult cu Gunther Meisner şi cu Marie-France Pisier, care era plină de consideraţie pentru mine.

Rolul meu în film era acela al unei mame care avea doi copii, adică două f ete măritate, Sara şi Rebeca, interpretate de două actriţe, Sonia Tuchman şi Ta mara Kafka. Două actriţe de care nu m-am putut apropia, nu ştiu de ce. Mai cu rând eram în relaţii de prietenie cu cei din administraţie, cu coafezele, cu cabini erele şi mai ales cu secţia de costume. Această secţie era condusă de nişte băr baţi foarte frumoşi şi mai toţi erau aşa vânjoşi şi, cum am mai spus, cu mustaţ a ''in furculiţă''. Erau toţi homosexuali, dar erau nişte oameni foarte ciudaţi, adi că nu aveau gesturi specifice, din care să-ţi dai seama că sunt aşa. Uneori mă i nvitau la petrecerile lor de sfârşit de săptămână, când majoritatea actorilor ple cau la Paris.

Un alt personaj care mi-a atras atenţia a fost Belmondo. Mă uitam cu plă cere la el, din toată trupa nu avea legătură decât cu coaforul lui, care îi era prie ten. În cabină vorbeau amândoi numai despre box. Pe platou, Belmondo era cu rtenitor şi drăguţ cu toată lumea, dar prieten, aşa să râdă şi să povestească şi să se bucure era numai cu coaforul. Acolo a venit şi fiul lui, Paul Belmondo, car e era un băiat timid, putea să fi avut nouăsprezece sau douăzeci de ani. Erau amândoi trişti pentru că mama lui Belmondo era foarte bolnavă şi erau tot timp ul în legătură cu doctorii, cu spitalul, cu sanatoriul, erau amândoi foarte preocu paţi şi îngrijoraţi.

Filmările nu au fost dintre cele mai simple. Conform scenariului, personaj ul interpretat de mine trebuia

să fie într-o permanentă fugă prin Germania, împreună cu cele două fete şi cu bărbaţii lor, urmăriţi de nişte SS-işti care vroiau să-i omoare. În această cursă de urmărire intervine, la un moment dat, personajul interpretat de Belmondo, aflat la Berlin pentru a lua parte la Olimpiadă. Sportivul îl întâlneşte pe Rachid, care se pierduse de bunică, şi porneşte împreună cu el în căutarea familiei. În cele din urmă, cu copilul de mână, sportivul o găseşte pe bunică şi pe famili a ei şi îi ajută să treacă în Austria scăpându-i astfel de urmărirea nemţilor.

In filmul lui Gérard Oury, "ASUL AŞILOR" (1982),
alături de copilul Rachid Ferrache .

Filmarea se făcea pe nişte coline, prin nişte păduri. Eu aveam şaizeci şi cinci d e ani şi, sigur, fără îndoială că oboseam, şi atunci Belmondo mă lua în braţe, m ă trecea o vale, o groapă, erau tot felul de obstacole în fuga noastră. Eu eram destul de grea şi-l auzeam:

- Oh, les vaches!

- Qu'est-ce que les vaches, c'est moi la vache.

Era un camarad foarte drăguţ, foarte politicos. Spunea:

- Mais non, madame, c'est pas vous la vache, c'est une expression françа ise*''5''.*

Ce expresii aveau şi francezii ăştia când era vorba de o femeie care abia se mişcă. Alergam ca nebunii pe toate câmpiile acelea. Când se termina o secv enţă, maşinile Studioului ne luau şi ne aduceau înapoi pe platou. Pe platou, pe Jean-Paul îl aştepta prietena lui, care era un fel de sud-americană brunetă; ea î l aştepta cu căţelul în braţe, luau un fel de sirop şi pe urmă se duceau cu toţii l a cabină unde citeau ziarele de sport. Era foarte simpatic şi foarte drăguţ. Şi er a foarte iubit de toată lumea. Toată lumea îl striga Bebel, dar eu nu puteam să- l strig aşa şi îi spuneam:

''5''. În franceză ''Oh, vacile.'' - ''Ce sunt vacile? Eu sunt vaca.'' - ''Dar nu doam nă, nu sunteţi dumneavoastră vaca, este o expresie franceză.''

vous (Dumneavoastră), - et vous - şi gata. Relaţia mea cu el era la fel cum era cu toată lumea.

Am cunoscut-o, în timpul filmărilor, şi pe fiica lui Gérard Oury, Mme. Dani ele Thompson, o evreică inteligentă şi cultivată, care scria scenarii şi care lucra se la dialogurile acestui film. S-a apropiat de mine şi mi-a spus: ''Mă bucur foar te mult că aveţi un rol în filmul ăsta pe care îl iubesc foarte mult, el vorbeşte d espre amintirile noastre triste''.

În planul penultimelor noastre filmări, exista şi o secvenţă care se petrec ea la Berchtesgaden, în bârlogul lui Hitler. Secvenţa urma să se filmeze chiar la Berchtesgaden, eram uluită că am ajuns să filmăm aici. Cum vă spuneam, pov estea filmului urmărea goana familiei noastre prin Germania căutând direcţia s pre Viena. La un moment dat, ajungem în faţa unui indicator care ne arăta dire cţia spre Viena. Dar vântul schimbase direcţia indicatorului şi ne dusese către B erchtesgaden unde... ah, filmele... scenariul doamnei Thompson prevedea că H itler era în aşteptarea unei orchestre. Cum noi eram cinci oameni, nu a fost gre u să fim luaţi drept orchestranţii aşteptaţi de Hitler. Şi atunci, a trebuit să cântă m în faţa lui Hitler. Ce groază avea să ne cuprindă la vederea lui. Şi când l-am văzut că intră în sală, expresia mea a fost ''oi vei zmir'' *''6''*. Sigur, totul era tra tat în cheie comică. Mi se părea curios că se face ''haz de necaz'', tocmai aici, l a Berchtesgaden.

In filmul lui Gérard Oury, "ASUL AŞILOR" (1982),
alături de Jean-Paul Belmondo (în stânga).

După terminarea filmărilor, ar fi trebuit - aşa cum plănuisem, dar, vai, nic iodată socotelile de acasă nu se potrivesc cu cele din târg - să rămân la Münch en, să lucrez cu Vlad la Cehov-ul pe care îl proiecta. Bucuroasă de experienţa p etrecută pe platourile de la Bavaria şi având în buzunar o mică sumă reprezent ând onorariul pe care l-am

---
''6''. În idiş echivalentul expresiei româneşti: ''Oh, păcatele mele!''

primit, l-am invitat pe fiul meu Tudor, care făcuse regia de film la Bucureşti, să vină la München să cunoască studiourile în care filmat. Am crezut că ar fi o exp erienţă interesantă pentru el. De venit, el a venit. Dar nu ştiu nici azi cât de m ult a fost el interesat de studiouri. Fapt este că proiectul cu Cehov-ul lui Vlad M ugur nu s-a mai realizat. Şi aşa avea să se sfârşească şi unul din ultimele mele proiecte teatrale.

TE UIŢI ÎNAPOI ŞI TE ÎNTREBI...

Sunt momente în viaţă când te uiţi înapoi şi te întrebi: oare a meritat? A meritat să te implici cu atâta credinţă în tot ce ai făcut? Eu cred că da. Am iubi t, am trei copii răspândiţi în lume, care îşi mai amintesc uneori că mama lor est e îngrijorată de soarta lor. Am căutat să insuflu speranţă spectatorilor evrei car e umpleau până la refuz, în vremuri de restrişte, sălile de la *Baraşeum*. Le-am vorbit. oamenilor, de pe scenă, despre cât este de important să fii om şi să fii r eceptiv la tot ce înseamnă suferinţă omenească. Am trecut destule: dezamăgir i, umiliri, trădări, dar aş fi nedreaptă să nu-i mulţumesc lui Dumnezeu şi pentr u momentele de împlinire. Mulţi oameni m-au părăsit, dar şi mulţi au venit spr e mine. Ei sunt puterea mea.

Dacă sunt un om fericit? Cred că da. Am dăruit cât am putut şi cât m-am priceput. Dacă am primit pe măsură? Nu întotdeauna. Dar eu cred că suprema fericire este să dăruieşti şi abia apoi să primeşti.

Dacă am o satisfacţie pentru profesia căreia m-am consacrat? Am, în pri mul rând, mândria de a fi jucat în compania unor mari actori, azi îi numim ''mo nştri sacri''. Şi gândul mă duce din nou la acel Azil de noapte, unde am jucat al ături de Storin, Bulfinschi, Toni Bulandra, Morţun, Cazaban, Vraca, Eugenia Zah aria, Tanţi Cocea. Doamne, ce

actori! Alături de ei m-a cuprins o vrajă care m-a ridicat în sfere inaccesibile spi ritelor de rând. Acolo am plăsmuit eu acea fiinţă ciudată, o cântăreaţă care se

acompania la harpă, o îmbinare intre tragedie şi comedie, personaj emblematic pentru o lume ajunsă la capătul disperării. Interpretarea mea îl entuziasmase î ntr-atât pe maestrul Ion Manolescu, încât a spus că vrea să-i aducă pe studenţi i săi de la Conservator să le dea o lecţie de actorie, pe viu.

Dacă am fost o mare actriţă? Poate că aş fi fost până la urmă, ştiu eu? Aş a spunea maestrul Manolescu. Eu nu cred că am fost o mare actriţă, cred că a m fost, mai curând, atentă la realitate. Şi ducând, pe undeva, cu capul plecat, viaţa, fără să am pretenţii să dau lovituri. De aceea, toate lucrurile pe care le-a m trăit au venit ele spre mine, n-am alergat eu după ele. N-am încercat să cuc eresc ceva. La început, am iubit teatrul cu pasiune. Apoi, treptat, încă din tiner eţe, au intrat în lumea mea şi pictori, şi poeţi, şi arhitecţi, şi chiar medici. Aceşt ia erau oamenii în mijlocul cărora trăiam, visam. Asta era societatea mea. M-a m format în lumea fanteziei suprarealiştilor. N-a fost străină de mine nici lumea spirituală a homosexualilor, erau nişte firi artistice jignitor de neînţeles de socie tate.

Am rămas cu un mare respect pentru actorii din epoca adolescenţei mele şi apoi, pentru cei de mai târziu, generaţia marilor artişti în mijlocul cărora am profesat. Ceea ce am făcut mai departe, în Israel sau în Europa, a fost mai mul t une exerciţiu profesional. Pasiunea mea pentru teatru s-a stins în momentul î n care am văzut că unii actori nu au destulă fantezie, destul entuziasm, destulă responsabilitate, destulă dragoste de cuvânt. Poate că apusese epoca marilor a ctori.

Acum, la cei nouăzeci de ani ai mei, m-am oprit un moment. Aşa se cuvi ne, după lungul drum pe care l-am

parcurs. Mă uit înapoi. Ce repede s-au scurs anii. ''...Şi s-au dus ca vântul, ocol ind pământul'', aşa cum cântam eu, în urmă cu peste şaizeci de ani, pe scena de la *Baraşeum*. Dar nu am trăit degeaba. Viaţa m-a învăţat că nu poţi fi fericit dacă nu speri.

Speranţa - asta este ceea ce m-a ţinut. Fără speranţă nu există împliniri. Şi acest mesaj aş vrea să-l las celor care vin după mine. Generaţiilor viitoare. Speranţa că într-o zi va fi Pace. Îmi dau seama că până la urmă Pacea, aceast ă mare prinţesă a lumii, îmi va conduce nepoţii şi strănepoţii pe o cale plină de lumină, de fericire şi de progres. Nu se poate că ea să nu vină pe acest pămân t, chiar dacă întârzie.

Mă las purtată de epoca asta nouă, ca de un val. Lumea mea a rămas ac olo, în alt mileniu. Dar eu sunt aici. Mă interesează tot ce se întâmplă în jurul meu.

Da. Am nouăzeci de ani. Şi constat cu surprindere că n-am obosit. Şi par că aş lua-o de la început!

AGNIA BOGOSLAVA,
fotografie de Hedy Löffler